

RAKOVNICKÝ HISTORICKÝ SBORNÍK

I/2000

RAKOVNICKÝ HISTORICKÝ SBORNÍK

I/2000

Obálka:

Celkový pohled na Rakovník od jihozápadu. Fridrich Bernhard Werner, po roce 1726, perokresba.

OBSAH

<i>Renata Mayerová, Pět let v nové budově</i>	5
<i>Alena Nachtmannová, Stavební činnost v Rakovníku v letech 1515–1530 ve světle rakovnické knihy počtů</i>	7
<i>Jan Černý, Profesor Miroslav Görtler a Rakovník</i>	26
<i>Jan Krško, Rousínov v obraze náboženských konfliktů po rozpadu habsburské monarchie</i>	49
<i>Luboš Smitka, Historie pomníku Karla Havlíčka Borovského v Rakovníku</i>	67
<i>Jan Černý, Historik František Vacek</i>	72
<i>Marie Brožová, Simona Burešová, Soupis fondů Státního okresního archivu Rakovník</i>	78

Budova Státního okresního archivu Rakovník (foto J. Krško)

PĚT LET V NOVÉ BUDOVĚ

Přáním většiny archivářů je pracovat v nové, účelové a dobře vybavené budově. Pracovníci Státního okresního archivu Rakovník jsou jedni z prvních archivářů středních Čech, kterým se toto přání splnilo již před pěti lety.

Od roku 1961 sídlila instituce okresního archivu v zámku v Petrovicích. Zhoršující se prostorová situace byla postupně řešena zřízením detašovaných depozitářů ve zrušených školních budovách v Petrovicích a v několik kilometrů vzdáleném Všesulově. Svozem dalšího materiálu vznikaly opět problémy s nedostatkem prostoru.

Po listopadových událostech r. 1989 se archiv nacházel ve složité situaci, neboť na budovu zámku byl uplatněn restituční nárok. V souvislosti s ním musel zřizovatel řešit otázku vhodného umístění a zároveň přestěhování archivu. Z tohoto důvodu Okresní úřad Rakovník přikročil ke stavbě nové účelové budovy.

V září roku 1993 se na jižním okraji Rakovníka při hlavní silnici na Plzeň započalo s prvními stavebními pracemi. Projektovou dokumentaci zpracovala firma K-projekt Rakovník podle návrhu ing. Zdeňky Křížákové. Přípravou staveniště a zároveň výstavbou nového objektu pověřil okresní úřad na základě výběrového řízení rakovnickou firmu RASTAV, s. r. o. Stavba archivu trvala necelé dva roky a 30. 6. 1995 došlo k slavnostnímu otevření budovy, ve které mohl být zahájen zkušební provoz.

Stavba se skládá ze dvou částí, tedy z části administrativní a vlastních archivních depozitářů. Administrativní část je podsklepená a má tři nadzemní podlaží, přičemž třetí patro je řešeno jako podkroví. Na tuto budovu z boční strany navazují depozitáře, které jsou umístěny ve třech podlažích, a to vždy po dvou ($3 \times 270 \text{ m}^2$ a $3 \times 216 \text{ m}^2$). Jejich celková úložná kapacita představuje 7000 bm. Ta pro archiv vytváří dostatečnou rezervu. Depozitáře jsou vybaveny stabilními kovovými regály od firmy REGO, Dolní Kralovice. Stálé mikroklima, zaručující ochranu archivního materiálu, zajišťuje klimatizace od firmy Valor z Nového Města pod Smrkem.

Dispozičně je veřejnosti přístupný prostor v přízemí administrativní části. Návštěvníkům archivu slouží badatelná s kapacitou 15 míst, vybavená počítačem se základními informacemi, kopírkou a regionální knihovnou. S badatelnou přímo sousedí místnost pro rezervaci archiválií. Dále pokračují kanceláře odborných pracovníků a ředitelna. Samostatným vchodem ze vstupní haly se prochází do víceúčelového sálu pro 50 osob. Sál archiv využívá k přednáškovým a výstavním akcím a okresní úřad pro různá školení. V prvním patře jsou umístěny další dvě kanceláře odborných pracovníků archivu a knihovna. V každém poschodí se nachází pořádací místnost a sociální zařízení. Všechna pracoviště jsou propojena počítačovou sítí a celý objekt má nainstalováno elektronické zabezpečovací a protipožární zařízení.

Archiv je v suterénu opatřen rampou pro příjem archivního materiálu, prostorem pro ukládání a čištění přejímaných písemností, skladem skartu, jakož i údržbářskou dílnou a garáží.

Protože pro potřeby archivu byl shledán tento objekt nadměrný, zřídil okresní úřad v prvním patře administrativní budovy a v podkrovní části kanceláře pro referát životního prostředí a referát obrany a ochrany.

Nová budova Státního okresního archivu zajišťuje bezpečné uložení archiválií, umožňuje zkvalitnění a rozšíření služeb pro veřejnost. Pro všechny zaměstnance jsou zajištěny dobré pracovní podmínky.

Přehled badatelské agendy

Rok	Počet badatelů	Počet bad. návštěv	Počet zápůjček
1959	3	7	23
1960	0	0	0
1961	1	1	60
1962	5	5	20
1963	6	6	100
1964	5	22	53
1965	6	7	16
1966	4	4	4
1967	2	4	4
1968	9	9	9
1969	7	7	7
1970	4	4	20
1971	1	1	4
1972	2	2	2
1973	2	2	2
1974	0	0	0
1975	6	22	27
1976	8	10	13
1977	19	37	90
1978	17	34	44
1979	18	48	94
1980	15	61	86
1981	17	46	83
1982	18	20	49
1983	8	16	36
1984	21	45	93
1985	15	44	76
1986	14	24	124
1987	16	28	124
1988	26	67	261
1989	23	89	191
1990	18	95	230
1991	23	147	426
1992	27	236	569
1993	25	199	450
1994	22	166	378
1995	30	154	507
1996	40	207	449
1997	71	334	792
1998	81	360	1125
1999	102	399	1013
k 30. 11.			
2000	120	378	871

STAVEBNÍ ČINNOST V RAKOVNÍKU V LETECH 1515–1530 VE SVĚTLE RAKOVNICKÉ KNIHY POČTŮ

Do 16. století vstupoval Rakovník s velkolepým záměrem vystavět kamenné městské opevnění. Před tím bylo město ohrazeno pouze dřevěnou hradbou s příkopy a čtyřmi branami, vybudovanou po husitském útoku r. 1422. V předhusitském období město zřejmě ohrazeno nebylo, pouze v jeho východní části, kolem kostela, se nacházelo samostatné dřevěné opevnění. Hradby postavené v rámci obnovy města po husitském vpádu zachovávaly toto uspořádání a obkružovaly zvlášť okolí kostela.¹⁾

Dřevěné hradby nebyly asi nikdy zamýšleny jako trvalé opevnění, neboť město už r. 1471 získalo od krále Vladislava II. privilegium na výstavbu kamenných zdí. Z finančních důvodů ale ke stavbě přistoupilo až po r. 1515, kdy panovník povolil městu těžbu stavebního kamene v lomu v Hlavačově. Také další materiál pocházel z královských komorních statků. Dřevo se bralo z křivoklátských lesů, vápenec se na povolení královského hejtmána těžil na Džbáně, teprve v pozdějších letech ho měská obec nakupovala v Tuchořicích nebo nechávala dovážet vápno z Prahy. Finančně byly stavby zajištěny z obecních příjmů, značnou částku (přes 150 kop grošů českých) půjčili obci jednotliví měšťané.

Výstavba nového kamenného opevnění, zahájená na počátku roku 1516, nebyla zdaleka jediná, jež v té době ve městě probíhala. Právě období mezi léty 1516 a 1530 znamenalo pro Rakovník velký stavební rozvoj. Prosperující a bohatnoucí město si mohlo dovolit dokončení nákladné přestavby farního chrámu (probíhala sice už ve druhé polovině 15. století, ale k závěru byla dovedena právě ve 20. letech 16. století), stavbu nové fary, zvonice u kostela, pivovaru, kašny, rozsáhlé opravy obecních rybníků a celou řadu staveb a oprav menšího rozsahu.

Nejvýznamnější stavby tehdy postavené (Pražská a Vysoká brána s částí hradebních zdí) se zachovaly dodnes a shodou okolností zůstala zachována také městská kniha počtů, která stavební ruch v letech 1515 – 1530 jedinečným způsobem dokumentuje.²⁾

Knihu počtů vedli městští purkmistři, střídající se ve funkci pravidelně po čtyřech týdnech. Podle jejich funkčních období je kniha členěna, přičemž v záhlaví zápisu se uvádí jméno a datum nástupu úřadujícího purkmistra. Městskou radu obnovoval křivoklátský hejtmán v některém z letních, výjimečně podzimních měsíců, ale nikdy ne pravidelně (nedodržovalo se ani datum, ani den v týdnu). Úřední roky proto nemají stejný počet týdnů a nezačínají stejným datem. Pokud se vystřídal v úřadu purkmistra všichni konšelé, nastupoval na dobu do obnovy rady znovu primas, nebo se funkční období posledního purkmistra prodloužilo.

Zápisy jsou v knize počtů členěny na záznamy o příjmech a výdajích. Pro stavební činnost jsou podstatné pouze výdaje zaznamenávané chronologicky po týdnech. Kromě stavebních nákladů tvořily značnou položku v městském účetnictví platy obecním zaměstnancům, výdaje na provoz kanceláře, na cestování členů městské rady v úředních záležitostech do Prahy a na Křivoklát, na jejich pohoštění při zasedání rady, na rozličné úplatky

a „pocty“ pro královské úředníky. Pravidelně se opakují položky za koledu pro žáčky městské školy, za pivo, víno a koláče panu faráři o různých svátcích a za novoroční blahopřání rektorovi školy.

Přestože jsou zápisy velmi stručné (zachycují jen komu, za co a kolik bylo vyplaceno), zůstává kniha počtů jedinečným pramenem nejen pro dané období dějin Rakovníka, ale především pro zkoumání vývoje stavebnictví či dosud velmi málo probádanou oblast vývoje cen a mezd.

Knihu počtů zahajuje funkční období Petra Rubina, významné osobnosti a dlouholetého primasa, který snad vznik řady staveb sám podnítil. V každém případě se postupně utichání stavební aktivity ve městě kryje s jeho odchodem z čela městské obce a samý počátek přestavby městského opevnění, zahájení výstavby Pražské brány, spadá do jeho úředního období coby primasa roku **1515**. Právě v říjnu tohoto roku, kdy kniha počtů začíná, „*sjednali páni bránu*“ a zaplatili „*mistru Janovi kameníkovi na dílo brány 6 kop peněz prvních*“. Vzápětí byly zahájeny přípravné práce a shromažďování materiálu a po celou zimu se objevují položky za lámání a dovoz vápence a stavebního kamene a pálení vápna. Stavba sama byla zahájena na počátku následujícího roku (únor **1516**), ale její průběh, popř. průběh likvidace předchozí dřevěné brány, nebyl dosud uspokojivě objasněn.³⁾ I kniha počtů vnáší do tohoto problému spíše více otázek než odpovědí.

Bylo by logické, že by byla nejprve zbourána stará dřevěná brána a poté začala výstavba nové kamenné. Charakter a sled zápisů tomu ale neodpovídá. V únoru páni radní „*vycházeli k přestavování brány Zákostelské*“ a za práci platili mistru Královi – tesaři. Ten se v zápisech objevuje ještě v březnu a vždy se mluví o „*přestavování*“, pouze jednou o „*boření brány a přestavování*“. V témže měsíci byly vyplaceny 4 groše za 4 kopy „*hřebů šindelnejch, kterými pobíjeli u brány v záměstí*“. Přitom v březnu byla kamenná stavba na samém začátku, vždýť se platilo „*mistru Janovi kameníkovi základného, když bránu Pražskou zakládal*“ a „*základného zedníkom u brány Pražské*“. V dubnu se znovu platilo tesaři za přestavbu, kováři za 2000 „*hřebů šindelých*“, za „*tesání trámů do brány*“ a za „*kříž železnej do vokna v bráně Zákostelské*“. Současně se mluví o „*zavozování sklepu*“, tedy dokončení klenutí – snad podjezdu brány.⁴⁾

Množství šindelních hřebů jistě nebylo určeno na novostavbu, protože ta nebyla ještě ani do zimy dovedena pod střechu – koncem prosince 1516 se platilo 9 denárů za „*metání sněhu z brány Zákostelské z sklepu*“. Na stavbu střechy došlo až následujícího roku. Zdá se tedy, že vedle sebe po nějakou dobu stály obě brány a teprve, když nová kamenná stavba byla schopna plnit svou funkci, byla starší brána stržena. Ze zápisů však není patrné, kdy k tomu došlo.

Nepochybně k budování kamenné stavby se vztahují zápisy do dovozu a shromažďování materiálu a také o pilném dohledu pánů radních. Hned v březnu, záhy po založení stavby, se vydalo 17 grošů „*pánom scházejícím se pro obecné potřeby a když vycházeli k bráně Zákostelské dílo ohlídvajíc za pivo*“. Přesto však stavba nepokračovala vždy, jak by měla. Na konci dubna musely být vyplaceny 4 groše „*mistru Janovi kameníkovi, které propili jeho pacholci ten den, když se bylo kamene nedostalo u brány, že neměli čím dělati*“.

Na přelomu června a července dospěla stavba již do vyšších pater a v zápisech zaznamenáme použití jeřábu. Na konci června se platilo 12 denárů „*za mejdlo k namazání skřípků při jeřábu u brány za kostel*“. V tomtéž měsíci zhotovovali dva řemeslníci Hlaváč a Larva do brány vrata a kovář „*hřeby a řetěz k tejmž vratom*“.

[Faint handwritten text in a Gothic script, likely a list or account of transactions.]

Anno salutis 1519
dominus kohaut suscepit officium
fratris p[ro]curatoris domini
enrici regis bearnensis interuice
recepta

[Faint handwritten text below the main heading, possibly a list of receipts.]

Lusdem edici

[Faint handwritten text in a Gothic script, continuing the account or list.]

Ukázka z rakovnické knihy počtů (SOKA Rakovník)

Během léta platilo město dále za práci mistru Janovi, dláždila se mostnice v bráně, vozil se na stavbu písek a hlína. Počátkem září sjednali páni radní s tesařem mistrem Jakubem krov. Hrubá stavba již byla zřejmě hotova, protože na konci léta přestávají platy mistru kameníkovi a až do konce roku se objevují pouze pravidelné poplatky za práci mistra tesaře Jana. Brána pak stála přes zimu bez střechy i bez jakéhokoliv zakrytí.

Současně s budováním Pražské brány probíhalo roku 1515 a 1516 několik dalších staveb a přestaveb podstatně menšího rozsahu i významu. Ve městě se nacházela celá řada obecních budov (radnice, škola s „*rektorskou světnicí*“, špitál, pastouška, rasovna, šatlava, váha, cihelna, maštale, stodoly a samozřejmě opevnění s bránami a u nich stojícími chaloupkami pro branné), jež bylo potřeba průběžně opravovat a udržovat. Každoročně se opakují záznamy o koupích nových zámků a dveří, opravách střech, kamen nebo oken, vždy v hodnotě několika grošů či několika kop grošů. Opravovaly se i zvony na bránách, na radnici a ve zvonici u kostela, častou údržbu vyžadoval orloj na radniční věži. Tyto drobné práce není nutné vždy znovu uvádět, neboť neměnily charakter staveb a v rozpočtu města neznamenaly nijak závratnou položku. Uvádíme ale opravy většího rozsahu, tedy údržbu rybníků, která byla většinou nákladná, a opravy dřevěného opevnění, související, alespoň částečně, s výstavbou opevnění kamenného.

Kromě stavby kamenné brány přistoupila rakovnická obec roku **1516** k opravě dřevěných hradeb, která se pak táhla po mnoho let, a paralelně s ní byla zahájena stavba kamenné městské zdi. V květnu a červnu sjednali páni radní na „*zdech lepenie*“ na dvou úsecích hradby (bohužel se přesně neuvádí délka ani poloha úseků) a kromě toho platili „*pastýři Endresovi od namětování hlíny 10 gr*“ a „*od opravování valů proti Vlasákovejm*“. Dřevěné opevnění bylo na několika místech zřejmě tak poškozené, že přestávalo plnit svoji funkci a nebylo již překážkou pro živly v městě nežádoucí. V říjnu 1516 a pak ještě opakovaně v příštích měsících a letech platilo město „*tesaři od zabíjení na zdech, kudy do města lezli*“.

Menší opravy probíhaly na opevnění kostela, kde v lednu 1516 branný Hlaváč opravoval most za 1 gr a sedlák Jan v březnu „*zazdóval díru v srubu na kostele*“ za 3 gr. Na přelomu listopadu a prosince platilo město Martinovi „*od navozování rumu na most k kostelu 2 gr*“.

Spolu se stavbou Pražské brány nechali páni radní postavit také chalupu pro branného. Pracoval na ní tesař Král a stavba trvala pouze od září do prosince 1516. V září tesař dostal 1/2 kopy závdavku, pak se „*připravovalo místo k chalupě*“, dále se platilo „*za přinesení mchu*“ (mechu) a poté mohl Král přistoupit k samotné stavbě, k níž dodal kovář „*4 kopy hřebů latovních*“ a Luskavec přivezl „*vůz kamene k podkamni*“. V prosinci pracoval na své chalupě sám branný a na závěr se stavěla kamna.

Dlouhodobě věnovala obec značné prostředky na zvelebení, popř. stavbu městských rybníků. Počátkem října 1516 sjednali páni radní se „*Senomatskejmi rybníkáři*“ při společné snídani opravu a vyčištění „*strouhy v rybníce pod mostem*“, kde se začalo pracovat ještě koncem října. Tehdy vložili „*pod most do rybníka troubu, čep a pokličku*“, které za 20 gr zhotovil tesař mistr Jakub. Senomatský pracovali na rybníce celou zimu, strohé zápisy však nepodávají žádnou informaci o průběhu jejich činnosti.

Další záznamy o stavební aktivitě pocházejí z února 1517, kdy sjednali páni radní přikrytí Zákostelské brány s pokrývačem Jiříkem. Zaplatili mu rovnou 1 kopy závdavku, ale pak museli přidat ještě 8 gr, aby se, jak jedovatě poznamenává písař, vůbec vypravil z hospody. Pokrývání brány začalo teprve v dubnu nebo počátkem května, protože nejprve musel Ja-

kub, mistr tesař, dokončit krov, na němž pracoval už předchozího roku. Jaké krytiny bylo použito, není z knihy počtů jasné; snad se jednalo o šindel.

V květnu se platilo kováři „za 40 nárožníků bez dvou na bránu Zákostelskou, od sekání latí a za rožny ke korouhvicem“. V témže měsíci nechali páni radní do brány vyrobit šraňk a provaz k němu. V červnu se naposled platilo pokrývači a brannému Hlaváčovi „od děláni šraňku u jeho brány“. Tím byla stavba hotova. Posledním poplatkem bylo 8 gr bez 2 d „od pobíjení a vopravování nádobí, když pokrývač pokrýval na bráně Zákostelské“. Celá stavba tedy trvala necelé dvě stavební sezóny. O původní dřevěné Zákostelské bráně se už nemluví, pouze v dubnu 1517 bylo vydáno 1/2 kopy 6 gr „tesařom od opravování [!] Zákostelské Záměstské brány“.

Po celý rok pokračovaly práce na rakovnických rybnících. Pravidelně po měsíci, někdy i častěji, se objevují platy „Senomatským na jich dílo rybníku“ ve výši od 40 gr do 2 kop. Některé zápisy jsou poněkud konkrétnější, mluví se o „opravování plotců na Velikém rybníce“, o „dělání plotce na rybníku pod maštalem“, o „kladení trub na Novém rybníce“. V říjnu vydalo město 16 d „od vyťahování trávy z rybníka“. Práce nepřestaly ani uprostřed zimy, kdy na přelomu roku 1517 – 1518 bylo zapláceno „od opravování tarasu u Velikého rybníka“.

Pokračovala i oprava dřevěných městských zdí, na níž byli zaměstnáni Senomatští a tesař Král. Ten v dubnu a květnu „dělal chodby na zdech za Toušovi, za dolejší stranou a za dolejší stranou domů na valích“. Za vše dohromady dostal 1 kopy a 34 gr, přičemž 2 gr stály ještě „latovní hřeby k tejmž chodbám“.

V květnu sjednali páni radní se Senomatskými „na zdech lepiti“. Zaplatili při tom jednáni za snídani a dvě pinty vína 12 gr 2 d. Práce začaly téměř ihned a platilo se pak nejen Senomatským „na jich dílo jako lepili na zdech“, ale také „pastýři Endresovi od mětání ku pavlačem na zdech“ a „od dělání plankův u brány Zákostelské“. Největší pracovní aktivitu na hradbách zaznamenáme v květnu a červnu. Pak dostali Senomatští zapláceno až v říjnu a v listopadu se platilo „mistru Jakubovi tesaři od pavláčky dělání u brány nové na zdech“.

Přestávka v práci uprostřed léta nepřekvapí, pokud se podíváme i na ostatní zápisy, které se stavební činností přímo netýkají. V době senoseče a žnů zaměstnávalo město množství nádeníků a většina dělníků, kteří mohli být na obecních stavbách postrádáni, byla přesunuta na pole a louky. Netýká se to ovšem odborníků, jako byli mistři kameníci, tesaři a zedníci, kteří pokračovali ve své práci.

Hlavním dílem, k němuž se toho roku obec odhodlala, byla zásadní přestavba fary a stavba Vysoké brány. Fara, v knize počtů označovaná jako „kněžský dům“, se nacházela uvnitř kostelního opevnění na jih od kostela. Přestavbu sjednali páni radní v květnu a červnu 1517, nejprve s kameníkem mistrem Vítem, poté s kamnářem nebo zedníkem Luskavcem a nakonec s tesařem mistrem Jakubem. V červenci starou faru zbourali a v srpnu pokračovaly přípravy a uklízení stavebního místa. V září se na faru vozil mech, stavělo se lešení a začaly první práce. Branný Hlaváč dělal „dlažbu na kněžským domě sám druhý“, pracoval zde už i kameník Vít. Kromě toho bylo vydáno 1/2 kopy za „latovní hřeby, 3 kopy za mříži Janovi kováři do kněžského domu a 10 gr za 17 votepí slámy do hlíny ke kněžskému domu“. Mimo mistrů (a snad i jejich tovaryšů) pracovali na faře také dva nádeníci Michal a Jíra. Stavba fary postupovala nezmenšeným tempem i v říjnu a listopadu. Pro říjen nejsou zápisy příliš výmluvné, zmiňují pouze opakované platby jednotlivým mistrům. V listopadu platilo město mistru Vítovi poslední peníze a navíc 4 gr za dva vozy kamene, truhláři „jako při kněžském domu

dělal dlažbu“, „Michalovi od hlíny rozdělávání“, „cihláři od postřelení (omítání hlínou – pozn. A. N.) na kněžském domu“.⁵⁾ Stavební materiál (kámen, cihly, vápno, trámy, hřebíky a nárožníky) se nakupoval a ke stavbě přivážel průběžně po celý listopad. Někdy v průběhu měsíce zedníci „podezřovali světnici“ a stavěli kamna, dláždili světnici a podkamní v malé světničce, dělali okna. K těm bylo koupeno 25 železek, panty, háky a hřebíky. V prosinci dokončil kamnář Pěší kamna a někdy koncem roku dodal truhlář Bárta troje dveře a nechal si zaplatit „dvě prkna k lavicem do světnice kněžského domu“. Práce na faře pak pokračovaly až do podzimu příštího roku.

Roku 1517 přistoupilo město k největší a nejvýznamnější stavbě celého námi sledovaného období – k výstavbě Vysoké brány. Tato stavba, dodnes stojící na severní straně města, znamenala po technické i umělecké stránce vyvrcholení veškerého stavitelského snažení tehdejší městské rady. Předchozí dřevěná brána se pravděpodobně nacházela poněkud níže po svahu směrem na západ. Její kamenná následovnice byla ale postavena na nejvyšším bodě města a byla projektována tak vysoká (výška ve zdivu 31,3 m), aby z jejího ochozu bylo možno přehlédnout vrchol blízkého kopce Bendovky.⁶⁾

Stejně jako u Pražské (Zákostelské) brány nepůsobí zápisy ani v jejím případě zcela přímočaře a nabízejí několik interpretací. V červenci 1517 sjednali páni radní „dílo u brány Vysoké“ a zaplatili přitom litkupu 3 gr 4 d. V srpnu téhož roku dali „mistru Janovi kameníkovi na dílo u brány Vysoké 2 kopy, témuž 4 kopy“ a záhy nato platili „základného u brány Vysoké 4 gr“. Na přelomu srpna a září platili znovu „mistru Janovi na jeho dílo u brány Vysoké 3 kopy bez 20 gr“. Další peníze dostal mistr Jan za práci na bráně v září a tehdy se také platilo „od vození hlíny a písku k bráně Vysoké“ a za „lyzence (součást lešení – pozn. A. N.) k též bráně“. Znovu dostal kameník mistr Jan zapláceno za bránu v listopadu.

Až do léta následujícího roku se o stavbě Vysoké brány nemluví. V červenci 1518 se platilo „mistru Jakobovi tesaři na dílo, když dveří dělal u Vysoké brány“ a „kováři za vobručce k vratom Vysoké brány“. Na vratech pracoval mistr Jakub ještě na přelomu srpna a září a tehdy také dodal „Jan kovář hřeby dlouhý k vratom brány Hořejší“. V září se platilo „od opravování na bráně Vysoké nad ponocnejm za šindel, za hřeby i tesaři 4 gr“. Tento zápis jasně říká, co dávají ostatní pouze tušit. Šlo zatím pouze o opravu stávající dřevěné brány, jež měla bez závad sloužit, dokud nebude nahrazena stavbou novou – kamennou. Tím spíše, že další zmínka o Vysoké bráně pochází až z listopadu toho roku a zachycuje, že bylo vydáno „53 gr litkupu, když páni a páni starší bránu Vysokou sjednali s Chocholem i což tež Chochol protrávil“. V rychlém sledu pak následují záznamy o budování kamenické huti a opravách cihelny (v listopadu a prosinci 1518), o svážení stavebního materiálu a postupu prokazatelně kamenné stavby (trvala až do roku 1528). Mezi tím se v prosinci 1518 objevuje ojedinělý zápis, podle nějž bylo „Královi tesaři (zapláceno – pozn. A. N.) od opravování na bráně Vysoké, kdež ponocný sedá 1 gr a za hřeby 1 gr“. Drobné částky poukazují na nevýznamnou opravu.

Nejpravděpodobnější je, že páni radní nejprve sjednali stavbu s mistrem Janem, který na ní začal v létě 1517 pracovat, ale pak nebyli s jeho výsledky nebo snad s projektem spokojeni a rozhodli se vybudovat bránu podstatně nákladnější a okázalejší. Na podzim následujícího roku tedy sjednali stavbu s pražským⁷⁾ kameníkem Chocholem, jenž se zavázal postavit a posléze skutečně postavil bránu opravdu reprezentativní. Zápisy o nových vratech a opravě střechy by se vztahovaly ke starší, dřevěné budově.⁸⁾

Na počátku roku 1518, jako obvykle uprostřed zimy, stavební aktivita značně poklesla. Až koncem února se pracovalo na Velikém rybníce, kde „se hranice hnula“.

Od časného jara pokračovala stavba fary. Na přelomu března a dubna sjednali radní pokrývání střechy a hned nato začal pokrývač pracovat. Jaké bylo použito krytiny, nikde se nepíše, ale koncem dubna se platilo „*cihláři od přikrejvání domu kněžského*“. Současně s tím se na faře dláždil sklep a na přelomu dubna a května sjednali radní „*s Kyšnarem dům kněžskej obmítání*“.

Na přelomu června a července „*sjednali páni dílo se Senomatskými, aby na rybníky vodu vedli*“, a hned poté platili „*od tarasu děláni na rybníce Velikém Michalovi s druhým dělníkem za dva dni*“ a „*od plotu děláni u rybníka v Hvozdné*“.

Mezitím pokračovala stavba fary. V květnu se platilo „*od rumování od zdí kněžského domu v příkopě*“, „*od mchu (mechu – pozn. A. N.) přinesení na podlahu kněžského domu*“ a „*Královi tesaři na dílo jeho, kdež prkna kladl k podlahám*“. Kyšnar v červnu dokončil omítku a nechal si zaplatit „*trámů zazděni*“. V červenci bylo vydáno 5 gr „*Michalovi od vykopání prevětu při kněžském domu a lepení*“ a „*kováři za panty, za háky a za hřeby k domu kněžskému k prevětu 4 gr*“. Stavba fary byla uzavřena v listopadu zřízením schodů, zaplacením zámku k „*světničce farářově*“ a vymetením strouhy „*proti kuchyni kněžského domu až k bráně*“.

Od počátku roku 1519 největší část obecních peněz určených na stavební výdaje směřovala k Vysoké bráně. V lednu se platilo „*Ujcovy tesaři od dvojích líh děláni k válení kamení*“. Od února začaly cesty pro vápno do Prahy a pro „*kamen vápennej*“ na Ročov a do Tuchořic, stavební kámen se vozil z lomu v Hlavačově. Intenzivně se pracovalo ve vápenici, kde „*cihlář vápno páčil*“. Kromě toho se pravidelně střídají položky „*dělníkom od dříví děláni k cihelně, k vápenici*“ a „*dělníkom, kteří vodu nosili k hašení vápna a kamení vápenné vypálené vozili do cihelny*“. Na palivové dřevo byl v únoru použit „*sруб od Vysoké brány*“ a v březnu bylo zapláceno „*dělníku, který pomáhal srubu starého od brány třetí k vápenici*“. Šlo asi o starou hradbu, která se po dostavění brány nahrazovala hradbou kamennou.

Cihelna a vápenice byly navíc průběžně opravovány a kupovalo se nářadí k hašení a pálení vápna. V únoru se platilo 10 d „*za lopatu dřevěnou, když vápno vyhasoval vápeník*“ a 2 gr za necky. Několikrát se platilo „*za hřeby latovní*“ a „*za prkna, aby v cihelně vopaženo bylo vápnu*“. Cihelna asi nebyla v příliš dobrém stavu a v dubnu se na ní dokonce zřítla část střechy. Vyplatilo se dělníkům nejprve 7 gr bez 1 d a poté 8 gr „*od vyklizování u cihelny dříví a cihel, které spadly s krovem*“.⁹⁾

Koncem března dostal mistr Chochol „*základného, když bránu Vysokou zakládal 1 kopu*“. Dále pokračovalo opět především shromažďování stavebního materiálu, jehož stavba spotřebovávala veliké množství. Nákladné byly hlavně cesty do Prahy pro vápno, které vykonávali najatí pacholci, stejně jako mještané. V květnu a červnu jsou zapsány už i samotné stavební práce. Dělníci, „*kteří bránu dělali*“, dostali „*závorného a [na] pivo 2 gr*“, truhláři Bártovi platilo město „*od škřípců k bráně Vysoké k mostu*“ a pak kováři „*od škřípců vokování*“ a „*od děláni svorů do zdí k bráně Vysoké*“, jiným „*tesařom od tesání dubí, které se zazdilo v bráně Vysoké*“.

Kromě stavby na Vysoké bráně pokračovalo ve městě několik dalších aktivit. Budoval se například šnek u kaple v kostele, což byla pravděpodobně poslední fáze pozdně gotické výstavby kostela, započatá už kolem poloviny 15. století. Stavby se ujal sám mistr Chochol.

V červenci 1519 se totiž mluví o 14 kopách „vzatých k obci místo těch peněz, kde dali mistru Chocholovi od šneku u kaple a od dynechování (bílení vápnem – pozn. A. N.) kapli a od stupňů pod křítelnicí“. Kromě toho dělal mistr Chochol ještě dva „stupně u dveří do kostela“. V březnu se platilo, „když šnek zakládali u kaple, na pivo pacholkom“ a znovu „dělňikom, kteří šnek u kaple dělali, na svičky“. Stavební práce v kostele byly zakončeny v dubnu, kdy zedník Vaněk dostal 14 gr „od vyklizování kapli a kostela“.

Na počátku roku byla také zahájena běžná oprava kostelního opevnění. V březnu bylo vydáno 10 gr „od opravování mostu u kostela“ a znovu 12 gr „od opravování lávky přes příkop z kněžského domu k kostelu“, v květnu pak 12 d „od vyklizování pod mostem u kostela“.

Od časného jara pokračovali senomatští rybníkáři s opravou rybníků. Koncem března sekali dělníci „jedle k trubám na rybníky a pokličky“, v dubnu se platilo opakovaně Senomatským „od dělání trub a kladení“. V květnu znovu kladli Senomatští trouby tentokrát „pod zahradou Pěšího“ a opravovali „plot v splavě rybníka Prdatky“, v červnu jim bylo dáno 10 gr „od sekání v rybníce nad mostem a od opravování trub do téhož rybníka“.

V druhé polovině roku 1519 stavební aktivita značně polevila. Musíme mít na paměti, že během léta se městská rada zajímala spíše o bohatou sklizeň než o výstavbu obecních budov. Příčina však mohla tkvit i jinde. Město zřejmě na delší dobu opustil mistr Chochol, a práce na Vysoké bráně se bez jeho dohledu téměř zastavily. Přestávají se objevovat před tím tak časté záznamy o dovezeném vápně, zato se pravidelně platilo rozličným poslům za cestu do Prahy pro mistra. Na začátku července se pro něj vypravil kameník Pavel, o měsíc později se vydali do Prahy sami páni radní, v polovině září cestoval „posel s listem ku pánom Prahánom vo mistra Chochola“. Dostal na cestu 12 gr. V říjnu už byl Chochol zase v Rakovníku a „chodil s pány do skály, aby ji vyčistil“. Mistr si zřejmě s sebou z Prahy vozil i vlastní nářadí, měl s ním ale jen nepříjemnosti. V srpnu mu museli radní nechat udělat čtyři nové „klíny do skály místo těch, které jemu zlámali“ a v listopadu platili kováři Matesovi 1/2 kopy 2 gr „za nádobí Chocholovi, které jemu dali místo jeho ztraceného“.

Za přítomnosti mistra Chochola stavba Vysoké brány začala zase postupovat. Koncem září a na začátku října se vyplácelo hlavně kováři za „dílo, které dělal do zdí brány Vysoké“ a za „železa do zdí“. Kromě toho dodal už také „hřeby, čepy a pánvice k vratom brány Vysoké“. Na bráně se pracovalo ještě v prosinci, kdy dělal truhlář Jiřík dveře do šneku a kovář „panty k tejmž dveřom“. V tomto případě se ale myslí asi stará dřevěná brána, protože stavbu šneku sjednali páni s Chocholem teprve v dubnu 1520. Podobný rozpor je také u „vrat brány Vysoké“. Kamenná stavba byla do konce roku snad dovedena k prvnímu patru, ale jistě ne výš. Stavbu jeřábu a kola k němu dojednali radní s mistrem Jakubem z Městečka teprve v dubnu 1520. Buď byla tedy stavba uzavřena vraty (sotva měla zaklenutý průjezd), nebo se jednalo o vrata brány staré, dosud sloužící svému účelu.

V září se dělníci zaměstnaní městem přesunuli k opravám rybníků a cest. Bylo vydáno 7 gr „od sekání vyší v rybníce nad mostem“ a 70 gr „od dělání tarasu na rybníce Prdatky“, 8 d „od přinesení mchu k trubám mezi rybníčky“ a 10 gr „od pěchování těchž trub a chvojí kladení do jam za předměstím Zápotockejm“. Jiný dělník dostal dvakrát zapláceno zato, že „lámal kámen k napravování cest ve městě“.

V zimě na začátku roku 1520 se jako obvykle stavební práce téměř zastavily. Od ledna do konce března se nevyskytují zmínky o Vysoké bráně, ale průběžně se dováželo vápno z Prahy, shromažďované asi z největší části právě pro tuto stavbu.

Budování Vysoké brány se znovu rozběhlo v dubnu. Páni radní dodatečně změnili projekt a rozhodli se na boku stavby vybudovat přístavek pro vřetenové schodiště, jež mělo spojit první tři patra věže. Hned na začátku dubna dali radní „*kameníkom na pivo*“ 2 gr, když „*přijednávali šneku*“. Vzápětí „*šnek dojednali s Chocholem*“ a propili při tom 10 gr. O málo později poslali radní do Městečka pro mistra tesaře Jakuba a „*dílo s ním sjednali při bráně Vysoké, kolo a řeřábu*“. Zaplatili mu „*za chůzi jeho k nám 10 gr na pivo*“. Průběžně pokračovalo přivážení vápna z Prahy, na kterém se podíleli jednotliví měšťané nebo městem najatí pacholci. Současně s tím hledali páni radní i další možnosti těžby vápence. Začátkem května byli ve Vočvinách „*kamene vápenného ohledovat, vrátivše se domů utratili za svačinku i za pivo 16 gr*“. V dubnu koupilo město také řetěz a u provazníka nechalo udělat „*provaz velikej*“, který pak pořizovalo pravidelně i v dalších letech. Je pravděpodobné, že provaz sloužil ke zdvihání materiálu na bránu.

Během června postavil tesař Jakub „*řeřábu*“. Město mu zaplatilo celkem 4 kopy 20 gr a „*věrtel piva mladého*“. Pivo dostali i pacholci, „*kteří pomáhali řeřábu táhnouti*“. K jeřábu byly zapotřebí „*pět vobručů nových na kolách řeřábu*“ a „*železa k řeřábu*“, zhotovená místním kovářem. Mezitím dokončili zedníci šnek u brány, dostali 4 gr „*od vyklízení šneku u brány Vysoké*“. V červenci stavba brány pokračovala. Vozilo se k ní vápno, kamení, kovář dělal „*svorníky do zdí brány Vysoké*“, platilo se za „*prostranky k dílu u brány Vysoké*“.

Současně začalo město budovat nový obecní pivovar. Na začátku července dostal zednický mistr Aleš postupně 14 kop na „*dílo pivovaru*“. Tehdy také obec vrátila měšťanu Cvrčkovovi 3 kopy 20 gr, které jí půjčil na stavbu pivovaru. K stavbě se pak celý měsíc vozil stavební kámen a tesař Král spolu s dalším tesařem „*před pivovarem k pokštelom tesali*“ (pokštel – koza, dřevěný podstavec k lešení).

V srpnu byla hrubá stavba pivovaru u konce a tesař Černý začal se stavbou krovu. Stavěl se komín, pro který byl lámán „*kámen vokupový*“ (opukový). Měšťan Kavin dostal 10 gr „*od pěti řad hlíny do cihelny k cihlám do kotelny obecního pivovaru*“. V září se stavěla střecha, tesař Černý dokončoval krov a kupoval se šindel a šindelní hřebíky. Současně se také ještě zdilo. U kováře objednali páni radní kromě šindelních hřebíků také nárožníky a „*hřeby latovní*“. Přibližně v polovině měsíce se na pivovaru objevil pokrývač a jeho pacholci. V říjnu se stavěla kotelna, tesař „*dělal koryta*“ a kovář „*dílo do pivovaru k krovu a jiné ku pávní potřeby*“. Koncem měsíce se platilo cihláři „*od vyplétání cihel na pivovaře*“. Stavba tím byla skončena, v následujících letech se objevují již jen opravy.

I v létě pokračovala stavba Vysoké brány, i když zřejmě pomalejším tempem. Zápisi je pomálu a omezují se na platy kováři „*od díla k bráně*“. Na začátku září pořídilo město „*čtyry prostranky k voslici k dílu brány Vysoké*“, necelý měsíc nato bylo vyplaceno „*zedníkom na bráně Vysoké z rozkázání panského 2 gr na pivo*“ a mistr Chochol dostal 1 kopu „*na dílo kamení vazného*“.

Ke konci roku se opět po dlouhé době vrátila stavební aktivita k hradbám. Tesař Jan a jeho tovaryši dělali v druhé polovině listopadu „*chodby na zdech u brány Vysoké*“ a k týmž chodbám dodával kovář nárožníky. Na přelomu roku dostal tesař Jan 1/2 kopy 5 gr „*od poklopí na zdech*“, k tomu 1 gr „*od nošení prken k tejm poklopím*“ a 56 gr 4 d „*za skoby a za hřeby i za řetězy k tejmž poklopem*“. Zámečník dodal k „*poklopem na zdech*“ ještě zámký. Kromě opravy hradeb se v zimě venku nepracovalo a probíhaly pouze malé opravy uvnitř budov.

Někdy na počátku roku 1521 došlo ve městě k požáru, ale o jeho rozsahu ani o škodách, které způsobil, se z knihy počtů mnoho nedozvíme. Obecních budov se pravděpodobně nedotkl, vážněji zasáhl asi jen dva domy, patřící měšťanům Klatovskému a Vávrovi Svědiškovi. Prvnímu darovala obec 10 kop grošů českých, druhý dostal v až květnu 5 kop grošů míšeňských. Dělníkům, „kteří nosili po ohni“, bylo vyplaceno začátkem února 6 gr. Neštěstí městskou radu zřejmě poučilo, takže nechala udělat „tři háky pro oheň z obecního železa“ u kováře Matesa a u kováře Jana „těž hák pro oheň, [který] dělal ze svého železa“. ¹⁰⁾

Po zbytek zimy probíhaly jen menší opravy a údržba bran. Až v dubnu nechala obec postavit stodolu za městem „na vrchu“. Za stavbu bez krovu dostali tesaři 4 1/2 kopy, jaké-musi Buchovi bylo zaplaceno 8 gr „od kopání jámy k stodole a za pěchování“. Došky na stodole vázal „člověk popravní“, jemuž ke mzdě počítali i „potravné“. Dostal celkem 5 1/2 kopy 4 gr. Pokračovala také oprava obecních lávek „za Zachystalovy“, kterou prováděl tesař Černý za 1 1/2 kopy.

Po zimě nutná údržba rybníků byla zahájena začátkem dubna, kdy tesař Jan dostal dvakrát zaplaceno „od trouby děláni do rybníka Prdatky“. V půli dubna obec platila „od zavozování trouby v rybníku pod Prdatkú“ a v květnu „od děláni tarasu rybníka Prdatky Šarhanovi na to jeho dilo i od jámy zavezení“. Od Prdatky se dělníci přesunuli k rybníku Velikému; začátkem června vozili po tři dny dříví „k tarasu rybníka Velikého“.

Pokračovala vleklá obnova dřevěných hradeb a valů. Kovář Straba dělal hřebíky „na valy“ a mistr Jakub tesař dostal v červnu 20 gr „od pobíjení na valích“. „Střechy na valích“ opravoval tesař Jakub s tovaryšem tři dny na začátku července. Vzápětí nato sjednali radní „s týmž mistrem Jakubem na zdech pavlačí za paní Buškovou“ a ještě před polovinou měsíce začal tesař s prací. Vedle toho jeden den „pobíjeli“ s tovaryšem „na kostele“. Stavba pavlačí pak pokračovala intenzivně až do konce léta. V červenci dostal Voráček „1/2 kopy od tahání dříví k štemflování pavlačí za Hůrkovi“, vzápětí se platilo „tesařom od štemflování pavlačí za Hákovy domem třem, každému za dva dni“ a kováři „za hřeb, který vrazili tesaři do pavlačí k štemflování“. Mistr Jakub dostal zaplaceno za své dílo „na zdech za paní Buškovou“ na začátku září.

V září se opravovala střecha na kostele sv. Jiljí (za hradbami západně od města), která si vyžádala 17 kop šindele, „provaz k lávky zdvihání a spouštění na kostele“ a šindelnu hřebíky. ¹¹⁾

Za celý rok 1521 nezaznamenáme mezi zápisy jedinou zmínku o postupu stavby Vysoké brány ani obvyklé shromažďování stavebního materiálu. Důvodem může být opětovná nepřítomnost mistra Chochola ve městě. Páni radní mu psali v dubnu (platili „poslu do Prahy s listem Chocholovi“), ale asi bez výsledku. V srpnu se vypravil do Prahy člen městské rady Jan Tichava („do Prahy šel, aby se zastavil u Štefana Řezáče a u Chochola“), ale ani ten, zdá se, neuspěl.

Jako hlavní důvod, proč se stavba Vysoké brány roku 1521 zastavila, uvedl J. Renner, že lešení upevněné na bráně hrozilo pádem. Tvrdil, že dělníci z něj museli odstranit veškerý materiál a poté ho opravili. Vina za to byla prý přičítána mistru Chocholovi, a proto s ním radní zrušili smlouvu a místo něj svěřili stavbu mistru Pavlovi z Loun.

Pro tato tvrzení není v knize počtů žádný přímý doklad. Lešení na Vysoké bráně se skutečně stavělo nebo opravovalo, nikde se ale neříká, je-li to náhrada za staré poškozené nebo pouze zvýšení již existujícího. Je jisté, že časté pobyty mistra Chochola v Praze stavbu

zpomalovaly a že se radní rozhodli roku **1522** najít stavitele jiného. Zvolili mistra Pavla z Loun, ale jednání o převzetí stavby byla velmi zdoluhavá. Od dubna do července se objevují zápisy o „*namlouvání s mistrem Pavlem*“, o platech „*za [jeho] stravu v hospodě*“, „*za práci, že k nám přijel*“. Přesto se město s mistrem Chocholem nerozešlo úplně, roku 1523 se objevil na stavbě Vysoké brány znovu a ve městě pobýval i roku 1529, kdy pracoval na opravách obecního špitálu. Současně se páni radní „*namlouvali*“ také s mistrem Vítem, „*parlěm*“ (parlěm), který měl zhotovit kamenickou výzdobu ochozu brány (tesané znaky jednotlivých cechů a chrličů).

Mezitím se práce na stavbě Vysoké brány zase zvolna daly do pohybu. V únoru 1522 nechali páni radní opravit „*mostek u skály*“ (lomu) a od března se průběžně platilo za velké množství „*for kamene skalníkom*“. V červnu platili radní „*Purkrabovi od sázení vápna u brány Vysoké*“ a v červenci „*za dvě kola a voslici k bráně Vysoké*“, které na konci měsíce kovář okoval. V srpnu se k Vysoké bráně kupovaly „*latovní hřeby*“ a tesaly se trámy.

Vedle práce na bráně soustředili radní svou pozornost opět k opravám a výstavbě obecních rybníků. Na konci března sjednali „*hráz se Senomatskými u rybníka pod maštalemí*“. Jednalo se spíše o nějakou menší opravu, neboť Senomatsští dostali za práci zapláceno jen jednou, koncem dubna a pouze 2 1/2 kopy. 2 gr stálo „*dělání plotce na rybníce Bartoňovském*“.

Koncem léta 1522 začali radní obstarávat dřevo na stavbu krovu Vysoké brány. Chtěli získat kvalitní dřevo z okolních královských lesů, a proto vyjeli do Strašecí k jednání „*vo les na bránu*“ v polovině září a znovu na konci měsíce, kdy tam pobýval král. Za týmž účelem cestovali v polovině října i s mistrem tesařem na Krakovec. V prosinci bylo vše dohodnuto a páni radní najali na stavbu krovu mistra Jakuba, tesaře z Městečka, který na bráně před dvěma lety stavěl „*řeřáb a kolo*“.

Dříve než začal pracovat na krovu brány, podílel se v srpnu a září na opravě městských zdí „*za paní Buškovou*“. Oprava probíhala ještě v říjnu, kdy se provádělo „*postřelování na zdech*“ (nahození hlínou) a začátkem listopadu byla oprava dokončena, když sklenář přivezl „*cihly krycí na zdi za paní Buškovou, hákovní*“ za 2 kopy.

Rok **1523** se nesl ve znamení zvýšeného tempa stavby Vysoké brány. Nový mistr si díla zřejmě víc hleděl, přestože se nadále občas objevují záznamy, že pro něj museli radní poslat. Mistr Jakub začal na počátku března se stavbou krovu a kromě toho opravoval on a jeho tovaryši v dubnu „*krám řeznický vobecný*“ a tesal lešení k Vysoké bráně.

Už v únoru posílali radní pro mistra Pavla do Loun a hned po jeho příjezdu se začalo se stavbou – ještě týž měsíc dostal zapláceno on i parlěř Vít. Od začátku března se objevují pravidelné cesty do Prahy pro vápno a platy „*skalníkom*“ za lámání kamene. V dubnu dodal zámečník za 2 gr „*klíč k šneku*“, který už byl hotov a opatřen dveřmi. V květnu se u brány opravoval „*řeřáb, kola*“ a lešení.

V červnu 1523 byla stavba Vysoké brány ve zdivu dokončena. „*Palíři a kteří na dílu byli brány Vysoké, když zeď dorovnali*“, dostali „*závorného*“ 8 d. Vzápětí založil mistr tesař krov, „*základného*“ dostal 4 gr. Parlěř mistr Vít začal pracovat na výzdobě brány („*lámal kamen k erbom*“) a páni radní vyjeli do Prahy „*po makovice*“ a „*po železo cáhlovské k rožnom k makovicem na bránu Vysokou*“. V září přivezli radní z Prahy mistra Chochoła, který pak pracoval „*na díle kamení vazného*“ až do konce října. V říjnu zachytíme u brány také mistra Víta při „*díle erbů*“ a Matese, kováře, jenž dělal „*rožny k makovicem*“ a kameníkům „*vostřil*“

železa". Začátkem listopadu zaplatilo město 10 gr „Kyšnarovi za pět štuk, které pacholci vzali jemu ve skále k pilíři k bráně Vysoké“. Poslední zápis z tohoto roku (na počátku listopadu) týkající se stavby brány se zmiňuje o 6 gr vydaných „za lůj a mejdlo Martinovi mydláři, ježto provaz veliký a škřípce namazovali“.

Mimo budování Vysoké brány byla ostatní stavební aktivita ve městě po většinu roku mizivá. Opravovalo se pouze u Velikého rybníka, kde se v květnu dělaly „zájezdky“, v červnu se „vopravoval plot v splavu“ a v srpnu se „hřeby vobíjela hranice Velikého rybníku“. Koncem roku nechali páni radní opravit cesty ve městě.

I v následujícím roce se většina stavebního ruchu soustřeďovala kolem Vysoké brány. Po celou zimu se nezastavilo lámání kamene a jeho dodávání ke stavbě ani práce v cihelně a pálení vápna. V únoru 1524 začal mistr Vít znovu pracovat na „díle erbů kamenných“ a v březnu se vrátil ke stavbě krovu mistr tesař.

Mezi tím pokračovalo vylepšování městského rybničního hospodářství. Už začátkem února sjednali páni radní „most přes splav na hrázi veliké“ a koncem téhož měsíce platili „dělníkom od napletování plotů v splavě rybníku Velikého“. Rozhodli se také využít příkopu kolem kostela a v dubnu tam dojednali s tesařem Černým stavbu halťýřů. Od konce června stavěli na Velikém rybníce dělníci Michal a Vorel nový taras. V červenci stavbu tarasu dokončili, opravili „plotce“ a udělali novou „pokličku na troubu přes most“.

V červenci už byl krov Vysoké brány hotov a mistr Jakub začal se „šalováním na bráně“, za něž mu platili ještě v srpnu a září. Když byla tato práce dokončena, dělal na Vysoké bráně „sám třetí půl páta dne světničku v krově“.

Během léta přistoupilo město k dalším úpravám opevnění, cest a městských příkopů. V červenci se vyklízela mostnice a bašta „na kerchově“, která byla hned nato opatřena dveřmi se zámkem a využita ke skladování šindele. Od srpna se platilo několikrát „dělníku, kladl chvojí do cest a zájezky dělal u stodoly sklenářovy“. V říjnu a listopadu dostal Kyšnar zaplacenou „na dílo v příkopě u kněžského domu“. Jeho práce zřejmě souvisela s budováním nebo opravou obecních halťýřů, protože současně dodával kovář 12 řetězů a skoby „k halťěrom v příkopě“.

Ke stavbě Vysoké brány se vztahují asi záznamy o průběžném přivážení kamene a o „sázení vápna“, ale s jistotou to tvrdit nelze. V listopadu 1524 bylo placeno „od přikrývání šneku“ šindelem (mluví se o tesařích, kteří práci prováděli, a o spotřebě hřebíků).

Od roku 1524 (v malé míře snad už roku předchozího) začaly stavební aktivity ve městě značně ubývat. Městská rada se zaměřovala vždy pouze na jeden úkol a snažila se ho co nejrychleji dovést ke konci. Kromě tohoto hlavního úkolu probíhaly vždy jen práce bezpodmínečně nutné. Hlavní příčinou byla rostoucí zadluženost, která se právě roku 1524 začíná projevat i v knize počtů. Zápisy o „dluhu zadržalém“ nebo „dluhu vostatněm“, dříve pouze řídké, začínají být pravidlem. Například tesař Jakub dokončil krov na bráně asi v červnu 1524, ale 1 kopy „dluhu starého“ za tuto práci dostal v polovině října, dalších 56 gr v lednu následujícího roku a poslední splátku 1 1/2 kopy a „mladé pivo, které mu přidati měli k dílu“, až v červenci 1525.

Až do března 1525 jsou v knize počtů zachyceny pouze platy za lámání kamene a štuk a jiné stavební práce se téměř neobjevují. Od začátku března se znovu rozběhla stavba Vysoké brány a oprava městských zdí.

Oprava hradeb začala za „chalupi Filipa Bohatého“, kde se „štemflovaly valy“. Koncem března se platilo „od pobíjení na zdech vokolo kostela tesařom třem za čtyři dni“. V květnu

tesaři „na kerchově“ tesali latě k opravě zdí okolo kostela (hřbitov ležel uvnitř kostelního opevnění). S touto opravou souvisí i opakovaný nákup šindelů.

Od března stavěl mistr Vít „*sínci*“ u kostela, kterou dojednal s radními už v listopadu předchozího roku. O charakteru této stavby nelze nic bližšího říci. Nebyla nijak rozsáhlá, protože Vít za ni dostal zaplacenou pouze dvakrát v březnu (celkem 4 1/2 kopy 3 gr) a bylo k ní potřeba 9 štuk a 2 fůry „*lámání kamene*“, placené v květnu. Zdá se, že práce byla hotova dříve, než začalo omítání Vysoké brány, které mistr Vít řídil.

Po celý květen probíhala oprava střechy na cihelně. Platilo se „*tesařom od pobíjení cihelny*“, „*pacholkom dvěma, ježto šindelu přidávali a hřebu dobývali*“, „*cihláři s tovaryšem, ježto na cihelně sobě vopravovali*“, a „*mistru Jiříkovi, pokrývači, na jeho dílo*“. K zařizení cihelny přikoupila rada „*dvě lopaty sypací*“ a „*dva radvance*“ (kolečko, kotouč). Příští účetní měsíc byla už cihelna opět v provozu a cihlář dostal postupně 4 kopy „*na dílo cihel*“.

Od cihelny se v červnu přesunuli řemeslníci k vápenici, kde nejprve „*rumovali*“ a mistr Vít „*s tovaryši jeho a s přidavači*“ vápenici vyzdívali. Nakonec na ni tesaři dělali krov. Záznamy o opravě vápenice jsou uzavřeny nákupem „*latovních hřebů*“ koncem měsíce.

V červnu se zápisy zmiňují o omítání Vysoké brány, prováděné mistrem Vítem, a o „*díle jeho sklepů dělání*“. Omítání pokračovalo i v červenci, kdy se k bráně kupovaly navíc „*lizence*“ a „*půl třetí kopy hřebu k pokštelom*“. V srpnu nechali radní zhotovit k bráně vrata, která „*uřezoval*“ tesař Ujec. Obecní kovář dělal „*železa k bráně Vysoké k vratom*“.

Ke zdárnému dokončení stavby chybělo ještě přikrytí střechy. J. Renner se domníval, že jako krytina byla použita rabštejnská břidlice a práci provedl mistr Jiřík. F. Levý zase tvrdí, že nejprve bylo použito jako provizorní krytiny šindelů, poté mistr Kunrád z Mělníka a mistr Adam položili krytinu břidlicovou.¹²⁾ Je sice pravda, že na začátku roku 1525 nakoupilo město velké množství šindele (3 1/2 tisíce) a šindelních hřebíků a že během května je zmiňován pokrývač mistr Jiřík. Tyto informace se ale spíše vztahují k právě probíhající opravě střechy na cihelně. Břidlici nakupovalo město poprvé v červenci 1525, když platilo „*pacholkom, když po škřidlici jeli k Rabštejnu*“. Na tomto místě se sice přímo neříká, že byla břidlice určena pro Vysokou bránu, ale později se tento údaj vyskytuje několikrát. Přikrývání brány začalo na jaře roku 1526 a prováděli jej mistři dva: mistr Jiřík (z Mělníka nebo z Prahy) a mistr Adam, který práci dokončil v listopadu 1527. Mistr Kunrád je uveden pouze jednou v červnu 1526, ale v zápise se neříká, že by pocházel z Mělníka ani že by se podílel na stavbě Vysoké brány. Ve druhé polovině roku se už o stavbě Vysoké brány nemluví, kromě jedné fůry „*škřidlice*“, dovezené z Rabštejna.

První zmínky o práci na střeše Vysoké brány se objevují až v březnu 1526 a pak se minimálně jednou měsíčně platilo několik kop „*mistru pokrývači na jeho dílo*“. V červnu se kupovala další břidlice a „*hřeby ku pokrývání brány Vysoké*“, tehdy se také posílalo pro mistra Jiříka do Prahy. Od přelomu července a srpna až do ukončení práce v listopadu 1527 vedl pokrývání brány mistr Adam. Jiříkovi již radní dopláceli pouze dlužné částky.

Současně s pokrýváním Vysoké brány probíhala řada běžných přestaveb a oprav. Mimo ně stojí za zmínku v lednu zahájená stavba kašny, které se ujal kameník mistr Vít. Dělal ji pravděpodobně sám od začátku roku do poloviny března a dostal za ni celkem 10 kop a 40 gr.

V únoru se začalo s „*vypravováním řečiště*“ (čištění), zapsaným ještě v dubnu a květnu. V březnu dojednali páni radní další část opravy městských zdí s mistrem tesařem Kyšnarem. Oprava začala na opevnění u kostela v květnu, kdy se mluví o „*sklizování šindelu a dobývání*“

ní hřebů na kerchově a od spravování téhož hřebu“, o *„dělání dříví na kerchově“* a o tesařích, kteří *„pobíjeli na zdech u kostela“*. S opravou opevnění souvisí i *„zavozování příkopu proti Telecího zahradě“*, prováděné na začátku června.

V květnu tesař Datel zbořil dřevěnou zvonicí u kostela, ale výstavba nové byla zahájena až příští léto. Co se zatím dělo se zvony a jestli prošly také nějakou opravou, se ze zápisů nedá zjistit.

V červenci, jako obvykle, byla stavební aktivita hodně omezená ve prospěch sklizně sena a hlavně obilí na obecních pozemcích. Platilo se pouze pokrývači Jiříkovi za práci na bráně, za dovážení břidlice z Rabštejna a *„skalníkom od lámání kamene“*. Celkem 33 vozů bylo určeno zřejmě na stavbu Svatojilské brány, zahájenou v září. V srpnu se na Vysoké bráně vyměnili pokrývači a nějaký dělník tam *„rum smítal z jedné podlahy na druhú“*.

Když se po skončení sklizně uvolnil dostatečný počet pracovních sil, zahájilo město další etapu výstavby opevnění – přestavbu Svatojilské brány. Tato stavba nebyla zřejmě projektována tak rozsáhlá a nebyla považována za tolik významnou jako brána Vysoká. Nebyli tedy pro její financování ustanoveni zvláštní úředníci, ale kontroloval ji spolu s dalšími obecními výdaji přímo purkmistr. Díky tomu jsou v knize počtů zachyceny všechny výdaje spojené se stavbou, včetně jmen řemeslníků s jejich platem a počtem dnů, které na stavbě odpracovali. Naopak o samotném postupu stavby se dozvíme jen velmi málo. Práce vedl mistr Vít a kromě něj tu pracovali další kameníci, několik zednických mistrů (mezi nimi zvlášť jmenovaný zednický mistr Aleš s tovaryši) a proměnlivé množství přidavačů. Denní mzda mistra Víta činila 8 gr, zedníci a kameníci dostávali zpravidla po 7 gr a přidavači po 5 gr.

Na konci srpna 1526 byly vyplaceny 2 gr *„základného“* a hned nato práce začala. Na přelomu srpna a září se stavělo 3 týdny, pak další 4 týdny během účetního měsíce od 17. 9. do 14. 10. a pak ještě 2 týdny po 15. 10. Na stavbě pracoval každý týden mistr Vít, ale nikdy všech 6 pracovních dní. Obvykle dostával zapláceno za tři dny, někdy za čtyři nebo za dva. Mistr Aleš se dvěma tovaryši je zmiňován od druhého týdne stavby, stejně jako kameníci. Většinou se platilo současně zedníkům a kameníkům. Stavby se jich účastnilo velmi proměnlivé množství – mezi třemi v druhém týdnu v září a třinácti v týdnu od 24. září. Ani řemeslníci nemuseli být v práci nutně každý den. Mohli sice odpracovat dokonce 6 1/2 dne za týden, ale také třeba jen 2 dny. Počet přidavačů se pohyboval od tří do pěti a také oni se mohli účastnit stavby libovolný počet pracovních dní. Kovář Mates dodával každý týden ke stavbě náradí, hlavně lopaty a kolečka, a *„vostřil železa a nádobí“*. Od konce října se stavba Svatojilské brány zastavila a pokračovala až v srpnu následujícího roku, kdy byla zřejmě dokončena.

Kromě stavby Svatojilské brány zvolna postupovaly i práce na bráně Vysoké. Mistr Adam pokračoval s pokrýváním brány, kovář Vondráček dostal koncem srpna 14 gr *„za motyku a za vobruč na hřidel k zvonu na bránu a od díla cimbalu“* a 1 gr *„za pásek k srdci zvonce“*. Koncem října se k Vysoké bráně kupovaly *„pantíky a hřeby podlažní“* a vzápětí dostali tesaři Martin a Mikuláš zapláceno *„od zavěšení zvonce na bráně Vysoké“*. Ve druhé polovině listopadu byl zřejmě znovu pokrýván i schodišťový přístavek u brány, který měl před tím šindelovou krytinu. Teď se mluví o *„tahání cihel přikrývacích na šnek u brány Vysoké“*. Na konci měsíce opravoval zámečník na bráně zámky a zasklívala se okna *„ve světničce na bráně“*.

Stavební aktivita v Rakovníku byla v roce 1527 určována dvěma velkými projekty. Dlouho očekávaným dokončením Vysoké brány a započtím přestavby dřevěných *„městských zdí“* v kamenné.

Na Vysoké bráně dostával průběžně v lednu i únoru zaplacen mistr Adam. V únoru dodal kovář k Vysoké bráně „*panty ke dveřom a dvoje menší k vokenicem a kopu hřebu latovního*“. V dubnu a květnu je zmíněn dovoz další břídlíce z Rabštejna, kterou pak přivezli obecní pacholci ještě na konci června a znovu v srpnu. Naposled posílali radní „*po škřidlu*“ v září. Poslední práce na Vysoké bráně proběhly pravděpodobně v listopadu 1527. Tehdy koupili radní „*klíč k šneku*“ za 3 gr 2 d a zaplatili „*mistru Adamovi 8 kop a jeho manželce 1/2 kopy na pivo*“. Následujícího roku v březnu tesaři zbořili „*kolo v bráně Vysoké*“. Další zápisy o ní se objevují až roku 1529 a mají charakter oprav nebo dodatečných úprav.

Přestavba dřevěných městských zdí v kamenné začala v dubnu 1527 nejspíš u kostela a spolu s tím v úseku u Vysoké brány. Práce řídil opět mistr Vít, Pavlu skalníkovi se platilo za dodávání stavebního kamene a tesaři Pavlovi za šindel. Nejprve bylo opravováno opevnění kolem kostela, platilo se „*pacholkom, kteří vápno na krchov nosili*“, „*od 17 for kamene na krchov*“, „*od pěti for písku na krchov*“ a rychtáři, „*ježto prkna vozil na krchov*“. V květnu dělníci „*valy bořili a zdělali dříví k cihelně*“. Stavba pokračovala v červnu na zdech „*proti Vlasákoví*“ a pak až v říjnu u kostela.

Dalším velkým projektem realizovaným v roce 1527 bylo zbudování dřevěné zvonice u kostela, zbořené v květnu předchozího roku. V březnu dostali tesaři „*závdavku*“ a v dubnu byli placeni znovu, ale opravdu se práce rozběhly až v květnu. Kamennou podezdívku ke zvonici stavěl mistr Vít se třemi zedníky a přidavači, zedníci pracovali dva, přidavači tři dny. Na podezdění bylo potřeba 24 džberů vápna za 1 1/2 kopy 6 gr. Znovu se platilo za práci tesařům, pak měšťanu Horasovi, „*ježto pomáhal při zvonici lesu rumpálem táhnouti*“, „*zámečníku za korouhvice na zvonici*“, „*kováři za vokování kol, za nárožníky k zvonici a za hřeby*“. Na konci května se kupovalo „*cáhlovské železo ke zvonom*“. V červnu byla stavba dokončena. Tesař Petr dostal 10 gr „*závorného*“ a 2 kopy 12 gr „*peněz posledních*“. 5 gr bylo vyplaceno „*dělníku od zavezení vokolo zvonice*“. Poslední zmínka o zvonici pochází ze začátku července, kdy páni radní přidali tesaři Petrovi k platu ještě „*žrtel piva mladého*“.

Koncem léta 1527 skončila stavba Svatojilské brány. Pracovalo se tu ještě o něco málo více než týden a na práci se kromě mistra Víta, který odpracoval 6 1/2 dne, podíleli dva kameníci (oba po 8 dnech), dva zedníci (2 a 6 1/2 dne) a dva přidavači (oba po 7 1/2 dnech). Více už se o stavbě brány nemluví, i když je velmi překvapivé, že nebylo ani jednou placeno pokrývačům, chybí i záznamy o nákupu většího množství šindele nebo jiné krytiny.

Mimo těchto staveb se prováděli pouze obvyklé každoroční opravy, z jejichž meze se vymyká pouze čištění studánky u cihelny v květnu, oceněné na 5 gr.

Rok 1528 byl na stavitelské aktivity podstatně chudší než roky předchozí. Město se soustředilo na přestavbu hradeb, ale na žádné další stavby se peníze nevydávaly. Až do poloviny března se ve městě nestavělo vůbec. Pak nechali radní zbořit „*kolo v bráně Vysoké*“, což znamenalo pravděpodobně úplné završení její stavby. V druhé polovině března se dělaly úpravy příkopu u kostela, opravoval se také most u špitálu, kam se vozila suť, a most nad splavem rybníka Velikého.

V druhé polovině dubna pobíjeli tesaři „*šindelním hřebem na pargánech*“. Pravděpodobně se jednalo o opravu starých dřevěných valů, podobně jako u zápisu z května, kdy byly dány postupně 3 kopy tesařom „*na dílo valů*“. Stavbu kamenných zdí sjednali páni radní s mistrem Vítem až o několik týdnů později.

V červnu se platilo celkem 8 kop grošů tesařům „na dílo na pavlači zdi proti Havlovi soukeníkovi“. Budování pavlači pokračovalo ještě v červenci, kdy se platily 3 kopy tesařům a 17 gr 3 d za 5 kop „hřebů podlažních na pavlače na zdi“.

O budování nových kamenných hradeb u Vysoké brány, přestože bylo dojednáno koncem května, se první zápisy výslovně zmiňují až v srpnu. Nejprve se platilo „od boření valů za Filipovejmi“ a hned poté dostal mistr Vít 1 kopu „na nový dílo zdi u Nový brány“. Do poloviny září dostal na toto dílo mistr Vít celkem 21 kop grošů. Další zápisy uvádějí platy Pavlu Šilhavému „vod vožení vápna a hlíny ke zdem“, pokrývači, „jako pokrýval u Nový brány proti Havlovi soukeníkovi“, „provazníku za provaz na tahání cihel na týž dílo“, „Strabovi vod vosmi vozů kamene ke zdem“, „Daniovi od dvamecitma vozů kamene k týž zdi“. Stavba pokračovala ještě září a říjnu, kdy se ke zdem opět vozil kámen a nějaký dělník dovážel „hlínu na zdi u Nové brány za Heřmanem“. Dále se platilo „dělníkom, kteří dříví dělali u Nový brány v příkopě“, a znovu mistru Vítovi.

V roce 1529 se městská rada rozhodla pro rozsáhlou opravu nebo možná úplně přebudování hráze u Velikého rybníka. „Kraj vyrovnávati“ u Velikého rybníka sjednali radní na začátku dubna a koncem téhož měsíce dali „rybníkářom základného“ 6 gr. Tentokrát se neuvádí, odkud tito rybníkáři přišli, můžeme však předpokládat, že jako už několikrát využívalo město služeb Senomatských. Práce se hned po založení díla rychle rozběhla, ostatně minimálně do poloviny roku to byla jediná stavba prováděná ve městě. Na přelomu dubna a května se platilo „Janovi Šilhavému jinak Horskýmu na dílo hrází“, poté „rybníkářom na taras“, „Martinovi na lámání kamene na taras za dva dni“, „Polákovi z Lužný od trhání a vožení mchu“, „Vevrlíkovi, ježto chodil na Krupky rybník vohledovat, jsou-li vytažena stavidla“, „dělníkom na taras dělání za 86 dni“, „ženám za čtyry dni od trhání mchu po 2 gr, facit 8 gr“, „mlynáři od tesání chodby na hráz“, „na dílo hrází“, „mlynáři od tesání dříví k chobotu a dělání téhož chobotu“.

Stejně intenzivně pokračovaly práce i v červnu, zápisy se v podstatě neliší. Stavbu přerušila koncem měsíce povodeň, objevuje se zápis, že dělníci „sklizovali prkna na rybníčních vokolo města po tý vodě“. Následky povodně se odstraňovaly ještě po celý červenec: dělal se nový „mostek u skály, kterej byla voda vzala“ a tesaři „sochovali (tesali – pozn. A. N.) lávky u zahrady Vanka koláře“.

Koncem června se začalo zase pracovat na hradbách. Platilo se „na dílo zdi u příkopu“ a „mlynáři Voříškovi vod tesání a skládání líh do gruntu ke zdi u příkopu“. Páni radní poslali také do Prahy pro mistra Víta, ale ten se objevil v Rakovníku až v srpnu. Do té doby pracovali na hradbách domácí řemeslníci.

Na začátku července byla dokončena stavba hráze Velikého rybníka a páni radní „chodili na hráz přijímající dílo“. Rybníkáři pak ještě „vyvozovali rum z splavu i povozovali týmž rumem na hrázi veliký“. Na závěr dostal Jan Šilhan, který rybníkáře vedl, „věrtel piva mladého“.

Hned potom se dělníci přesunuli na rybník Prdatku, kde byla také dojednána oprava hráze. Tentokrát práci vedl jakýsi Jiskra. Postup byl zřejmě stejný jako u předchozího rybníka. Platilo se nejprve Šalovcovi „od trhání mchu a vezení“ a potom opakovaně „dělníkom, kteří kámen lámali v splavu na taras Prdatky“.

V červenci pokračovala stavba městské zdi, i když jí byla věnována podstatně menší pozornost než opravě rybníků. Mistr Matouš dostal postupně 30 kop „na dílo zdi u příkopu“

a 36 gr „*vod tří for dříví, týž na zdi u Nový brány*“. Kováři Vondráčkovi bylo zapláceno za „*hřeby podlažní k lešení ke zdi nový u kostela*“ 4 gr. „*Zdi u příkopu*“ je pravděpodobně míněno opevnění na jižní straně města, kde příkop opravdu byl. Ve zdejším podmáčeném terénu znamenala stavba hradby velký problém, bylo ji nutno založit na dřevěných rostech. Tomu by odpovídaly i opakované zápisy o „*líhách do gruntu*“.

Stavba hráze rybníka Prdatky i městských zdí pokračovala až do konce léta. Začátkem srpna se rybníkáři objevují také na rybníku Sekyře. Dostali tehdy zapláceno „*vod kladení trúby v Sekyře jalový a trouby týž jalový u špitálu a od navozování mostu u špitálu*“ a hned poté dali radní 1 gr „*Káči vod nosení mchu k trubám jalovým v Sekyře a nad mostkem*“. Tesaři potom „*koly na mostě bili a trouby tesali 10 dnů*“.

Stavba zdí u Vysoké brány byla zatím (asi na konci července) dovedena do konce a pracoval tu pokrývač. V téže době se ve městě opět objevuje mistr Vít, který však nejdříve pracoval na „*kašen do sladovny*“ a teprve v polovině srpna dostal zase zapláceno za stavbu hradby. Dál se na zdech dělaly pavláčky, které stavěl mlynář Voříšek. V polovině srpna pracoval „*u Nový brány za Pěšího chalupí*“ a pak stavěl pavláčku na faře. Pokračovala i stavba „*zdi nový u příkopu*“. Dělníci, kteří k ní „*přímítali*“, dostali 6 gr. Opravy probíhaly i na starých dřevěných zdech. Mlynáři Voříškovi zaplatili „*vod zapažení díry v valích za Taušovi*“ 6 gr.

Během září a první poloviny října začala stavební aktivita zvolna polevovat. Pracovalo se ještě na rybnících, ale už zdaleka ne takovým tempem jako v létě. Platilo se „*dělníkom, kteří vymítali z struh a z potrubí u rybníka Sekyry, když jej měli lovití*“. Až do konce září se stavěl taras u Prdatky, k němuž Šalovec dovážel mech a jiní dělníci kámen.

Dokončovaly se pavlače na zdech u Vysoké brány. Bylo také potřeba upravit světničku na bráně pro trubače, kterého se město rozhodlo zaměstnat. Hlavním úkolem byla stavba kamen. Nejprve tahali dělníci po provaze na bránu hlínu, cihly a kachle, kamna postavili branní Pěší a Vorel. Současně opravoval sklenář okna, vyměňovaly se dveře a kladla nová podlaha. Úpravy na Vysoké bráně zabraly celý říjen, kdy „*dělníci komín lepili na věži*“.

Všechny ostatní práce se už v říjnu zastavily. Voříšek dodělal pavlače na zdech u Vysoké brány a páni radní potom sjednali stejné dílo na zdech u kostela, ale zahájena už tato stavba nebyla. Drobnou opravou bylo „*podezdování špitálu*“, které kupodivu prováděl pražský mistr Chochol. Dostal za něj pouze 24 gr.

Zápisy pro rok 1530 nejsou v této knize kompletní, končí funkčním obdobím primasa Jana Tichavy před obnovou městské rady (10. 7. 1530). Tento půlrok nebyl na stavební aktivity nijak bohatý. Dokončovaly se stavby už začaté (městské zdi, úpravy na Vysoké bráně, práce na rybnících) a prováděly se běžné opravy.

Od začátku února se začalo pracovat na Vysoké bráně, na jejichž úpravách se podílel i městský trubač. Ještě v únoru mu platili „*od spouštění rumu na sklepy v bráně Vysoké*“. Od poloviny měsíce pracovali na bráně tesaři: dělali a opravovali schody a podlahy.

V polovině února začaly i práce na obecních rybnících. Nejprve se platilo „*dělníkom, kteří proutí tesali k splavu a k chobotu Velikého rybníka*“, a pak měšťanu Bumbalovi, „*ježto hráz na Prdatce rumem navozoval*“.

Od března se vrátili dělníci ke stavbě hradeb. Hned na začátku měsíce jednali páni radní „*parkány s Kučerů, aby je přikryl a vypletl, a což jest potřebného za panem Endresem, aby opravil*“. Kučera pracoval na parkánech nejméně do konce března. Pokračovalo i budování

již začatého úseku hradeb u Vysoké brány, kde Kučera stavěl v polovině března lešení. Naopak hradba u kostela byla už hotová a platilo se „od klízení na kerchově“ a „*dělníkom, kteří vápno nosili z kerchova k Vysoké bráně*“.

Na začátku dubna dojednali radní „*strž na Kornhauzovském rybníce s Bártíkem*“ a záhy poté mu platili 4 gr „*základného*“. Na Kornhauzovském rybníce se pracovalo do začátku května a kromě zmíněného Bártíka tam bylo zaměstnáno 10 dělníků a jeden při nošení mechu. Platilo se jim „*od zadělávání strže*“ a „*tarasu dělání*“. Opravovalo se i na dalších rybnících. Na Prdatce dělali dva tesaři novou troubu, u Velikého rybníka se obnovovaly „*ploty u splavu a v chobotě*“. Opravovala se hráz „*rybníka Bartoňovského*“.

V květnu se stavěla „*bouda Velikého rybníka*“, na niž dodal Hubka klínky za 15 gr. Pracovalo se i na hradbách. Parkány u kostela pokrýval šindelem mlynář Voříšek, který dostal za „*dílo u kerchova*“ zapláceno ještě v červnu a červenci. K tomu účelu nakoupili radní 18 kop šindele za 1 kopu 6 gr 6 d. Parkán a zdi se opravovaly také „*za Sovovic*“ a „*za Pavlem sladovníkem*“.

V červnu a první polovině července se pracovalo opět na „*parkáních u kostela*“ a „*za Sovovic*“, dělal se „*plot na Prdatce u splavu*“, koupily se nové panty „*ke dveřom na bránu Vysokou*“ a s Kučerou radní sjednali, aby „*sklepy vynavezl a vydláždil cihláři na Vysoké bráně*“. Začala oprava zvonice, sjednaná s mlynářem Voříškem, který dostal začátkem července 2 gr „*základného na zvonici*“. Její průběh už kniha počtů nezachycuje.

Ve třicátých letech 16. století i později byla stavební aktivita ve městě v porovnání s 15 předchozími roky jen nepatrná a omezovala se na opravy již stojících staveb. Hlavní roli jistě hrála, kromě nepotřebnosti dalších velkých staveb v malém a v podstatě provinčním městečku, neschopnost nést dlouhodobě tak velké finanční zatížení. Samotný nákladný projekt nového kamenného opevnění, tak nadšeně začatý roku 1515, zvolna ztrácel pro měšťany na přitažlivosti, práce na něm se zpomalovaly, až se zastavily úplně. První tři městské brány, z nichž jedna patří k nejvyšším v Čechách, byly postaveny během pouhých třinácti let. V návaznosti na ně se po čtyři roky nákladně buďovalo několik úseků kamenných městských zdí. Čtvrtá brána se dočkala přestavby poměrně brzy po třech ostatních a znovu byla přebudována roku 1575, ale výstavba opevnění se zoufale vlekla a docela nebyla ani dokončena vůbec. Ještě roku 1608 si město stěžovalo, že pro nedostatečné opevnění není schopno hájit se před nepřítelem, ale to už byly celé hradby zastaralé a neodpovídaly tehdejšímu způsobu válčení.

Poznámky:

- ¹⁾ Informace o dějinách města a opevnění vycházejí z následujících publikací: Levý, F.: Dějiny královského města Rakovníka, Rakovník 1896.; Razím, V.: K stavební podobě městského opevnění v Rakovníku. Památky středních Čech, roč. 2, 1987, s. 97 – 113.; týž: Středověké opevnění města Rakovníka. Památky a příroda, roč. 9, 1984, č. 2, s. 84 – 93.; Renner, J.: Rakovník XVI. století za stavebního rozmachu. Rakovník, Muzejní spolek 1933.
- ²⁾ SOkA Rakovník, f. Archiv města Rakovníka, neuspořádáno, sign. 5a. Veškeré citáty, které v dalším textu uvádím, pocházejí z této knihy, a proto nepovažuji za nutné na ni znovu odkazovat. V textu dodržuji pokud možno chronologické členění v knize počtů obvyklé, což by mělo usnadnit případnému zájemci orientaci v účetních záznamech.
- ³⁾ Postupem výstavby Pražské brány se zabývají: Renner, Rakovník...; Levý, Dějiny...; Razím, Středověké opevnění... Žádný z nich ale přesvědčivě nevysvětluje rozpory patrné z knihy počtů.

- 4) Razím, K stavební podobě..., se na s. 98 domnívá, že se jednalo o prostor pro mechanismus padacího mostu, který byl instalován nad úroveň terénu. Starší autoři, například Renner, usuzují na existenci podzemní chodby, ústící v děkanském kostele. Pro takovou domněnku ale neexistuje žádné potvrzení.
- 5) Vysvětlení nejasných pojmů většinou podle: Gebauer, J.: Staročeský slovník, Praha 1970.; popřípadě Jungmann, J.: Slovník česko-německý, Praha 1835 – 1839.
- 6) Více k tomu a také k problematice osídlení v severní části města a v bezprostřední blízkosti brány Razím, Středověké opevnění..., s. 86 – 87; popis brány týž, K stavební podobě..., s. 99 – 102.
- 7) V dalších zápisech se mnohokrát opakuje, že páni radní nebo jimi pověřeni poslové jezdili pro mistra do Prahy, popřípadě že si ho museli radní na „*pánech Prahánech*“ vyžádat.
- 8) J. Renner (Rakovník..., s. 59 – 70) si s tímto rozparem hlavu nikterak nelámá a výklad o stavbě Vysoké brány začal až dohodou s mistrem Chocholem. Stejně jako F. Levý (Dějiny..., s. 122) navíc tvrdil, že se starší dřevěná stavba označovala jako brána Věžní. Takový zápis se však nikde v knize počtů neobjevuje. Levý si zmínku o opravě brány všiml a píše, že nejprve roku 1517 byla důkladně opravena stará brána a následujícího roku teprve přistoupeno ke stavbě brány nové. Paradox, že by opravu dřevěné brány řídil kameník, ho nijak neudivil. Existence dvou městských bran po nějakou dobu vedle sebe potvrzuje názor V. Razíma (Středověké opevnění..., s. 86 – 87), že původní dřevěná stavba se nalézala asi o 200 m níže po svahu než brána dnešní.
- 9) U zápisů týkajících se shromažďování stavebního materiálu a prací na cihelně a vápenici není obvykle přímo uvedeno, že se vztahují k zamýšlené stavbě brány. Můžeme to ale odvodit ze skutečnosti, že přímo předcházejí zápisu o jejím založení a že nikde jinde se nenacházejí v podobné koncentraci. Z dalších zápisů vyplývá, že městská rada zřídila pro financování stavby Vysoké brány zvláštní úředníky, kteří si vedli vlastní registra. Ta se však nedochovala. Nevíme proto nic o počtu řemeslníků zaměstnaných na stavbě ani o jejich platech.
- 10) Ani v literatuře k dějinám města se o nějakém větším ničivém požáru nemluví. Z poměrně vysoké částky 10 kop grošů českých lze vyvozovat, že nejméně tento dům byl zničen do základů.
- 11) Ke kostelu sv. Jiljí více: Razím, V.: K počátkům města Rakovníka. Památky středních Čech, roč. 7, 1993, č. 3, s. 9 – 23.; Cechner, A.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese rakovnickém II. Praha 1913, s. 144 – 148.
- 12) Renner, Rakovník..., s. 68; Levý, Dějiny..., s. 122.

PROFESOR MIROSLAV GÖRTLER A RAKOVNÍK

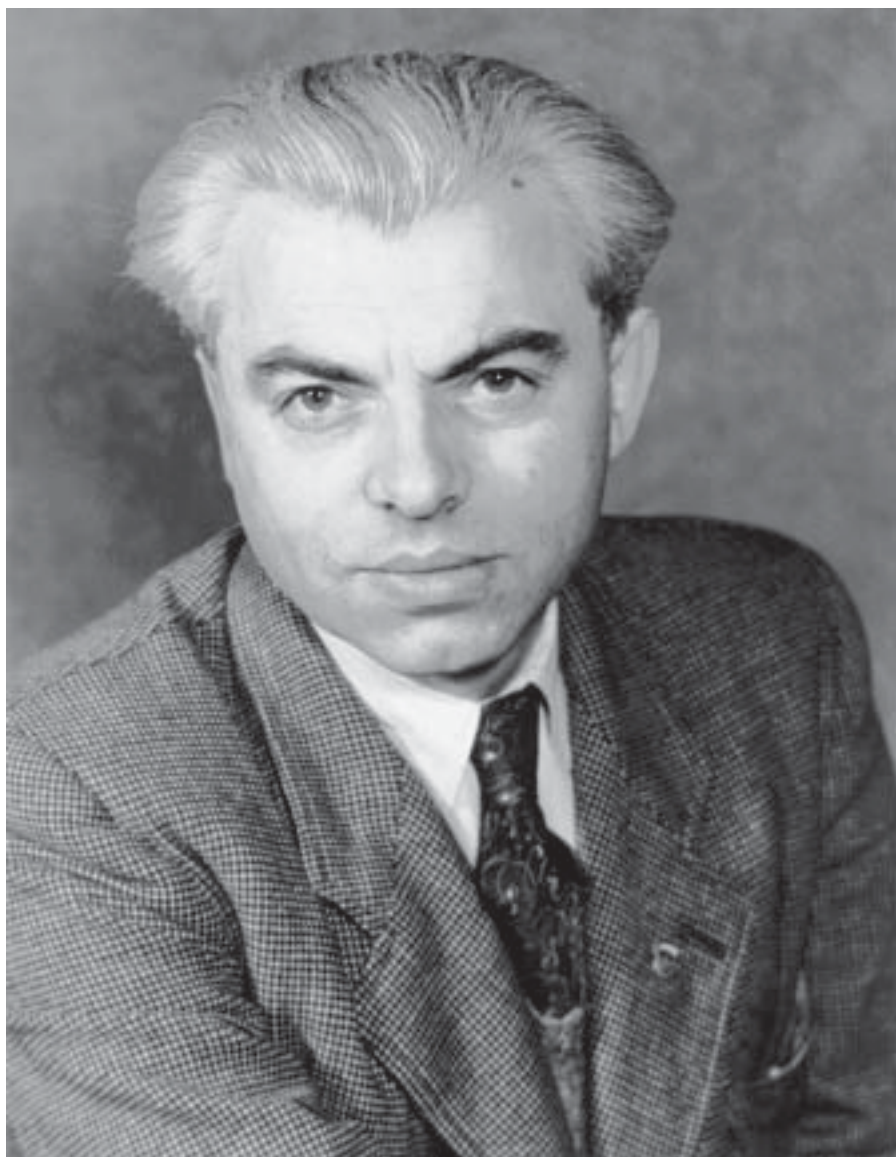
1. Úvod

Středočeský regionální historik Miroslav Görtler žil v Rakovníku v letech 1938 – 1954. Jeho pedagogická, odborná a osvětová práce přesáhla ve městě časový rámec jeho zdejšího pobytu a zanechala zde řadu výrazných stop. Léta strávená v Rakovníku zase zásadně ovlivnila Görtlerovu celoživotní práci a odrazila se ve vývoji jeho osobnosti. V této studii se budeme zabývat jednotlivými okruhy Görtlerovy činnosti spojené s městem, kterou lze vystopovat převážně ve fondech rakovnického archivu a v historikově bohaté publikační práci a kterou můžeme ještě dnes zachytit ze zpráv živých pamětníků.

Miroslav Görtler se narodil v Bílichově u Slaného 24. února 1911. Studoval na reálném gymnáziu v Berouně a v červnu 1929 maturoval na reálném gymnáziu v Praze. V zimním semestru r. 1929 začal studovat dějepis a zeměpis na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Vysokou školu navštěvoval do konce letního semestru roku 1933, kdy v červnu zažádal o povolení státní zkoušky pro učitelství na střední školy. V prosinci t. r. ji složil ze zeměpisu, v květnu roku následujícího byl zkoušen z československých dějin u Josefa Pekaře a z obecného dějepisů u Josefa Šusty.¹⁾ Navíc absolvoval závěrečné zkoušky pedagogicko – filozofické, z francouzštiny pro historiky, z latiny a češtiny. Jako závěrečnou práci ke státnicím předložil text psaný na téma „Pražské ovzduší podle postily Rokycanovy“. Šusta ji ohodnotil jako „opravdu velikou práci“ a vyzdvihl podrobně zpracovaný průzkum kultury a společensko-historického materiálu. Naopak postrádal „dostatečně jasné precizování nábožensky – církevního stanoviska“ a srovnání s evropskou literaturou.²⁾ Toto hodnocení není bez významu pro Görtlerovy pozdější texty. Za svých vysokoškolských studií Görtler navštěvoval také semináře V. Vojtíška, G. Friedricha, studoval pedagogiku u V. Příhody. Stal se tak žákem význačných osobností meziválečné vědy, z nichž si jako mladý absolvent cenil především Josefa Pekaře.

2. V Rakovníku za okupace

V září 1934 začal Miroslav Görtler učitelskou dráhu na měšťanské škole v Mariánských Lázních, kde vyučoval tři roky, a poté krátce působil na reálném gymnáziu v Hustopečích. Školní rok 1938/39 zahájil na reálném gymnáziu Ústřední matice školské v Chebu. Po mnichovských událostech byl přeložen 28. října 1938 jako zatímní státní profesor na reálné gymnázium do Rakovníka, kam nastoupil 1. listopadu.³⁾ V tomto období na město dolehla evakuace českého obyvatelstva z pohraničních oblastí. V říjnu probíhal přesun žáků středních škol z území, která připadla Německu, a Rakovníku byli administrativně přiděleni studenti a profesori reálných gymnázií v Karlových Varech, Chomutově a Podbořanech. Přicházeli však také žáci a učitelé z jiných měst, například z Mostu, Chebu, Ústí nad Labem či Děčína.⁴⁾ V Rakovníku, který tak bezprostředně nesl důsledky přijatého mnichovského rozhodnutí, se Görtler přihlásil 4. 11. a ubytoval se se svou manželkou v Alšově ulici čp. 744.⁵⁾ Ve městě pak setrval téměř 16 let a poté se sem vracel až do konce svého života.

Miroslav Görtler (OM Rakovník)

Görtler zpočátku působil jako běžný středoškolský učitel, který se vyznačoval vážným a přísným vystupováním před žáky. Pamětníci chválí jeho odborné znalosti, svědomitý přístup k učitelskému řemeslu a vyzdvihují Görtlerovy pedagogické schopnosti. Město bylo pro mladého učitele nové a v napjaté atmosféře konce 30. a počátku 40. let se nemohl zapojit do společenského a kulturního života. Tato situace pokračovala do roku 1941, kdy zesílily represe okupantů. V Rakovníku byl zatčen starosta města a župní starosta Sokola profesor František Diepolt, který byl deportován do Osvětimi, a v čele města jej nahradil v lednu 1942 ustanovený vládní komisař Karl Czerny. O svých prvních aktivitách v Rakovníku, které předurčilo ovzduší druhé republiky a okupace, Miroslav Görtler píše ve svém krátkém životopise:⁶⁾

„Na počátku svého působení v Rakovníku jsem se scházel s některými důstojníky čs. armády, s nimiž jsem se znal z doby vojenské prezenční služby u 46. pěš. pluku v Chomutově a kteří byli po rozpuštění čs. armády přeloženi do Rakovníka. Byli to major Josef Šulc, přidělený služebně do bývalé obchodní akademie, jemuž jsem služebně podléhal a s nímž jsem se osobně dobře znal, major Helvín, který mě jako velitel SOS nasazoval v předmnichovských dnech do linie SOS na Chebsku, a nadpor. Salač. O prvních dvou mně bylo známo, že založili odbojovou vojenskou organizaci (jednalo se o Obranu národa – pozn. J. Č.). Vstoupit do ní, vzhledem k tomu, že na rakovnickém reálném gymnáziu působil profesor Ulrich, známý rakovnický vlajkař, udavač a pravidelný informátor kladenského gestapa, jsem se nemohl odhodlat.“

V létě 1941 přikázal říšský protektor Konstantin von Neurath snížit počet českých středních škol a vyhlásil jejich reorganizaci. Germanizací byla nejvíce postižena výuka humanitních předmětů, zejména dějepisu a zeměpisu. Všechna tato opatření se utužila po nástupu nového protektora Reinharda Heydricha v září 1941. K prvnímu říjnu t. r. byl Görtler v rámci změn na reálném gymnáziu v Rakovníku přeložen na zdejší obchodní akademii, která byla také nucena na počátku okupace zmenšit počet studentů, ve svých prostorách otevřít německou školu a změnit svůj název, neboť nesla jméno prezidenta Masaryka. Podle pamětníků vystupoval v té době profesor Görtler před studenty jako antifašista, podával výklady o válce, vysvětloval vojenské strategie namířené proti Německu. Navíc se tu sblíží s některými kolegy a společně zahájili odbojovou činnost, o níž jsme ještě zpraveni z Görtlerových vzpomínek:

„Během tohoto školního roku (1941/42 – pozn. J. Č.) jsem se sblížoval s některými profesory této školy, zejména s dr. Jaroslavem Černým, Antonínem Černým, ing. Františkem Srbem, Františkem Čejkou a Jaromírem Vošahlíkem. Názorově jsme byli na průběh války a na její konec sjednoceni. Koncem roku 1942, v době stalingradské operace, jsme došli k názoru, že je čas se připravovat na konečnou fázi války. Proto jsme se na začátku ledna po vánočních prázdninách (asi 7. ledna 1943) rozhodli zorganizovat odbojovou skupinu, jejíž cílem bude vybudovat zpravodajskou síť, poslouchat pravidelně relace zahraničního čs. vysílání z Moskvy, Londýna a z Beromünsteru, vyhodnocovat je a rozšiřovat mezi kolegy ve sboru, mezi studenty a známými. Vedoucím skupiny byl prof. Jaroslav Černý. Jeho úkolem bylo řídit skupinu, rozdělovat pravidelný poslech zpráv a přidělovat podle potřeby další úkoly. Mým úkolem bylo poslouchat čs. rozhlas z Moskvy a vyhodnocovat je spolu s dalšími zprávami pro Antonína Černého a Františka Srba, kteří odposlouchávali londýnské vysílání BBC, a Jaroslava Černého, který jako němčinář sledoval zprávy ze švýcarského Beromünsteru.“⁷⁾

Podle tohoto Görtlerova svědectví byla organizace ve spojení se skupinou Jaromíra Vošahlíka a přes ni s komunistickým odbojem. Měla podněcovat protiněmecké nálady, a to i mezi studenty. V létě 1944 se vyučování ve škole zastavilo a budovu obchodní akademie obsadilo německé vojsko. Na počátku nového školního roku byli členové odbojové organizace totálně nasazeni, Miroslav Görtler v rakovnické firmě Vltavský. Pouze Jaroslav Černý mohl působit dále na škole, která zatím s omezenou výukou přesídlila do budovy reálného gymnázia. Organizátoři skupiny se dále scházeli, avšak nakonec neušli zatčení. 17. října 1944 zatkl kladenské gestapo J. Černého, 21. listopadu M. Görtlera, A. Černého a F. Srba. Byli vyslýcháni na Kladně a poté v Praze na Pankráci. Podle Görtlerových vzpomínek se zatčení nepřiznali, a byli tedy deportováni do terezínské Malé pevnosti (13. 2. 1945). Zde Görtlera nacisté nasazovali na nucené práce. Prodělal tu několik nemocí, jako revmatismus, úplavici či skvrnitý tyfus. Z Terezína byl propuštěn s narušeným zdravím 9. května 1945.

Po návratu se zotavoval na zdravotní dovolené. Začal pracovat ve Svazu osvobozených politických vězňů, jehož prvním předsedou v Rakovníku se stal ředitel městských úřadů Jindřich Šubert, za války vězněný v Buchenwaldu. Zdá se, že ve druhé polovině roku 1945 začíná Görtler podnikat vážné kroky ke své další bohaté práci, kterou zřejmě promýšlel již za války. Ač nejsou příliš dobře známy jeho názory a postoje z období před okupací, kromě několika pamětnických vzpomínek, lze dojít k závěru, že okupace zásadně ovlivnila Görtlerovo smýšlení. Prožil zklamání z Mnichova, „*kdy byl nacisty vyhnán z Chebu jako český středoškolský profesor*“⁸⁾, prošel nacistickým vězením, ve kterém okusil silné ponížení. Navíc se v odbojové činnosti setkal s komunisty a lze předpokládat vliv Jaromíra Vošahlíka, Görtlerova kolegy na obchodní akademii.⁹⁾ Podle pamětníků se vrátil do Rakovníka záměrný a po osvobození začaly u něj výrazněji převažovat levicové názory. Görtlerovo přesvědčení sílilo zejména po roce 1948. Oficiální politické orientaci poté věnoval další život a podílel jí i odbornou práci včetně jejího tematického zaměření.

3. Učitelem po válce

Na obchodní akademii, která se od počátku školního roku 1945/46 vrátila z budovy reálky zpět do svých prostor, začal Görtler vyučovat 1. února 1946. Vedle dějepisu a zeměpisu učil češtinu, krasopis a písemnosti. Byl erudovaný historik, vědecký typ s vysokými ambicemi a přísný logik. Na obchodní akademii si získal respekt, jako silná osobnost nerad uznával nad sebou autoritu. Vykonával zde řadu úkolů, byl například jednatelem Masarykova podpůrného fondu, sociálním referentem, předsedou zaměstnanecké rady, referentem pro volbu povolání, vedl šachový kroužek. Stal se zástupcem ředitele školy Františka Neustupy, s nímž se někdy dostával do sporů. Na podzim 1951 zastával v době Neustupovy nemoci funkci zatímního správce obchodní akademie, tehdy nazývané hospodářskou a vyšší hospodářskou školou (VHS).¹⁰⁾

Jako schopný a známý rakovnický učitel přijal nabídku na místo ředitele rakovnického gymnázia poté, co koncem března 1953 dosavadní ředitel Alois Gebhart „*z důvodů zdravotních zažádal o zproštění ředitelské funkce*“.¹¹⁾ Roku 1953 vznikla tzv. Jedenáctiletá střední škola v Rakovníku, a to spojením bývalého Wintrova gymnázia se střední a národní školou.¹²⁾ V budově bývalé reálky byla umístěna osmiletka a tři ročníky 3. stupně. Görtler se tak stal prvním ředitelem rakovnické jedenáctiletky, kde působil jeden školní rok – 1953/4. Budova však již nebyla novým podmínkám vyhovující. Za

Görtlerova jednoletého působení se podařilo prosadit generální opravu stavby s cílem její modernizace. Došlo k výstavbě nového sociálního zařízení, v červnu a červenci 1954 bylo vyměněno dřevěné schodiště, odstranily se dřevěné podlahy na chodbách a položil se betonový podklad a dlažba. Koncem roku 1953 škola zakoupila nové parkety do čtyř učeben. O letních prázdninách 1954, ještě za Görtlerova vedení, byl podán návrh na zřízení ústředního topení.¹³⁾

V první polovině 50. let však byl Rakovník pro Görtlera již příliš těsný. Jsou hojné zprávy o jeho častých návštěvách na krajském národním výboru, kam také směřoval. Na „bývalém gymnáziu“, kde působil podruhé, zahájil úspěšně uvedenou generální opravu staré budovy a ve školní kronice zaznamenal události ústavu za školní rok 1953/4. 1. srpna 1954 odchází ze sboru a 1. září nastoupil na KNV v Praze jako krajský školní inspektor. V čele jedenáctiletky ho vystřídal lingvista profesor František Šnajperk. V poválečné době tak rostly Görtlerovy ambice, které ztotožnil s novým režimem; postupně překonal pocit ponížení z Terezína.

4. Působení v rakovnickém archivu

Při procházení Görtlerovy pozůstalosti překvapí vcelku rozsáhlé výpisky a poznámky týkající se středověkých legend a kronik.¹⁴⁾ Velmi podrobně se v nich historik zabývá Kristiánem, legendou Crestente fide, Gumpoldem či Kosmovou kronikou. Pořizuje srovnávací náčrtky, lístkový katalog v českém, německém a latinském jazyce. Srovnává názory různých historiků, kteří se tímto tématem zabývali, například Josefa Pekaře a Františka Vacka. Tematicky se tato činnost velmi liší od pozdějšího Görtlerova zaměření, není známa žádná jeho studie vzešlá z této práce. Materiál navíc nesouvisí s regionem a nelze určitě říci, kdy byl pořízen. Patrně však po příchodu do Rakovníka, a to před rokem 1944, jak lze usuzovat z charakteru písma, psacího náčiní a z Pekařova zřejmého vlivu. Není však vyloučeno, že se Görtler v průběhu života k poznámkám vracel, avšak jeho pozdější práce byla zcela odlišná a pro celkové vytižení, jak usuzujeme z historikových aktivit, to není příliš pravděpodobné. Jedná – li se tedy o poznámky z raného Görtlerova tvůrčího období, lze je chápat jako průpravu k pozdější důkladné analytické a srovnávací práci, kterou započal s primárními prameny v rakovnickém archivu; zřejmě až po válce.

Rakovnický archiv sídlil od roku 1935 v Petrovcově vile a byl již dlouhou dobu spravován Janem Rennerem. Bohužel s určitostí nevíme, odkdy se Görtler začal o archiv zajímat. V průběhu války měl jiné starosti a precizní badatelská práce byla zřejmě odsunuta. Na archiv se zaměřil patrně až po svém návratu z Terezína a využil možnosti, že město začínalo uvažovat o tom, kdo by v archivu vypomohl a popřípadě nahradil stárnoucího Rennera. Ten sám na podzim 1945 žádal město o novou sílu, kterou by mohl zasvětit do práce v městském archivu. Zápis rady MNV z 2. ledna 1946 hovoří:

„Řed. J. Koubek sděluje, že nabízí své služby prof. Mir. Görtler, který má k těmto historickým dokumentům zvlášť přímý vztah a který by jistě práci v městském archivu vykonával s láskou. Při té příležitosti rozhodnuto, aby rada MNV tuto neděli, t. j. 6. ledna 1946 v 9:30 hod., společně navštívila městský archiv, prohlédla si sbírky a aby k této návštěvě pozvala také prof. Görtlera, který by se tímto způsobem s řed. Rennerem seznámil a event. se do práce v městském archivu zapojil.“¹⁵⁾

Další zápis (z 16. 1. 1946) potvrzuje, že Görtler do té doby těsnější kontakt s Rennerem navázaný neměl: *„Ke zprávám osvětovým sděluje pan předseda (MNV – pozn. J. Č.), že na*

pondělí pozval k sobě pana řed. J. Rennera a p. prof. M. Görtlera, aby je seznámil, a žádá, aby prof. Görtlerovi bylo písemně sděleno, že MNV souhlasí s tím, aby spolupůsobil při organizaci městského archivu, aby se do těchto prací zapracoval.¹⁶⁾ Görtler brzy obdržel oznámení, že „rada MNV přijala ve své schůzi dne 16. 1. 1946 s povděkem Vaší nabídku na spolupráci v místním archivu“.¹⁷⁾ Měl za úkol věnovat se „sbírkám“ zdejšího archivu a začít spolupracovat s Rennerem. Görtler tak nastoupil dobrovolné vedlejší zaměstnání (tato práce nebyla placena) a pracoval pod ředitelem archivu jako druhý městský archivář, jak se také podepisoval v úřední korespondenci.

Situace kolem archivu však nebyla jednoduchá, neboť do Petrovcovy vily se před válkou přestěhoval po silném sporu mezi Rennerem a ředitelem městských úřadů Jindřichem Šubertem. Jeho výsledkem bylo, že Renner rezignoval na správu muzea a ve druhé polovině 30. let odešel z funkce jednatele Muzejního spolku a redaktora jeho Věstníku a ponechal si pouze správčovství archivu.¹⁸⁾ Spor měl hlubší podstatu, neboť se v něm rýsovalo nové zaměření regionální práce v Rakovníku. K Šubertovi se přidal dr. Josef Bartoš, bývalý rakovnický profesor a organizátor Wintrových oslav v r. 1937, a také dr. Kamila Spalová, která se v té době vrátila z Prahy na odpočinek do Rakovníka a na konci 30. let se stala předsedkyní Muzejního spolku. Bartoš se ujal hlavního redaktorství Věstníku a se Spalovou začali prosazovat vědecké regionalistické bádání, kde středoškolsky vzdělaný praktik Renner neměl místo. Toho se tyto události velmi dotkly a v okruhu kolem Spalové (Bartoš do Rakovníka zasaňoval z Prahy) spatřoval namyšlené neurvalce likvidující poctivou práci.

Není známo, jak Renner zpočátku Görtlera vnímal. Zřejmě ho v archivu přijal (a musel přijmout), neboť v něm mohl vidět erudovaného historika, který byl schopen s archivařinou vypomoci. Avšak Görtler navázal úzké styky s Kamilou Spalovou a v roce 1946 se začal angažovat v Muzejním spolku, s nímž Renner nechtěl mít nic společného, ač byl stále jeho členem. Další stránkou bylo Görtlerovo politické zaměření, které nabývalo vrchu až po roce 1948, zejména na počátku 50. let. Renner měl k poválečnému dění odpor a události 50. let ho silně deprimovaly. Sama Kamila Spalová se přihlásila k únorovým událostem roku 1948 a snahy o novou rakovnickou regionalistiku se začínaly transformovat do nové podoby, kterou starý Renner již stěží chápal a kterou podporoval i Miroslav Görtler. Tomu samozřejmě imponovala více vědecky založená Spalová a také svou práci v archivu směřoval zcela jinam, odborně i ideologicky, než Renner, a je zřejmé, že si oba po čase nevycházeli příliš vstříc. Jednalo se o zcela rozdílné zaměřené typy regionálních pracovníků. Görtler tíhnul k historické vědecké práci, k pečlivému analytickému studiu, v jeho textech se objevuje systematicky propracovaný popis a rozbor pramene.

4. 1. Nová regionalistická práce

V posledním čísle starého Věstníku Muzejního spolku, které vyšlo roku 1949, publikoval Görtler několik studií. Ty jsou výsledkem jeho počátečního badatelského úsilí v Rakovníku, a tak toto číslo ukazuje témata, kterými se zabýval ve druhé polovině 40. let. Jaký směr prosazovala skupina kolem Spalové (a tedy i kolem Muzejního spolku) v regionalistické práci této doby, shrnul Görtler v teoretickém článku *Nové úkoly regionální práce historické*.¹⁹⁾ Článek vychází z nástupu nové vládnoucí třídy, tedy třídy pracujícího lidu (především dělnictva). Tato skutečnost podle Görtlera nově určuje regionální činnost. Věstník si má pokládat za cíl „sledovat otázky z vývoje dělnického hnutí“, a to především hospodářství „ve městě samém, kde průmysl a s ním i dělnická třída měly nejpříznivější podmínky svého

rozvoje“. Tyto úvahy, jinak velmi precizně promyšlené, sledovaly postoje marxistické historiografie, kladoucí důraz na hospodářský a společenský vývoj s cílem mapovat nástup pracujícího lidu k vládě v socialistické společnosti.

Görtler sice chválí regionální práci Wintrovu a Rennerovu, ale postrádá tu zájem o proletariát. Stěžuje si na nedostatek pramenů k hospodářskému vývoji, ač píše, že *„něco by mohl obsahovat archiv okresního úřadu nebo hejtmanství, který je právě v těchto letech, jako součást archivu ministerstva vnitra, archivními odborníky urovnáván“*. Upozorňuje na další možné prameny, zejména na policejní hlášení a spolkovou agendu; to vše by měl poskytnout archiv ministerstva vnitra. Tohoto zdroje pak využíval na počátku padesátých let, kdy prováděl výzkum těchto pramenů (viz níže). Dále Görtler upozorňuje na dělnické noviny a časopisy a na kroniku Hovorkovu a Malcovu, které nejsou „oficiální“, a jsou tedy *„zahroceny opozičně proti radnici“*. Historik vyzdvihuje přední úkol shromáždit tyto prameny z 19. století.

V další části studie charakterizuje s důrazem na hornictví a těžbu důležitost rakovnického průmyslu. Je třeba nejprve vykreslit dobu kapitalismu a průmyslového rozvoje regionu a poté přistoupit k dělnickému hnutí; sledovat tak pohyb obyvatelstva, vznik spolků, zejména práci prvního rakovnického družstva – Oulu. Görtler nastiňuje další možná témata a dokazuje nosnost této nové koncepce, postavené na místních hospodářských a sociálních dějinách. Ta je důležitá pro jeho badatelské aktivity v archivu v první polovině 50. let, kdy se držel těchto zásad. Avšak Věstník Muzejního spolku se nového pojetí již nedomáhal, neboť číslo z r. 1949, které mělo nově směřovat regionalistickou práci, bylo zároveň číslem posledním. V roce 1950 nebylo další vydávání časopisu povoleno. S vědeckou důsledností a dobře metodicky připraven se Görtler pustil do plnění nových cílů.

4. 2. Archivní činnost

Z Görtlerovy činnosti v rakovnickém archivu je patrné, že zde působil především jako historik, výrazně se podílel na shromažďování nového materiálu, avšak hlavní organizace práce a pořádání písemností byly stále v rukou Rennera, který se také věnoval konzervaci archiválií a prohluboval kontakty s okolními archivy. Rakovnický archiv pokračoval ve svém dlouhodobém úsilí získat zpět městské knihy ze zemského archivu v Praze. Görtler sepsal žádost ministerstvu spravedlnosti o navrácení tohoto materiálu a Renner v žádosti provedl podrobnou korekturu. V té době Görtler studoval v archivu ministerstva vnitra prameny k roku 1848 v Rakovníku a v rakovnickém kraji. Své úsilí pak podle výše uvedené koncepce, která v těchto letech vznikala, zaměřil na hospodářské dějiny, průmysl, dělnické hnutí a na spolkovou činnost.

Už z října 1948 máme zprávu, že archiv ministerstva vnitra zaslal žádané spisy o rakovnických spolcích archivu města Rakovníka za účelem pořízení kopií. To byla nyní hlavní Görtlerova práce, neboť v archivu pořizoval především opisy dokumentů, které se poté dochovaly v jeho pozůstalosti. Toto úsilí rozvinul na přelomu 40. – 50. let, kdy přepisoval především spisy rakovnického okresního hejtmanství z let 1850 – 1918. V květnu 1950, kdy studoval zaslání akta z let 1868 – 80, žádal Görtler MNV v Rakovníku o úhradu fotokopií deseti listů přípisů Zikmunda Wintra, které Winter psal *„buď ve funkci spolkového činovníka, nebo [jako] ohlášení přednášky, již měl k členstvu několika spolků. Listy jsou psány vlastní rukou Wintrovou. Mnohé mají ráz jen formálních oznámení schůzí okresnímu hejtmanství, jiné však poučují o tématech Wintrových přednášek, z nichž jedna je dosud*

vědeckému bádání neznáma“.²⁰⁾ Görtler se již tímto tématem zabýval a výrazně přispěl k poznání Wintrovy rakovnické činnosti (viz níže).

Na počátku 50. let pak v archivu obdobnou cestou shromažďoval akta o spolcích, zaměřil se na materiály týkající se Oulu. Rakovnický archiv ústy MNV žádal 28. 3. 1951 archiv ministerstva vnitřní také o zapůjčení „těch archiválií, které by poučovaly o začátcích vývoje kapitalismu v Rakovníku a na Rakovnicku, tj. o rozvoji a úpadku řemesel a živností, o důlním podnikání, o tvoření akciových společností, o rozvoji komunikací a telekomunikací a peněžnictví v druhé polovině XIX. století. Jedná se o registry býv. okresních hejtmanství, býv. krajských úřadů a krajské vlády, českého místodržitelství, pokud podobné archiválie obsahují, nebo o registry obchodních živnostenských komor, popřípadě obchodních soudů. Archiv král. města Rakovníka započal loňského roku akci registrace dokumentů z vývoje dělnického hnutí v Rakovníku a na Rakovnicku, ke které použil pramenného bohatství Vašeho archivu“.²¹⁾

Görtler se tímto dal do plnění vlastní koncepce a tam také směřoval práci samotného archivu. Ten se postupně začal připravovat na příjem nového materiálu, neboť r. 1952 vznikaly archivy okresní a pracovníci museli zajistit náročný svoz spisů z celého okresu. Archiv měl za úkol shromažďovat materiál z likvidovaných živnostenských společenstev a ze zbylých či rozcházejících se spolků. Bylo třeba dokumentovat nové období budování socialismu a víme, že tato práce ležela především na samotném Rennerovi. Archiv se navíc v té době dostával do finančních potíží a marně žádal o subvence. Görtlerovu zdejší činnost je třeba vidět v kontextu jeho bohatých osvětových aktivit a školní práce, takže opisování dokumentů mu patrně zaplnilo veškerou archivní práci a ostatní leželo na řediteli archivu. Ten si později postěžoval: „Když byl ustanoven archivářem prof. Görtler, vyhledával v archivě prameny ke svým pracím, ale o archiv se nestaral vůbec. V práci archivní nahlédl ledakdos, ale vida, jak je práce ta honorována, v tuto se neuvázal.“²²⁾ Když se hledal vhodný kandidát pro místo nově ustanoveného okresního archiváře, stále se uvažovalo o Görtlerovi, avšak pro jeho ostatní vytížení se věc zamítla. V dubnu 1952 navrhl zástupce KNV dr. Nuhlíček do funkce Rennera, neboť nikdo vhodnější nebyl. Situace se opakovala i později.

V březnu 1951 delegoval MNV Görtlera na první sjezd archivářů pražského kraje, kterého se účastnil v budově KNV v Praze. Ke sjezdu Görtler vypracoval zprávu o stavu rakovnického archivu a mj. zde uvedl přehled činnosti této instituce: „Akce průzkumu pražských archivů, zejména archivu min. vnitřní, z hlediska regionálního bohatství a pořídil (archiv – pozn. J. Č.) ze spolkových aktů okresního úřadu v Rakovníku opisy, popřípadě výpisy.“ V této práci hodlal druhý městský archivář pokračovat nadále. Na počátku února 1952 byl ještě přítomen na další konferenci archivářů kraje, na níž navazovala konference muzejních pracovníků. Té se účastnil s Kamilou Špalovou.

V době vzniku okresních archivů však Görtlerovy aktivity zde končí. Roku 1953 se stal ředitelem rakovnické jedenáctiletky a po roce odchází z města do Prahy. Jeho archivní práce spočívala v pořízení opisů uvedených dokumentů, které se dochovaly v jeho pozůstalosti, a to ve značném množství. Jsou tu navíc k nalezení výpisky týkající se městského hospodářství a cel 2. poloviny 16. století a dále Rakovníka 19. století, především spolku OUL, Zikmunda Wintra a rakovnické reálky. Görtler se poté věnoval pedagogické a ideologické práci a zaujalo jej nové téma – okupace a komunistický odboj.

5. Výsledky badatelské činnosti

5. 1. Husovy reliéfy

Ve druhé polovině 40. let, po příchodu do rakovnického archivu, se začal Görtler zabývat novým tématem, které mělo málo společného s propagovanou novou koncepcí. Metodicky je tato práce typická pro Görtlerovo pojetí historického zpracování. Jedná se o Husovy reliéfy nalezené na knižních vazbách v rakovnickém archivu. K Husově ikonografii publikoval dva články, nejprve stručný text ve výroční zprávě Církve československé *Tři typy Husovy podoby v rakovnickém archivu*²³⁾ a poté obsažnější studii ve Věstníku Muzejního spolku *Husovy reliéfy na rakovnických knižních vazbách ze XVI. století*.²⁴⁾

Autor podává důkladný rozbor medailonků s Husovou podobou. Text ve Věstníku se vyznačuje zevrubným osvětlením problematiky, vzešlé z nálezu v rakovnickém archivu, i když si je autor vědom, že objevy nelze zatím zcela srovnat s nálezy z jiných míst, a považuje svou studii za přípravnu. Görtler charakterizuje prameny (registra sirotčí a celní, kniha svatebních smluv), podává podrobný popis jednotlivých vyobrazení a všímá si umístění medailonků vzhledem k podobám pozdějších církevních reformátorů. Obrazy dělí do tří typů, dokládá dataci pramene a pokouší se objasnit původ knižních vazeb včetně otázky, která knihařská dílna vazby vyrobila.

Studii autor rozdělil na několik kapitol. Jde o promyšlenou analýzu, Görtler ukázal bystré schopnosti školeného historika, předvedl důkladnou práci s primárním pramenem a své znalosti pomocných věd historických. V jeho pozůstalosti máme dochovaný sebraný materiál k Husovým reliéfům, který dokládá, že historik se v badatelském záměru neomezil pouze na rakovnický archiv. Podnikal výzkumy dalších ústavů po středních Čechách. Významnější studii ale již nese-psal, a tak téma zůstalo otevřené. K Husovým podobám se dostal druhotně, díky snaze proniknout do celnictví 16. století, tedy při mapování pramenů k hospodářským dějinám.

Při pozorném čtení textu si lze vzpomenout na Šustovu kritickou poznámku v hodnocení Görtlerovy práce předložené ke státním závěrečným zkouškám na filozofické fakultě. Görtlerovi byl metodicky vlastní rozbor konkrétního pramene, kdy dovedl jednotlivinu precizně rozebrat z různých pohledů, avšak vytrácelo se mu stejně precizní hodnocení kontextu a pokus o interpretaci dobové situace. Text je deskriptivní, i když obsahuje závěrečnou syntézu. Husovy reliéfy patří k nejzávažnějším Görtlerovým pracím, které charakterizují jeho přístup k dějinám, metodě a také jeho přístup k hodnocení konkrétních faktů. V samotném Rakovníku jde o práci novou také z metodického pohledu, a tak teprve Görtler počal tímto realizovat předválečný Bartošův a Spalové plán na vědeckou regionalistickou práci.

5. 2. Zikmund Winter

Druhým tématem, kterým se významněji Görtler zabýval hned po druhé světové válce, bylo rakovnické působení Zikmunda Wintra. Svým postojem k pramenům a jejich interpretaci došel nejdále v kritickém hodnocení Wintrový zdejší činnosti, ač je opět škoda, že o této problematice nenapsal ucelenou práci a jeho zájem skončil u několika dílčích studií.

První výsledek Görtlerova zájmu o Wintra představuje brožurka *Zikmund Winter a Rakovník* (1947)²⁵⁾. Jde o oslavný text, původně přednášku, proslovenou na konci roku 1946 u příležitosti 100. výročí Wintrova narození. Text proto obsahuje řadu vzletných vět, Görtler však ukázal dobře pramenně zvládnutý obraz realky v době Wintrova příchodu, jakož

i Wintrovu učitelskou činnost. Centrum svého zájmu o slavného rakovnického profesora předurčil větou: „*Nejdůležitějším bodem života Wintrova je okamžik, kdy Winter vstupuje do rakovnického archivu.*“ Ve výzkumu ještě Görtler nebyl tak daleko, aby stanovil přesnější fakta a na nich založené kritické vývody. Poukazuje jen na to, že Winter se o archiv začal zajímat až ve druhé polovině svého zdejšího pobytu (určuje rok 1879), připomíná jeho první historické texty, psané od r. 1878. Z Görtlerovy brožury lze vyčíst, že autor v té době Wintra studoval. Přezírá Wintrovy spolkové aktivity, kterých se dotýká velmi opatrně, a hlavní důraz klade na pozdější studium rakovnického archivu, které podle autora udělalo z Wintra historika, neboť tím započal svou vědeckou dráhu. V tom je Görtlerův pohled nový a přes populární tón původní přednášky tu nezapřel vědeckého badatele.

Konečné výsledky tohoto bádání popisují tři články, v nichž Görtler rozebírá konkrétní problémy týkající se Wintrova rakovnického působení. Prvním a nejzávažnějším článkem je *Počátek Wintrova archivního studia*.²⁶⁾ Zde autor dokazuje skutečnost, že Winter započal se studiem archiválií až v první polovině roku 1880. Oproti publikované přednášce tu posunul datum první Wintrovy návštěvy archivu, ač se své dřívější tvrzení snaží hájit. Při důkladném studiu se totiž Görtler dostal k novému prameni, tedy k výpůjčnímu deníku rakovnické knihovny, která v době Wintra byla spojená s archivem.²⁷⁾ Odtud došel k přesnému zjištění, že první návštěvu Z. Wintra v archivu lze doložit až k 1. březnu 1880, ač o historii se vážněji zajímal už od r. 1878, kdy napsal první historickou práci, ne však ještě na základě primárního pramene. Görtler dělí Wintrovu rakovnickou činnost na dvě základní období, jejichž přelomem je vstup do archivu.

K Wintrovi se pak vrátil o téměř třicet let později, a to už jako známý regionální historik. Ve Střeďočeském sborníku historickém vydal dva texty navazující na poválečný článek ve Věstníku Muzejního spolku. Roku 1973 tu publikoval studii *K otázce Wintrova podpisu*²⁸⁾, kde rozebírá jednotlivé varianty historikova jména podle toho, jak je sám uváděl v podobě autogramů v první polovině rakovnického pobytu. Znovu zdůrazňuje, že aktivní Wintrovo působení ve spolicích (ač konkretizuje jen Zpěvácký spolek) bylo výrazem „*bludné cesty mladého Wintra k seberealizaci, hledání nového životního cíle, dokladem jeho dosavadní rozptýlenosti a nesoustředěnosti*“. Pravý úkol začal plnit až v archivu.

Druhá studie, jež vyšla ve stejném sborníku v roce 1976, je nazvána *Wintrova historická prvotina*.²⁹⁾ Jde o Wintrův článek „Rakovník a jeho archeologické památky“, který vyšel v časopise *Method* roku 1882, avšak práce vznikala už od roku 1878 jako odpověď na spisek *Otázky archeologické*. Ten měl za úkol pomoci centrální evidenci církevních památek. Wintrův zájem o tento soupis podle Görtlera přispěl k tomu, že rakovnický profesor oslabil svou spolkovou činnost a začal se orientovat na historii. Nová orientace posléze směřovala do místního archivu. Görtler zde podává rozbor Wintrovy historické prvotiny včetně zdrojů, z nichž Winter čerpal, neboť se ještě nejednalo o primární prameny. Dále vyzdvihuje tvůrčí přístup začínajícího historika a zdůrazňuje důležitost této práce v přechodné fázi „mezi první a druhou rakovnickou periodou“.

Görtler dokázal překlenout nekritické nazírání a přílišné oslavování Wintrových aktivit v Rakovniku, které ještě výrazně vyjadřuje předválečný sborník „Zikmund Winter a Rakovník“ (red. J. Bartoš), vydaný roku 1937 u příležitosti zmíněných Wintrových oslav. Hlavní význam Wintrova zdejšího působení Görtler spatřuje ve zrodu Wintra jako vědeckého badatele

le, nestaví se nadšeně k jeho spolkovým aktivitám, které byly pro město (a nejen pro něj) pouze omezeným přínosem.

6. Kulturní a osvětová činnost

Z důvodu okupace se Görtler mohl zapojit do osvětové práce až po druhé světové válce. Tato jeho činnost probíhala po oficiální linii a v Rakovníku nabyla vrcholu v první polovině padesátých let. Vedle práce pedagogické a archivářské se účastnil v Muzejním spolku, stal se městským kronikářem, proslavil velké množství přednášek, vyučoval v několika kurzech.

6. 1. Muzejní spolek

V Muzejním spolku se Görtler objevuje na jaře 1946. 10. března t. r. byl na první výroční valné hromadě svolané po okupaci zvolen do výboru spolku. Výborových schůzí se pak téměř pravidelně účastnil, a to až do 28. září 1951.³⁰⁾ Poslední zápis ze schůze před ukončením činnosti spolku se dochoval k 4. dubnu 1952. Předsedkyní stále byla dr. Kamila Spalová, která navíc od září 1945 vedla městské muzeum. Ve výboru Görtler pracoval po celou dobu a žádnou jinou funkci zde nezastával. Jak ze zápisů vyplývá, zpočátku působil jako prostředník mezi spolkem (muzeem) a archivem, tedy spíše Janem Rennerem, který sice byl čestným členem, avšak schůzí ani práce spolku se od předválečných sporů neúčastnil. Görtler, druhý městský archivář, mohl leccos s Rennerem dojednat a také se zdá, že v té době s ředitelem archivu vycházel.

Petrovcovu vilu, kde byl od r. 1935 umístěn archiv, odkázal v roce 1907 Jaroslav Petrovec městu pro muzejní účely. Až do 30. let zde sídlilo muzeum, které se poté stěhovalo do nové hlavní budovy, Staré pošty, kde muzeum pracuje dodnes. V Petrovcově vile zůstala muzejní knihovna a také některé sbírky. Muzejní spolek tedy mohl jevit o vilu dále zájem, avšak překážkou byly napjaté vztahy s Rennerem.

V květnu 1946 řešila výborová schůze problém Rennerových autorských práv, neboť bývalý ředitel muzea některá nabídl Muzejnímu spolku, avšak neuvedl, za jakou cenu. Poskytl pouze seznam textů. Görtler tak měl dohodnout bližší okolnosti, zajistit rukopisy, aby spolek věděl, o jaké texty jde, a dohodnout finanční částku. 16. září 1946 plánoval Muzejní spolek vydat některé publikace, a to i jeden spis Rennerovi. Profesor Görtler se měl s Rennerem dohodnout, jaký text by chtěl vydat. Věc se ale protahovala, neboť v lednu 1947 se na výborové schůzi dotázal na Rennerovy spisy ředitel městských úřadů a Rennerův předválečný oponent Jindřich Šubert. Zápis uvádí: „*P. prof. Görtler hovoří, že p. řed. Rennerovi je jedno, kterou knihu vydati. Snad bude to asi pravděpodobně spis o kostelu sv. Bartoloměje.*“³¹⁾ V této době však publikační možnosti spolku slábly, a tak rukopis nevyšel.

Spolek měl vydavatelských ambicí více a Görtler se na nich hodlal podílet. Zajímavým, avšak nerealizovaným projektem byl záměr vydat knížku pro školy, která by pojednávala o rakovnickém okrese. Měla obsahovat oddíly týkající se zeměpisu, dějepisu, kulturní historie, odboje, přírodopisu, geologie, průmyslu, zemědělství, správy atd. Naposledy obdobnou knihu vydal roku 1902 Renner.³²⁾ Vydání příručky prosazoval Görtler, učitel Koubek, Karel Mejstřík a ing. Procházka. Nebylo však již dostatek vůle, aby se zamýšlený projekt uskutečnil.

Roku 1948 už mohl Görtler vystoupit ve spolku se svými badatelskými výsledky. V lednu t. r. se rozhodlo publikovat studii o Husových reliéfech ve Věstníku Muzejního spolku. O této práci pak na valné hromadě konané 24. dubna 1948 uspořádal Görtler přednášku, kde líčil

mj. své pátrání po Husových podobách, a to i v různých muzeích. Přednáška byla podle protokolů zdařilá a posluchači ji odměnili potleskem. Další zápisy hovoří o tom, že ve druhé polovině roku 1948 pracoval Görtler v archivech jednotlivých spolků, například Dělnické akademie a Zpěváckého spolku.

Rok 1949 Görtler zřejmě vyplnil prací v archivu, kam sháněl z Prahy spisy bývalého okresního hejtmanství. V Muzejním spolku se dále účastnil výborových schůzí, ale v zápisech výrazněji vystupuje až v roce 1950, kdy spolek vyvíjel úsilí o vydání nového ročníku Věstníku. 26. ledna 1950 spolek žádal ministerstvo informací a osvěty o povolení a zdůraznil dlouholetý přínos časopisu pro regionální historii. Měl se však obrátit na příslušný referát krajského národního výboru. Na počátku května podal Görtler spolku zprávu o své návštěvě KNV, kde dostal příslib, že žádost o vydání bude zařazena do výjimek. V městské kronice Görtler zanechal poznámku vztahující se k 3. 7. 1950, kdy se konala valná hromada spolku, o níž napsal: „*Opozdlila se vlivem toho, že bylo čekáno na povolení tisku muzejního Věstníku. Když bylo jisté, že povolení do začátku července nedojde a Věstník nemůže vyjít, bylo přikročeno k přípravě valné hromady a k tisku výroční zprávy...*“³³⁾ Na konci prosince 1950 poslal Muzejní spolek další prosbu o povolení vydání svého časopisu na referát pro školství a osvětu KNV.³⁴⁾ Přesto další číslo nevyšlo.

Na přelomu 40. a 50. let Görtler popularizoval své výsledky v bádání směřovaném podle uvedené koncepce regionalistické práce. V roce 1949 sepsal na požádání K. Spalové a K. Mejstříka do příštího Věstníku Muzejního spolku článek z dějin socialismu. Kvůli zastavení časopisu však článek nemohl vyjít. 3. července 1950 proslvil na valné hromadě Muzejního spolku přednášku „*Z počátků dělnického hnutí na Rakovnicku*“. Zápisy hovoří: „*Zde podává obraz vývoje dělnických stran na našem okrese, vzpomínal spisu K. Veselého o soc. dem. hnutí na Rakovnicku*“³⁵⁾, pečlivě připravenou přednášku doplnil fotografiemi významných dokumentů z počátku spolkové činnosti Oulu aj. v Rakovnicku, prostudoval pro svou přednášku nejen zdejší archiv, ale i cizí, zejména archiv min. vnitra. P. K. Veselý připomíná, že dá k dispozici prof. Görtlerovi spoustu materiálu k doplnění tohoto tématu.“ Obdobné materiály, které mohl Görtler získat od Veselého, se dostaly s Görtlerovou pozůstalostí do rakovnického archivu. Zde byly při nedávném pořádání tohoto fondu nalezeny. Protože se však jedná o jiné původce než Görtlera, bylo třeba tyto spisy vyčlenit do příslušných fondů, kde jsou zachovány.

Aktivita Muzejního spolku zatím upadala, mizí i zdejší snahy Miroslava Görtlera. Jak jsme výše uvedli, naposledy se tu objevuje na předposlední výborové schůzi v září 1951 a v dubnu roku následujícího zápisy končí, i když poslední zaznamenaná kontrola účetnictví spolku proběhla až r. 1955. Görtler se dále orientuje na výchovnou práci pod osvětovým sborem. Není známo, jak nahlížel na zánik Muzejního spolku, jehož tradice sahala až do r. 1910, kdy vznikly první kroky k jeho ustavení.

6. 2. Městským kronikářem

Ze 14. prosince 1948 máme dochováno úřední oznámení, že Miroslav Görtler byl ustanoven kronikářem města Rakovníka.³⁶⁾ Letopisecká komise, která měla dohlížet na vedení pamětní knihy, se tehdy skládala z předsedy MNV Františka Laitnera st., Ladislava Hajma a Vlasty Kučerové, školské a osvětové referentky. Naposledy sepsal městskou kroniku před válkou Renner, avšak pro neshody s městem z funkce kronikáře odstoupil. Práci dopsal do roku 1930, mladší léta sepsal soukromě; text (od r. 1931) se dochoval ve strojopisu

a končí rokem 1945.³⁷⁾ Po válce nabídl Renner strojopis národnímu výboru, avšak kronika doplněna nebyla. Görtler na Rennerovu pamětní knihu nenavázal, sepsal texty samostatně, a v té podobě se nám zčásti uchovaly dodnes.³⁸⁾ V Rennerově práci pokračoval až v roce 1963 Jaroslav Chlum, který použil Rennerův strojopis a pokračoval v původní knize retrospektivními zápisy od r. 1931.

Görtlerova kronika města zahrnuje tři svazky strojopisu, a to po jednotlivých letech.³⁹⁾ První zprávu, kdy Görtler kroniku sepisoval, máme doloženou k počátku roku 1951. Tehdy pracoval na Kronice města Rakovníka za rok 1950. 19. března předložil autor koncept národnímu výboru k prozkoumání letopiseckou komisí, a to ve čtyřech kopiích. V květnu byl text schválen a mohl vzniknout čistopis. V závěru kroniky autor sděluje, odkud čerpal informace: *„Pramenem zpráv, zachycených v kronice, vedle vlastního zažití událostí a vedle dotazů očitých svědků byly úřední záznamy MNV, zejména protokoly rady a pléna, protokoly rady ONV, předsednictva i pléna OAV NF i MAV NF a řada jiných aktů povahy úřední. Zprávy ze života spolků jsem čerpal z návštěví, plakátů i spolkových dokumentů. Pokud šlo o zprávy z průmyslových podniků, jsou čerpány buď přímo z podniku, nebo, a to je nejčastěji, ze statistik, zasílaných okresní odborové radě. Konečně byly pramenem i články novinářské.“*⁴⁰⁾ Na závěr autor sestavil rejstřík. Kronika pro rok 1950 obsahuje 215 stran.

Obdobně pokračoval i v pozdějších letech. Do pramenů zahrnul navíc výroční zprávy okresní i městské organizace KSČ a omezil novinové články. Koncept kroniky pro rok 1951 vypracoval Görtler v dubnu 1952, v květnu ho předložil politickému poradci kronikáře, poslanci NS Jaromíru Vošahlíkovi. Poté koncept putoval k letopisecké komisi a posléze byl 27. května schválen. Čistopis, obsahující 221 stran, byl vystaven k veřejnému nahlédnutí jednak na místním národním výboru, jednak v okresní lidové čítárně. Třetí, poslední dochovaný svazek je nejobsáhlejší (354 stran), týká se roku 1952 a Görtler jej sepisoval v únoru až dubnu 1953. Kroniku posuzovala letopisecká komise, která se nově ustanovila po smrti F. Laitnera st. ve složení: František Loužecký, předseda MNV, V. Kučerová, K. Schimmer, vedoucí finančního referátu MNV, a Z. Hauner, referent rady MNV. Politickým poradcem kronikáře se nově stal Václav Dykast. V květnu komise kroniku posuzovala a pak byla opět vystavena. Zdroje už kronikář charakterizuje stručně: *„Kronikářské zprávy v letošním roce se opírají jednak o vlastní pozorování, jednak o dokumenty povahy úřední, popřípadě o výsledky očitých svědků. Novinářské zprávy do ní pojaty nejsou.“* Kroniky pro roky 1951 a 1952 se také vyznačují zdokonaleným rejstříkem.

Metoda zpracování kronikářského textu je typická pro Görtlerovu historickou práci. Autor jde po věcných faktech, které systematicky řadí do odstavců, k nimž píše důkladné marginálie. To zlepšuje orientaci v textu. Sám v úvodu ke kronikám uvádí, že *„řadí události v rámci měsíčního chronologického schématu a uvnitř něho spojuje události věcně. Kde převládne věcné hledisko, je měsíční chronologický rámec opuštěn. Věcné hledisko nahromaděné látky je řazeno podle hospodářského významu, zprvu materiální základna a po něm ideologická nadstavba.“* Všimá si hospodářského a politického dění, důkladně se dotýká osvětové práce, školství atd. Věcná stránka převážila nad ideologickou rovinou, Görtlerovy kroniky se nesnaží hodnotit události, ale přehledně vyloužit fakta, což zvyšuje hodnotu práce. Události počátku padesátých let tak jsou, podle tehdejší oficiální koncepce, podrobně zachyceny.

Kroniky Görtler dopisoval v době, kdy končil s učitelstvím na obchodní akademii a stal se na školní rok 1953/54 ředitelem jedenáctiletky. V kronikářské práci však dále pokračoval.

Víme, že Jaroslav Chlum později při psaní městské kroniky používal rukopis Görtlerovy kroniky od roku 1953, a také se dochovalo z 23. 12. 1955 potvrzení odboru vnitřních věcí MNV zaslané M. Görtlerovi, že výbor přijímá text kroniky města Rakovníka za r. 1954.⁴¹⁾ Görtlerovy práce pro roky 1953 – 54 se nám však nedochovaly.

6. 3. Osvětová práce

Úřední prameny zachycující Görtlerovu osvětovou práci, která vrcholí na počátku padesátých let, jsou bohužel vesměs stručné, a to i přes historikovy bohaté aktivity. Procházíme – li agendy tehdejších institucí (osvětové sbory, kulturní odbor akčního výboru atd.), zjistíme, že Görtler zde vystupuje velice spíše, a tato činnost se odlišuje od Muzejního spolku, kde se účastnil výborových schůzí a do běhu spolku hovořil. Na přelomu 40. – 50. let byl pověřován zejména přednáškami, jeho aktivity byly mnoho využívány, avšak do pozadí organizace kulturně politické práce zřejmě zasahoval méně. Görtlerovu osvětu tak lze rekonstruovat především z jeho korespondence a z množství dochovaných přednášek, uložených v pozůstalosti. Dále se o této činnosti můžeme dozvědět z Görtlerovy městské kroniky pro léta 1950 – 52.

Jak jsme zmínili, 27. prosince 1946 přednášel v sále Tylova divadla ke stoletému výročí narození Zikmunda Wintra. V březnu 1947 zas přednášel na kurzu pro kronikáře v Masarykově obchodní akademii. Vedl proslovy na pietních aktech k uctění obětí nacismu, například psal řeč k odhalení pamětní desky ve vestibulu sokolovny popraveným a umučeným Sokolům (23. 11. 1947). Měl proslov k promítání filmu o Osvětimi. Görtler také pronesl několik smutečních vět při pohřbu Jindřicha Šuberta (+1948) a Kamily Spalové (+1953). Připravoval texty i jiným řečníkům, například pro ředitele Koubka k uvítání ostatků sv. Vojtěcha (srpen 1948). V březnu 1948 přednášel o T. G. Masarykovi na samaritánském kurzu.

V dubnu 1948 byl pověřen několika proslovy k únorovým událostem, které pronesl nejen v Rakovníku, ale podle osvětové praxe jezdil také po vesnicích okresu. 11. dubna měl na výborové schůzi Svazu osvobozených politických vězňů v Rakovníku přednášku „Únorových událostech a současném politickém vývoji“, 27. 4. zas přednášku „Únorové události ve vývoji mezinárodní politiky“, druhý den pak referát o návrhu ústavy na schůzi místního akčního výboru v Újezdě nad Zbečnem. V dubnu připravil ještě referát o návrhu zákona o jednotné škole, a to na ustavující schůzi školské komise při OV KSČ v Mutějovicích. V květnu t. r. byl pověřen akčním výborem NF spolu s kulturně pracující komisí při OV KSČ vypracováním krátkých zpráv do Rudého práva a Svobody v rámci předvolební kampaně, o níž připravil i krátké relace po místní rozhlas a kino.

Proslovy se týkaly jak politických událostí, které bylo třeba ideologicky objasnit, tak odborných záležitostí. Görtler přednášel při okresní ideové škole OV KSČ na téma českých dějin, o rok později pak učitelům v Petrovicích „Nový názor na české dějiny“. Dále se jeho proslovy týkaly výročí úmrtí V. I. Lenina, významu VŘSR, dějin socialismu, cesty vesnice k socialismu, třídního boje v dějinách nebo regionalismu a jeho podílu na vyučování dějepisu. Na počátku 50. let přednášel pro různé organizace a výbory, vedl lidové přednášky pro dělníky v závodech a filmové besedy (Setkání na Labi, film o požáru Staroměstské radnice).

Görtler se dále podílel na činnosti Svazu protifašistických bojovníků (vznikl přeměnou z SBS) a v okresním pedagogickém sboru jako zástupce škol třetího stupně. Pracoval v instruktážních kurzech pro kronikáře okresu, podílel se na výstavě k 30. výročí KSČ, kde uváděl několik exkurzí. Ve své kronice zanechal zprávu: „*V rámci popularizace přírodních a společenských věd z hlediska marxismu uspořádala okresní osvětová beseda řadu před-*

nášek v obcích rakovnického okresu na náměty vzniku světů a o vzniku člověka. Přednášky, které přednášel Mir. Görtler, byly doprovázeny filmy *Nekonečný vesmír*, *Meteority* a *Luna* a druhá přednáška filmem *Člověk a opice* a *Dolnověstonické mysterium*.⁴²⁾ Roku 1952 zahájil astronomické kurzy, kterých se ujala okresní a osvětová komise a beseda. V březnu t. r. sestavil pásmo jiráskovské akce *Mezi proudy*. Görtler zde „přednáškou spojoval různé výňatky z Jiráskova díla *Mezi proudy*, které přednesli členové Tylu... Pásmo bylo podloženo i několika výňatky z pramenů českých dějin. Čten byl Husův glejt, Kutnohorský dekret a úryvky z *Petra* z *Mladoňovic*. Akce byla rozšířena i na venkov“.⁴³⁾

V červnu 1952 se konal v Praze ustavující sjezd Společnosti pro šíření vědeckých a politických znalostí, kterému předcházela krajská konference vědy, techniky a umění. Za rakovnický okres se konference účastnili Görtler s dr. Běhounkovou. V říjnu t. r. byl v Praze ustanoven při KNV krajský pedagogický sbor v Národním domě na Smíchově. Ten měl po metodické stránce pomáhat školským krajským úřadům. Z Rakovníka byli členy F. Šnajperk, J. Černý a Görtler. V prosinci 1952 se ještě účastnil krajské konference osvětových pracovníků. „Na této konferenci byla označena místní osvětová beseda v Rakovníku jako nejlepší v okrese a s. M. Görtler byl vyznamenán ještě s 12 jinými osvětovými pracovníky Pražského kraje za vynikající osvětovou práci v roce 1952.“⁴⁴⁾ V té době byl také jmenován Společností pro šíření politických a vědeckých znalostí důvěrníkem této organizace pro okres Rakovník. Jako okresní důvěrník dějin KSČ obdržel na schůzi od Krajského výboru KSČ směrnici k další práci. Vypracoval tak „dotazník ke starým členům strany, kteří by svými vzpomínkami přispěli k zachycení chybějících zpráv z historie KSČ“.⁴⁵⁾

Své přednášky si Görtler pečlivě zakládal a psal k nim poznámky o účasti, ohlasu a způsobu zpracování daného tématu. Řada z nich je dostupná v historikově pozůstalosti. Jeho osvětová činnost kulminuje po únorových událostech roku 1948, kdy podle pamětníků dozrávalo jeho komunistické přesvědčení spojené s rostoucími osobními ambicemi. V Rakovníku tehdy patřil ke schopným a vzdělaným pracovníkům, na kterých spočíval faktický výkon plánovaných aktivit. Těm Görtler propadl, a opustil tak svou odbornou práci. Postupně ustávala jeho činnost v archivu, přestal pokračovat ve slibně se rozvíjejícím tématu Husových reliéfů, které po uvedení studii a přednášce určitou dobu dále badatelsky rozvíjel. Vyučoval navíc na obchodní akademii a shromažďoval materiál ke kronice. Veškerá tato činnost směřovala k seberealizaci v širším měřítku, než jaké nabízelo Rakovnicko, a k dosažení lepších kariérních pozic v tehdejší mocenské struktuře. Jak jsme uvedli a ukázali, v té době se množství zpráv o jeho kontaktech s krajským národním výborem.

7. Po odchodu z Rakovníka

Miroslav Görtler začal v září 1954 pracovat na KNV jako krajský inspektor a ve svých ambicích dosáhl vrchu. Podle četných svědectví se stal velmi obávaným vysokým školským funkcionářem. Pro podřízené byl svým jednáním obtížně přístupný, s přehnanou důsledností postupoval při inspekcích, a řada učitelů tak byla nucena opustit školství. Svými schopnostmi a plný energie působil na učitelstvo silně autoritativním způsobem, který sám jako kantor odmítal. Görtler byl záhy v srpnu 1958 přeložen na funkci ředitele pozdějšího Krajského pedagogického ústavu KNV v Praze⁴⁶⁾ a podle pamětníků bral přeložení jako degradaci a křivdu od tehdejšího režimu. Navíc stále patřil na KNV ke schopným a byl často využíván pro psaní proslovů a různých textů oficiálním představitelům komunistické moci. Stal se

prý opět zádumčivým a bázlivým, vrátilo se ponížení, jaké prožil na konci druhé světové války. Ve funkci ředitele pedagogického ústavu setrval do penze a ani poté neustal ve své přednáškové aktivitě a historické práci, kterou po odchodu z Rakovníka věnoval levicovému hnutí a protifašistickému odboji, a to v rámci tehdejšího Středočeského kraje.

S Rakovníkem udržoval po svém odchodu dále kontakty. V Görtlerově pozůstalosti se zachovaly pozvánky na setkání studentů, jeho bývalých žáků z gymnázia a obchodní akademie. V červnu 1962, kdy ve městě probíhala připomínková akce na oslavu Zikmunda Wintra, uskutečnil pro rakovnické učitele a Kruh přátel Z. Wintra přednášku, která se v pozůstalosti zachovala v přepisu ze zvukového záznamu.⁴⁷⁾ O rok později se účastnil oslav 700 let města Rakovníka, kde měl přednášku o místních dějinách. V průběhu oslav mu bylo radou MěstNV uděleno při slavnostním plenárním zasedání dne 20. června 1963 čestné občanství města Rakovníka. Písemný kontakt udržoval Görtler například s Jarolímem Burešem, ředitelem rakovnického gymnázia, které si v roce 1973 připomínalo 140 let založení reálky. Podílel se i na výročním sborníku, kam přispěl svým textem z dějin školy (*Obrázky z dějin rakovnické reálky*).⁴⁸⁾ V roce 1980 žádalo gymnázium o opětovnou spolupráci na chystaných oslavách ke 150. výročí (r. 1983), kterého se však Görtler nedožil. V Rakovníku přednesl také několik ideologicky zaměřených přednášek, byl zván na významnější schůze různých organizací. Z dochované korespondence je patrné, že do Rakovníka stále jezdil a setkával se tu se svými přáteli. Poslední známá zpráva o Görtlerově návštěvě Rakovníka je z 11. března 1981, kdy sem přijel na pozvání MěstNV. Byl přijat v obřadní síni a obdržel blahopřání ke svým 70. narozeninám.⁴⁹⁾

Nejvýraznější prací, kterou věnoval regionu po svém odchodu z města, bylo zpracovávání dělnického a komunistického hnutí, a zvláště protifašistického odboje. K Rakovnicku se vracel v různých studiích, které publikoval v rozmezí 60. – 80. let. Jak jsme uvedli, brzy po druhé světové válce vstoupil do Svazu osvobozených politických vězňů. Zde se již roku 1947 účastnil výborových schůzí a pracoval tu jako politický referent. Za svého působení v Praze se stal roku 1973 členem předsednictva Českého svazu protifašistických bojovníků. Byl také pověřen vedením historickodokumentační komise ÚV ČSPB, která na okresních úrovních vznikala v roce 1963 a měla „*shromažďovat, třídit, evidovat, archivovat a do jisté míry i prověřovat historickodokumentační materiál z protifašistického odboje převážně regionální povahy*“.⁵⁰⁾ Na rakovnickém okrese vedl komisi bývalý Görtlerův spolupracovník z odboje a kolega z obchodní akademie dr. Jaroslav Černý, v té době profesor gymnázia. Bohatý nashromážděný materiál pro okres se dochoval v rakovnickém archivu, ve fondu ČSPB.⁵¹⁾ V Görtlerově pozůstalosti jsou četné kopie těchto textů, na nichž stavěl své práce, a také výpisky vztahující se k dělnickému a komunistickému hnutí Rakovnicka a Slánska a poznámky týkající se okupace, odboje a osvobození.

Görtler jako středočeský regionální historik publikoval v týdeníku ČSPB Hlas revoluce a v deníku Svoboda. Z jeho vydaných knih lze jmenovat práci *V první linii* (1981), která pojednává o počátcích komunistické strany, nebo publikaci *Splněné tužby* (1982) s podtitulem „Boj za národní osvobození ve středních Čechách v letech 1917 – 18“ (dále viz bibliografie). Z období okupace napsal knihy *Památka místa protifašistického odboje Středočeského kraje* (1976) a *Ve jménu života* (1981). Nejzávažnější studie publikoval ve Středočeském sborníku historickém, například *Květen 1945 na středočeských železnicích*, kde se věnuje průběhu povstání mj. na Rakovnicku a Novostrašceku. V těchto pracích je znát vyzrálá Görtlerova metoda, systematic-

ké řazení faktů a výklad souvislostí, které především záměrně vysvětlují socialistické a revoluční vlivy na lidové masy, a tím podle autorova pojetí i na naše dějiny.

Görtler zamýšlel podat ucelený obraz protifašistického odboje Rakovníka, avšak práci již nestihl dokončit. Vyšel pouze posmrtně první díl této studie s názvem *Rakovnicko v boji proti fašismu 1939 – 41* (1984). Podle oficiální linie je vydaná publikace zaměřena především na komunistický odboj, který je tradiční Görtlerovu metodou důkladně dokumentován, avšak autor se věnuje také odboji sokolskému, Obraně národa a menším ilegálním skupinám. Pro historikův odborný přístup k pramenům obsahuje publikace cenný a dodnes použitelný faktografický materiál, který je však třeba podřídit nové interpretaci. Texty, které Görtler sepsal po svém odchodu z Rakovníka, převažují v uvedené bibliografii. Jako ředitel pedagogického ústavu a od počátku 70. let již penzista se mohl plně zabrat do historické práce. Psal četné posudky, v rámci ČSPB se podílel na organizaci soutěží vzpomínkových a historických prací, neustal v přednáškové a osvětové činnosti. Ke svým dřívějším tématům se vracel pouze výjimečně (Z. Winter).

8. Závěr

Miroslav Görtler rozvinul v Rakovníku svou pedagogickou práci středoškolského učitele i osvětovou činnost, zorganizoval mnoho přednášek a kulturních programů. V Rakovníku vyrostl jeho charakterový profil, ovlivněný okupačními léty a nacistickým vězněním. Po roce 1948 se mu práce v Rakovníku stala odrazem pro postup do Prahy, kde se však patrně nezavil pocitu vyvolaného terezínskou zkušeností. Pamětníci ho charakterizují jako ambiciózní a energickou osobnost, která potřebovala jít za svým cílem a po válce nešla proti proudu – naopak ho využila ke svému postupu. Tato svědectví ho také hodnotí jako “nepolitika, ač dobrého стратега s kladným vztahem k vojenství”.

Jeho největší přínos pro Rakovník spočívá ve vědecké badatelské práci. Sepsal zde závažné historické texty, ve kterých se vykristalizovala jeho metoda a v nichž si osvojil práci s různorodými prameny. Stal se prvním moderním profesionálním historikem Rakovníka a Rakovníka. V jeho osobě tak vrcholil zdejší regionalistická práce, která se na kolísavé úrovni rozvíjela od 19. století. Görtlerovo kritické hodnocení Z. Wintra, rozbor Husových reliéfů nebo teoretický článek k regionální práci jsou podstatnými statěmi, jež metodicky nebyly v rámci regionu dosud překonány. Zrovna tak se pomocí Görtlerova úsilí *Rakovnicko* zařadilo k oblastem, které aktivně zpracovávaly protifašistický odboj. Miroslav Görtler zemřel v Praze 19. srpna 1982.

Poznámky:

- 1) Archiv UK Praha, f. Vědecká zkušební komise pro učitelství SŠ v Praze, kart. 150a, č. 3718 – M. Görtler.
- 2) Tamtéž.
- 3) Gymnázium Z. Wintra Rakovník, Kronika ústavu počínajíc rokem 1894, s. 147.
- 4) Během školního roku 1938/39 nastoupilo na reálné gymnázium v Rakovníku 686 žáků. Bylo třeba zřídit nové třídy ve 3. a 4. ročníku a během školního roku přerozdělit studenty (viz Gebhart, J., Kuklík, J., Randsdorf, M.: První česká reálka v proměnách času. In: Sborník 150 let od založení reálky v Rakovníku. Red. Z. Brůžek a kol., SRPŠ gymnázia v Rakovníku 1983, s. 30 – 31).
- 5) Městský úřad Rakovník, oddělení evidence obyvatel.
V říjnu 1941 se Görtlerovi přestěhovali do Nádražní ulice čp. 469. Manželka M. Görtlera Miroslava, roz. Štovičková, se narodila 21. 2. 1916 v Praze a byla učitelkou na chlapeckých a dívčích školách v Rakovníku (SOKA Rakovník, f. Sbírka osobních spisů ONV Rakovník, kart. č. 24, M. Görtlerová).

- 6) Sborník ekonomického školství v Rakovníku. Pro SEŠ v Rakovníku vydal Merkur, místo vyd. neuvedeno, 1987.
- 7) Tamtéž.
- 8) Gebhart, J.: Doslov. In: Görtler, M.: Rakovnicko v boji proti fašismu. Praha, Středočeské nakladatelství 1984, s. 221.
- 9) Jaromír Vošahlík (1899 – 1958), profesor obchodní akademie, od r. 1921 člen komunistické strany. Po volbách v r. 1946 předseda ONV, poté okresního a krajského akčního výboru NF, poslanec NS. Od r. 1952 velvyslanec Československé republiky v Sovětském svazu.
- 10) Zatímním správcem školy byl Görtler od 1. 9. do 30. 11. 1951.
Teprve od počátku 60. let se škola nazývala ekonomickou.
- 11) Kronika ústavu počínajíc rokem 1894, s. 184.
- 12) Jedenáctileté střední školy vznikly na základě zákona o školské soustavě, který byl schválen Národním shromážděním v dubnu 1953. Jednalo se o reformu školské soustavy, povinná školní docházka byla stanovena na 8 let, na něž navazovaly výběrově další 3 ročníky. Žáci tak maturovali v 17 letech. JSŠ byly zrušeny ve školním roce 1963/64.
- 13) Kronika ústavu počínajíc rokem 1894, s. 187 – 190.
- 14) SOkA Rakovník, Görtler Miroslav – osobní fond, kart. č. 3 – 4.
- 15) SOkA Rakovník, f. MěNV, neuspořádáno, Zápisy rady MěNV 1946, s. 6.
- 16) Tamtéž, s. 22.
- 17) SOkA Rakovník, Görtler Miroslav – osobní fond, kart. č. 1
Oznámení je podepsáno prvním předsedou MNV v Rakovníku Fr. Laitnerem st., který byl Görtlerovi příznivě nakloněn. S Laitnerovou rodinou udržoval Görtler kontakty po celý další život.
- 18) Více viz Černý, J.: Jan Renner. Rabasova galerie Rakovník 1999. s. 80 – 91.
- 19) VMS, roč. 33, 1948 (1949), s. 10 – 16.
- 20) SOkA Rakovník, Görtler Miroslav – osobní fond, kart. č. 1.
- 21) Tamtéž.
- 22) Renner, J.: Archiv. V majetku doc. Růžičkové, Praha, rukopis, 15 s.
- 23) Výroční zpráva náboženské obce církve československé v Rakovníku za rok 1947. Vydavatel neuveden, s. 3 – 6.
- 24) VMS, roč. 33, 1948 (1949), s. 17 – 44.
- 25) Görtler, M.: Zikmund Winter a Rakovník. Rakovník, Svaz české mládeže 1947, 19 s.
- 26) VMS, roč. 33, 1948 (1949), s. 73 – 76.
- 27) Deník zachovaný ve dvou svazcích Görtler podrobně v článku popsal (s. 73, pozn. 2), avšak neuvedl, kde se svazky nachází. Naposledy s nimi pracovala 60. letech diplomantka J. Bínová, a to v okresním archivu, tehdy umístěném na zámku v Petrovících. Dnes jsou tyto dokumenty ztraceny.
- 28) SSH, roč. 8, 1973, s. 233 – 237.
- 29) SSH, roč. 11, 1976, s. 149 – 169.
- 30) SOkA Rakovník, f. Muzejní spolek, kniha č. 3, Protokoly 1938 – 52.
- 31) Jedná se o Rennerův spis Chrám svatého Bartoloměje (SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno.).
- 32) Renner, J.: Popis politického a školního okresu rakovnického. Rakovník, vlastní náklad 1902.
Tuto práci zamýšlel Renner několikrát vydat znovu, naposledy po druhé světové válce, kdy přepracovaný rukopis za tímto účelem prodal rakovnickému knihkupci G. Kudrnovi. Po druhé však práce už nevyšla.
- 33) Görtler, M.: Kronika města Rakovníka za rok 1950. SOkA Rakovník, rukopis, s. 93.
- 34) Obě žádosti viz SOkA Rakovník, f. Muzejní spolek, kart. č. 3.
- 35) Veselý, K.: Počátky a vývoj dělnického hnutí na Rakovnicku. Rakovník, odbočka Dělnické akademie 1933.
- 36) SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno, kart. Muzea a sbírky, č. 96.
První známou zprávou o tom, že Görtler bude ustanoven obecním kronikářem, máme už z 19. února 1947, kdy rozhodla rada MěNV o tom, že vyšle do kurzu pro kronikáře a pro členy letopisecké komise mj. M. Görltera, „*kteřý bude požádán o převzetí funkce obecního kronikáře*“ (SOkA Rakovník, f. MěNV, neuspořádáno, Zápisy rady MěNV 1947, s. 42).
- 37) OM Rakovník, f. Jan Renner, správce muzea, č. inv. 156, č. přír. 44/85.

- 38) Zápis rady MěNV z 26. 3. 1947 nás zpravuje o tom, že bylo rozhodnuto, „aby do rozpočtu zařazena částka Kčs 20 000 jako odměna obecním kronikářům, kterážto částka bude tak rozdělena mezi p. prof. Görtlera a p. řed. Rennera“. Rennerův text tak po válce město akceptovalo. (SOkA Rakovník, f. MěNV, Zápisy rady MěNV 1947, s. 66).
- 39) Všechny tři svazky jsou uloženy v rakovnickém okresním archivu.
- 40) Görtler, Kronika města Rakovníka za rok 1950, s. 215.
- 41) SOkA Rakovník, Görtler Miroslav – osobní fond, kart. č. 1.
- 42) Görtler, Kronika města Rakovníka za rok 1951, s. 59.
- 43) Tamtéž, za rok 1952, s. 83.
- 44) Tamtéž, s. 306 – 307.
- 45) Tamtéž, s. 309.
- 46) SOA Praha, f. KNV Praha, neuspořádáno, kartotéka zaměstnanců KNV. Tehdejší název ústavu byl Krajský ústav pro další vzdělávání učitelů.
- 47) SOkA Rakovník, Görtler Miroslav – osobní fond, kart. č. 3.
- 48) 140 let realky – gymnázia v Rakovníku. Gymnázium Rakovník 1973, s. 5 – 14.
- 49) SOkA Rakovník, Pamětní kniha města Rakovníka 1964 – 1994, bez sign. Blahopřání prof. Görtlerovi. Zpravodaj města Rakovníka, duben 1981, s. 3. Pozvání k návštěvě je dochováno v Görtlerově pozůstalosti, kart. č. 1.
- 50) Görtler, M.: Řízení okresních HDK. SOkA Rakovník, Görtler Miroslav – osobní fond, kart. č. 3.
- 51) Na shromáždování tohoto materiálu se výrazně podílel František Laitner ml., který byl předsedou komise regionálních dějin OV KSČ. Tyto texty pak byly v 60. a 80. letech postupně publikovány: – Cikánek, A., Laitner, F.: Rakovnicko v letech 1938 – 1941. Rakovník, OV KSČ 1965. – Cikánek, A., Černý, J., Laitner, F.: Rakovnicko v letech 1942 – 1943. Rakovník, OV ČSPB 1988.

Prameny a literatura

- SOkA Rakovník, Görtler Miroslav – osobní fond, kart. č. 1 – 15.
- Tamtéž, f. AMR, neuspořádáno, kart. Muzea a sbírky, č. 96.
- Tamtéž, f. Muzejní spolek Rakovník, kart. č. 2 – 4, kniha č. 3.
- Tamtéž, f. OV ČSPB, kart. č. 9, 13, 14.
- Tamtéž, f. OAV NF Rakovník, kart. č. 23, 31.
- Tamtéž, f. MěNV, neuspořádáno, Zápisy rady MěNV 1946, 1947.
- Tamtéž, f. MěNV, neuspořádáno, Zápisy pléna MěNV 1963.
- Tamtéž, f. Sběrka osobních spisů ONV Rakovník, kart. č. 24, M. Görtlerová.
- Tamtéž, Pamětní kniha města Rakovníka 1964 – 1994, bez sign.
- Archiv UK Praha, f. Vědecká zkušební komise pro učitelství SŠ v Praze, kart. 150a, č. 3718 – M. Görtler.
- OM Rakovník, f. Jan Renner, správce muzea, č. inv. 156, č. příř. 44/85.
- SOA Praha, f. KNV Praha, neuspořádáno, kartotéka zaměstnanců KNV.
- Gymnázium Z. Wintra Rakovník, Kronika ústavu počínajíc rokem 1894. 373 s.
- MÚ Rakovník, oddělení evidence obyvatel.
- Fencel, F.: Historie ekonomické školy v Rakovníku. Masarykova obchodní akademie Rakovník, rukopis, nestr.
- Görtler, M.: Kronika města Rakovníka za roky 1950 – 1952. SOkA Rakovník, rukopis, 3 sv.
- Bradáčová, J.: Jaromír Vošahlík. Rakovník, OV KSČ a Okresní kulturní středisko v Rakovníku, rok vyd. neuveden.
- Cikánek, A., Laitner, F.: Rakovnicko v letech 1938 – 1941. Rakovník, OV KSČ 1965.
- Cikánek, A., Černý, J., Laitner, F.: Rakovnicko v letech 1942 – 1943. Rakovník, OV ČSPB 1988.
- Černý, J.: Jan Renner. Rabasova galerie Rakovník 1999.
- Gebhart, J.: Doslov. In: Görtler, M.: Rakovnicko v boji proti fašismu. Praha, Středočeské nakladatelství 1984, s. 215 – 223.
- Mička, L.: Kulturní tvář Rakovnicka I. Okresní muzeum a galerie v Rakovníku 1976, s. 84 – 85.

- Veselý, K.: Počátky a vývoj dělnického hnutí na Rakovnicku. Rakovník, odbočka Dělnické akademie 1933.
- Blahopřání prof. Görtlerovi. Zpravodaj města Rakovníka, duben 1981, s. 3.
- Za Miroslavem Görtlerem. Rozvoj, roč. 21, 1982, č. 33, s. 1.
- Zemřel Miroslav Görtler. HR, 1982, č. 34, s. 1.
- Zemřel soudruh Miroslav Görtler. Svoboda, roč. 42, 1982, č. 201, s. 2.
- 70 let M. Görtlera. HR, 1981, č. 8, s. 3.
- 140 let reálky – gymnázia v Rakovníku. Gymnázium Rakovník 1973.
- Sborník ekonomického školství v Rakovníku. Pro SEŠ Rakovník vydal Merkur, místo vyd. neuvedeno, 1987.
- Sborník 150 let od založení reálky v Rakovníku. Red. Z. Brůžek a kol., SRPŠ gymnázia v Rakovníku 1983.
- Věstník Muzejního spolku král. m. Rakovníka, r. 1948, Rakovník 1949.

Výběrová bibliografie prací M. Görtlera

a) samostatné publikace

- Husovy reliéfy na rakovnických knižních vazbách ze XVI. století. VMS – zvláštní otisk, Rakovník 1948, 28 s.
- K rudému praporu komunismu. S Vladimírem Soukupem, Praha 1961, 156 s.
- Léta zařatých pěstí. Ed., zprac. úvod, Praha, Středočeské nakladatelství 1975, 328 s.
- Nové úkoly regionální práce historické. VMS – zvláštní otisk, Rakovník 1948, 7 s.
- Památná místa protifašistického odboje Středočeského kraje. Praha, Naše vojsko 1976, 155 s. (recenze: M. Ma., ČČH, 1977, č. 6, s. 911.; Twk., SSH, sv. 11, 1976, s. 276.)
- Počátek Wintrova archivního studia. VMS – zvláštní otisk, Rakovník 1948, 4 s.
- Rakovnicko v boji proti fašismu. Praha, Středočeské nakladatelství 1984, 223 s.
- Rakovník. S V. Punčochářem, MěNV Rakovník 1966, 32 s.
- Splněné tužby. Praha, Středočeské nakladatelství 1982, s. 181. (recenze: ČČH, 32, 1984, s. 129 – 130.; A. P., Historie a vojenství, 32, 1983, č. 2, s. 213.)
- Střední Čechy v boji o národní osvobození. Praha, Krajský pedagogický ústav 1968, 213 s.
- Střední Čechy v boji za ideje komunismu. Praha, Krajský pedagogický ústav 1971, s. 248.
- Ve jménu života. Praha, Středočeské nakladatelství 1980, 329 s. (recenze: P. M., Slovanský přehled, 68, 1982, č. 4, s. 335 – 336.)
- V první linii. Praha, Středočeské nakladatelství 1981, 269 s. (recenze: M. Ma., ČČH, 30, 1982, s. 627 – 628.; Mates, P., Historický časopis, 32, 1984, s. 170.)
- Zikmund Winter a Rakovník. Rakovník, Svaz české mládeže 1947, 19 s.

b) publikované články

- Akce „Gitter“. HR, roč. 33, 1979, č. 11, s. 4.
- Akce „Gitter“. HR, roč. 37, 1982, č. 10, s. 5.
- Akce „Gitter“ na Rakovnicku. HR, roč. 37, 1982, č. 10, s. 8.
- Akce „Gitter“ ve středních Čechách. Svoboda, roč. 80, 1971, č. 67, příl. s. 2, 3; nebo HR, roč. 26, 1972, č. 49, s. 5.
- Akce „Ouběnice“. Svoboda, roč. 84, 1975, č. 69, příl. s. 4.
- Boj o Leninovy pravdy ve středních Čechách. Svoboda, roč. 83, 1974, s. 1, 4.
- Boj pokračoval. Svoboda, roč. 84, 1975, č. 51, příl. s. 5.
- Bojové vystoupení českého lidu. Svoboda, roč. 85, 1975, č. 104, s. 4.
- Bouřlivá demonstrace středočeského proletariátu v květnu 1919. Svoboda, roč. 84, 1974, č. 132, s. 4.
- Buková – okres Příbram. HR, roč. 26, 1972, č. 1, s. 4.
- Bunkr na vrchu Poslední Suchý. HR, roč. 27, 1973, č. 2, s. 5.
- Cenné zprávy velké zemi Sovětů. Svoboda, roč. 84, 1975, č. 93, s. 5, č. 94, s. 5.
- Expedice na pomoc Praze. HR, roč. 33, 1979, č. 18, s. 8.
- Expedice na pomoc Praze v Květnovém povstání 1945. SSH, roč. 14, 1979, s. 27 – 45.
- HDK o úloze KSČ v odboji. HR, roč. 36, 1981, č. 13, s. 7.

- HDK v roce 1982. HR, roč. 37, 1982, č. 6, s. 1, 3.
- Hladové bouře na Kladensku. Kladenská záře, 1969, č. 17, s. 5.
- Hledání pravdy. Svoboda, roč. 87, 1977, č. 261, s. 5.
- Hradištsko. HR, roč. 26, 1972, č. 4, s. 5.
- Hrdinové pod Třemšínem. Svoboda, roč. 84, 1975, č. 85, s. 5, č. 87, s. 5.
- Hrdinský zápas. Svoboda, roč. 84, 1975, č. 79, s. 5, č. 81, s. 5.
- Husovy reliéfy na rakovnických knižních vazbách ze XVI. století. VMS, č. 33, 1948, s. 17 – 44.
- Iniciativa kladenských dělníků. Svoboda, roč. 87, 1978, č. 12., příl. s. 4.
- Jak dál v historickodokumentační práci. HR, roč. 30, 1976, č. 2, s. 1, 3.
- Ještě o Karlu Aksamitovi. HR, roč. 31, 1977, č. 43, s. 7.
- Kladno v boji o ideje Velkého října. Svoboda, roč. 79, 1970, č. 264, příl. s. 5.
- Knižka o učitelském odboji. HR, roč. 33, 1979, č. 10, s. 6.
- Konference o komunistické výchově. Učitelské noviny, roč. 20, 1970, č. 31 – 32.
- K otázce Wintrova podpisu. SSH, roč. 8, 1973, s. 233 – 237.
- K práci historicko – dokumentačních komisí. HR, roč. 28, 1974, č. 9, s. 1, 4.
- Květen 1945 na středočeských železnicích. SSH, roč. 15, 1980, s. 17 – 43.
- Květnové povstání. HR, roč. 35, 1980, č. 18, s. 4 – 5, 11.
- Květnové povstání v Rakovníku. HR, roč. 31, 1977, č. 18, s. 10.
- K 65. narozeninám předsedy MNV F. Laitnera. VMS, 1948, s. 64 – 66.
- Lednová generální stávka středočeského proletariátu. Svoboda, roč. 87, 1978, č. 18., příl. s. 4.
- Naším ruským bratřím horoucí pozdrav. Svoboda, roč. 87, 1977, č. 265, s. 5.
- Na šťastnou cestu. Rakovnická regionální revue, 1968, č. 1, s. 2 – 3.
- Nové úkoly regionální práce historické. VMS, roč. 33, 1948, s. 10 – 16.
- Obrázky z dějin rakovnické reálky. In: 140 let reálky – gymnázia v Rakovníku, Rakovník 1973, s. 5 – 14.
- Odboj a školy. HR, roč. 13, 1960, č. 19, s. 4.
- Padl – bylo mu 25 let. Svoboda, roč. 84, 1975, č. 27, příl. s. 4.
- Počátek Wintrova archivního studia. VMS, č. 33, 1948, s. 73 – 76.
- Porážka středočeského revolučního dělnického hnutí v prosincové generální stávce roku 1920. SSH, roč. 16, 1981, s. 3 – 21.
- Poslední bitva. Svoboda, roč. 85, 1975, č. 108, příl. s. 1, 5.
- Potřebná kniha. HR, roč. 30, 1976, č. 41., s. 6.
- Požáry – okres Rakovník. HR, roč. 27, 1973, č. 21, s. 5.
- Práce historicko – dokumentačních komisí. HR, roč. 32, 1978, č. 34, s. 1, 3.
- Pravda o Karlu Aksamitovi. HR, roč. 31, 1977, č. 28, s. 5.
- Průběh 14. října 1918 ve středních Čechách. SSH, roč. 13, 1978, s. 25 – 43.
- První v Čechách. HR, roč. 33, 1979, č. 17, s. 7.
- První vedení v Rakovníku. HR, roč. 33, 1979, č. 42, s. 8.
- Přehled dějin ústavu. In: X. roční zpráva Masarykovy obchodní akademie v Rakovníku, školní rok 1946 – 47, s. 3 – 9.
- Přes Tobruk ke kóťe 534. Svoboda, roč. 84, 8. 2. 1975, č. 33, příl. s. 4.
- Příbramsko mezi dvěma ruskými revolucemi r. 1917. Vlastivědný sborník Podbrdsko, 1970, s. 55 – 82.
- Rudé právo z Vráže u Berouna. HR, roč. 28, 1974, č. 28, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Bezno. HR, roč. 33, 1979, č. 17, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Brandýsek. HR, roč. 33, 1979, č. 41, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Chotilsko. HR, roč. 32, 1978, č. 20, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Kolín. HR, roč. 31, 1977, č. 21.
- Štafeta památnými místy – Kolín, nádraží. HR, roč. 26, 1972.
- Štafeta památnými místy – Kolín, závod Koramo. HR, roč. 31, 1977, č. 33, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Nechanice. HR, roč. 29, 1975, č. 21, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Nové Strašecí. HR, roč. 31, 1977, č. 12, s. 5.

- Štafeta památnými místy – Nučice. HR, roč. 33, 1979, č. 18, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Kutná Hora – Malín. HR, roč. 33, 1979, č. 24, s. 5.
- Štafeta památnými místy – pamětní deska v Rakovníku. HR, roč. 30, 1976, č. 4, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Poděbrady. HR, roč. 33, 1979, č. 21, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Příbram. HR, roč. 26, 1972.
- Štafeta památnými místy – Věšín, dům Viktorových. HR, roč. 27, 1973, č. 36, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Vlašim – Blanické strojírny. HR, roč. 30, 1976, č. 20, s. 5.
- Štafeta památnými místy – Vysoká brána v Rakovníku. HR, roč. 31, 1977, č. 14, s. 5.
- Tajemství jiskrové stanice. Svoboda, roč. 87, 1977, č. 259, s. 5.
- Tradice 28. října. HR, roč. 27, 1973, s. 1, 5.
- Tři perzekuční vlny. HR, roč. 33, 1979, č. 6, s. 4.
- Tři typy Husovy podoby v rakovnickém archivu. In: Výroční zpráva náboženské obce církve československé v Rakovníku za rok 1947. Vydavatel neuveden, s. 3 – 6.
- Učitelská odbojová organizace na Uhlířskojanovicku. In: Čestí učitelé v protifašistickém odboji 1939 – 1945. 1978, s. 214 – 229.
- Učitelská odbojová skupina. HR, roč. 33, 1979, č. 12, s. 8.
- Ve jménu života. Rozvoj, roč. 20, 1981, č. 22, s. 4.
- Vítězství na kolejích. HR, roč. 35, 1980, č. 18, s. 6.
- Vliv VŘSR na středočeský proletariát na přelomu let 1917 – 1918. SSH, roč. 12, 1977, s. 5 – 21.
- Význam V. konference II. kladenského kraje sociálně demokratické strany v Rakovníku. Svoboda, roč. 83, 1974, č. 60, s. 4.
- Wintrova historická prvotina. SSH, roč. 11, 1976, s. 149 – 169.
- Wintrovo rakovnické desetiletí. In: 140 let reálky – gymnázia v Rakovníku, Rakovník 1973, s. 53 – 57.
- Začátek Květnového povstání českého lidu. Svoboda, roč. 84, 1975, č. 92, příl. s. 4, 5.
- Z dějin dělnického hnutí ve Středočeském kraji. Svoboda, roč. 81, 1972, č. 70, s. 5, 6, č. 76, s. 6, č. 80, s. 6, č. 85, s. 6, č. 93, s. 5., č. 119, s. 6, č. 134, s. 5, č. 151, s. 5, č. 162, s. 6, č. 173, s. 6, č. 192, s. 6, č. 210, s. 5, č. 223, s. 6, č. 246, s. 6., č. 251, s. 6.
- XII. sjezd sociálně demokratické strany. Svoboda, roč. 79, 1970, č. 225, s. 5.
- 14. října 1918 ve středních Čechách. Svoboda, roč. 82, 1973, č. 245, s. 4, č. 246, s. 4, č. 247, s. 4, č. 249, s. 4, č. 251, s. 4.

c) *rukopisy uchované v pozůstalosti M. Görtlera*
(ŠOKA Rakovník, Görtler Miroslav – osobní fond, kart. č. 1 – 15.)

- Akce Gitter na Rakovnicku
- Expedice na pomoc Praze v Květnovém povstání 1945
- Historie královského města Rakovníka
- Husovy reliéfy na rakovnických knižních vazbách ze XVI. století
- K otázce Wintrova podpisu
- Nové úkoly regionální práce historické
- Obrázky z dějin rakovnické reálky
- Ohlas Velkého října ve středních Čechách
- Památná místa Středočeského kraje
- Počátek Wintrova archivního studia
- Průběh 14. října 1918 ve středních Čechách
- Přehled dějin ústavu (*obchodní akademie*)
- Rakovnicko v boji proti fašismu
- Rakovničtí ochotníci
- Rakovník
- Rakovník kdysi a nyní
- Splněné tužby
- Štafeta po památných místech – Brandýsek, okres Kladno
- Tři typy Husovy podoby v rakovnickém archivu
- Vítězství na kolejích v květnu 1945

- V první linii
- Wintrova historická prvotina
- Wintrovo rakovnické desetiletí
- Zikmund Winter a Rakovník
- I. ilegální okresní vedení v Rakovníku (KSC)

Seznam zkratk:

AMR – Archiv města Rakovníka
 ČČH – Český časopis historický
 ČSPB – Český svaz protifašistických bojovníků
 HDK – Historickodokumentační komise
 HR – Hlas revoluce
 KNV – Krajský národní výbor
 MAV – Místní akční výbor
 MěNV – Městský národní výbor
 MNV – Místní národní výbor
 MÚ – Městský úřad
 NF – Národní fronta
 NS – Národní shromáždění
 OAV – Okresní akční výbor
 OM – Okresní muzeum
 ONV – Okresní národní výbor
 OV – Okresní výbor
 SBS – Svaz bojovníků za svobodu
 SEŠ – Střední ekonomická škola
 SOkA – Státní okresní archiv
 SOA – Státní oblastní archiv
 SRPŠ – Sdružení rodičů a přátel školy
 SSH – Středočeský sborník historický
 VMS – Věstník Muzejního spolku král. města Rakovníka

ROUSÍNŮV V OBRAZE NÁBOŽENSKÝCH KONFLIKTŮ PO ROZPADU HABSBUERSKÉ MONARCHIE

Příspěvek k 80. výročí vzniku Církve československé

1. Problematické vztahy místního kněze a rousínovské veřejnosti v období Rakouska-Uherska

Výrazné konfesijní změny v prvorepublikovém Rousínově nelze samozřejmě v rámci vývoje jihozápadního Rakovnícka považovat za ojedinělou záležitost. Ve srovnání s jinými lokalitami této oblasti však Rousínov zaznamenal ztrátu vedoucího postavení katolické církve s určitým časovým předstihem a za dramatictějších okolností. Chladný postoj většiny místních obyvatel k dominantní církvi zde totiž nezpůsobil jen protikatolický nádech poválečné atmosféry, ale i vzpomínka na dlouholeté spory rousínovské samosprávy s farním úřadem.

Vzájemný antagonismus vystupoval do popředí již na sklonku 80. let 19. století a ve své podstatě odrážel rozdílné stanovisko na novou společensko-politickou realitu. První závažnější konflikty se objevují v souvislosti s propagační kampaní rousínovského kněze Karla Habersbergera za zřízení církevní školy. Myšlenka posílení vlivu církve ve vyučovacím procesu silně znepokojila místní učitele, kteří začali obyvatele přesvědčovat o neobjektivním přístupu faráře v této záležitosti. K postupu kantorů vyjádřilo sympatie i vedení obce, a duchovní se tak dostal do určité izolace. Následkem nové situace pak Habersberger s nelibostí sledoval, že jeho autorita mezi farníky povážlivě klesá. Ve vztahu kněze k představitelům Rousínova se začínala projevovat značná averze. Ta ještě vzrostla po dalším sporu ohledně užívání ořechů rostoucích v blízkosti kostela. Ořechy se sice nacházely na obecním pozemku, nicméně je pro svou potřebu vysázel duchovní. Každým rokem pak z nich bez sebemenších rozepří sbíral plody. V závěru léta r. 1890 však chtěl starosta František Vecka přilepšit zdejšímu ponocnému Antonínu Hamouzovi, a povolil mu z těchto stromů sklídit úrodu. Nečekaný postup starosty samozřejmě kněze nadmíru rozladil. S Veckovým rozhodnutím již nemohl souhlasit z toho důvodu, že letošní výnos slíbil jinému zájemci. Velmi razantně se tedy snažil přimět starostu ke změně verdiktu. Intervence faráře ale skončily nezdarem, neboť Hamouz nehodlal čekat, až se celá záležitost vyřeší, a úrodu mezitím sklídl.¹⁾ Duchovní tak rozhodně neměl z Veckova jednání příliš velkou radost, a jistě proto uvítal personální změnu na nejvyšším postě obecní samosprávy, ke které došlo jen několik týdnů po nešťastném sporu o ořechy.²⁾

Habersbergerovy naděje na zlepšení jeho postavení se však ukázaly jako plané. Nový starosta hostinský Josef Leitner se totiž výrazně angažoval v rozmáhajícím se agrárním hnutí a ve svém lokále začal nabízet Selské listy a Selské kalendáře. Duchovní sympatizoval s katolickými seskupeními a v propagaci tiskovin jiného politického směru viděl nežádoucí konkurenci. Nakonec se rozhodl veřejně z kazatelný Leitnera za jeho chování pokárat

a literaturu agrárního hnutí označit za evangelium ďábla. Farářova kritika ale vyvolala zcela opačný efekt, než pravděpodobně očekával. Leitner nezměnil své politické názory, a naopak začal aktivně vystupovat proti Habersbergerovi.³⁾ Vhodná příležitost zasáhnout kněze v citlivém bodě se starostovi naskytla na počátku roku 1892, kdy si bývalý zájemce o „farářovy ořechy“ Hamouz podal u obecního úřadu žádost na místo zvoníka. Přes všeobecně známý negativní postoj duchovního k Hamouzovi se na návrh Leitnera postavila 27. ledna 1892 rousínovská samospráva k žádosti dotyčného kladně.⁴⁾ Habersberger samozřejmě usnesení zástupců obce jednoznačně odmítl a znemožnil novému zvoníkovi přístup do kostelní věže. Rozhodná reakce faráře však nepřiměla druhou stranu ke stažení Hamouzova jmenování. Představitelé Rousínova totiž proti případným výtkám zdůvodňovali svůj postup tím, že pokud zajišťují mzdu obecního zvoníka, mají právo kontrolovat personální obsazení této funkce.⁵⁾ Nakonec se 23. prosince 1892 usnesli řešit celou záležitost vybudováním obecní zvonice.⁶⁾ Postavení Habersbergera se mezi tím oproti předešlým létům ještě zhoršilo. Jeho protivníci vyjadřovali nespokojenost s osobou faráře i při bohoslužbách a někteří odpůrci dokonce zdemolovali schody vedoucí do kostelní věže.⁷⁾ Důležitou roli v narůstajících útocích vůči knězi sehrál Leitner, který se stal jakýmsi vůdcem všech kritiků jednání duchovního. Ve starostově hostinci se podle tvrzení faráře pěstoval „kult Husův“ a organizovaly se zde některé vzdělávací akce protikatolického charakteru. V Rousínově se tak všeobecně oslabily vazby obyvatel k dominantní církvi a tuto skutečnost zásadním způsobem nezměnil ani odchod Habersbergera. Za jeho nástupců sice k otevřeným střetům nedocházelo, nicméně chladný postoj zdejších občanů ke knězi setrval.⁸⁾

2. Rousínovský duchovní ve víru reformního hnutí uvnitř katolické církve v letech po říjnovém převratu roku 1918

Zdánlivě bezkonfliktní soužití obce a fary po výměně Habersbergera mělo prodělat zkoušku stability až za nové situace po vzniku Československa, kdy byl tento vztah mezi jiným ovlivněn aktivizací reformního hnutí katolického duchovenstva. Stoupenci změn v církvi využívají chaotických poměrů po úteku prorakouského arcibiskupa Pavla Huyna a zakládají stavovskou organizaci kněží – Jednotu katolického duchovenstva. Toto reformní seskupení vlivem radikálních poválečných nálad ve společnosti a vnitřních tužeb jednotlivých kněží získává na svou stranu většinu českého duchovenstva. Díky uprázdnění pražského arcidiecézního stolce a bezradnosti ostatních biskupů se Jednota prakticky ujímá církevní správy. Následně si organizace vytváří síť místních poboček.

V naší oblasti vznikla nejprve 3. prosince 1918 sekce Jednoty pro rakovnický vikariát.⁹⁾ Kněží z novostražského vikariátu založili svoji pobočku 18. prosince 1918¹⁰⁾ a o devět dní později učinili stejný krok i jejich kolegové z křivoklátského vikariátu.¹¹⁾ Z organizačních důvodů se nejmladší sekce ještě rozčlenila na západní a východní skupinu.¹²⁾ Zařazení rousínovského faráře k příslušné pobočce pak vycházelo z polohy obce v západní části křivoklátského vikariátu. O účasti tehdejšího rousínovského kněze Antonína Hvízdala na prvních krocích místních reformistů chybějí jakékoliv informace. Vzhledem k projevům Hvízdala v následujícím vývoji však můžeme předpokládat jeho angažovanost v zápase o změny v církvi minimálně od vzniku západokřivoklátské Jednoty. Poprvé se Hvízdal objevuje ve spojitosti s reformním hnutím 20. ledna a 26. února 1919 jako účastník schůzí rakovnické Jednoty. Přítomnost faráře ze sousedního vikariátu na zasedání jiné sekce nebyla ničím výji-

mečná. Kněží se touto cestou zřejmě snažili koordinovat postup jednotlivých poboček.¹³⁾ Jak se rousínovskému duchovnímu podařilo vnést poznatky z Rakovníka do práce západokřivoklátské Jednoty zůstává záhadou. Úlohu Hvizdala v činnosti jeho sekce však lze pro příští měsíce považovat za poměrně významnou. Svědčí o tom článek v tisku popisující průběh shromáždění západokřivoklátské Jednoty, které se konalo 23. října 1919 právě v Rousínově. Ze zprávy se totiž dovídáme, že Hvizdal zastával v pobočce funkci zapisovatele.¹⁴⁾ Další důkaz Hvizdalových aktivit ve prospěch reformního hnutí přináší list předsedy rakovnické sekce, lišanského faráře Josefa Hlaváčka, pražskému vedení Jednoty. Autor dopisu zde upozorňuje na závěry schůze své skupiny ze 13. listopadu 1919. Podle usnesení shromáždění se měl Hvizdal podílet na vypracování zprávy o náboženské situaci Rakovníka s důrazem na nízkou úroveň religiozity zdejších obyvatel. Rozbor pak chtěli místní reformisté předložit novému arcibiskupovi a poukázat na prohloubení negativních jevů v případě odmítnutí reformy. Neexistuje bohužel svědectví o realizaci těchto záměrů. Rakovnická Jednota od nich patrně upustila pro zhoršující se postavení reformního hnutí.¹⁵⁾

Vzrůstající tlak pocítili stoupenci církevních změn ve druhé polovině roku 1919 po zamítnutí jejich požadavku papežem a po jmenování nástupce za uprchlého arcibiskupa Huyna. Nová hlava arcidiecéze František Kordač totiž jednoznačně vyjádřil své antipatie k reformnímu hnutí a začal aktivně vystupovat proti Jednotě. Zmenšující se manévrovací prostor Jednoty se samozřejmě odrazil na postojích jejích členů. Řada z nich reviduje svá původní stanoviska a snaží se novému kurzu politiky církevní hierarchie přizpůsobit i program samotné Jednoty. Rozhodní přívrženci církevních změn se proto sdružují do skupiny s názvem Ohnisko a později vytvářejí Klub reformních kněží. K stoupcům tohoto radikálního seskupení patřil i Hvizdal.¹⁶⁾ 19. listopadu 1919 napsal vedení Klubu dopis, v němž žádal o zaslání členské legitimace a současně rozebíral spolupráci s lišanským knězem Hlaváčkem. Tento duchovní zastával v Klubu funkci důvěrníka pro rakovnický vikariát a Hvizdal chtěl, aby představitelé organizace rozšířili Hlaváčkovy pravomoci i na vikariát křivoklátský.¹⁷⁾ Jakým způsobem reagovalo vedení Klubu na Hvizdalův list, není známo. Chybějí rovněž informace zachycující samotnou práci rousínovského faráře v Klubu a údaje o postojích Hvizdala k hlavním krokům této organizace. Mezi nejdůležitější akce Klubu patřilo vykonání bohoslužeb v češtině o Vánocích roku 1919. Třebaže nemáme přímé důkazy, lze Hvizdalovu účast v této záležitosti předpokládat. Při vyhrčené diskuzi s rousínovskými představiteli Církve československé (dále jen ČČS) 31. října 1920 totiž Hvizdal sliboval, že bude sloužit mši v národním jazyce.¹⁸⁾

Obdobně jen stěží zjistíme skutečné jednání Hvizdala v době konání schůze Klubu reformních kněží 8. ledna 1920, kde se za souhlasu většiny přítomných ustavila Církev československá. Hvizdal se jako člen organizace s největší pravděpodobností shromáždění účastnil a v tajném hlasování se k problému rozchodu reformistů s dosavadní církví jednoznačně vyjádřil.¹⁹⁾ Teoreticky mohl na zasedání vznik nové církve podpořit a následně své stanovisko z mnoha důvodů revidovat. Na druhé straně však nezavrhneme ani variantu, že Hvizdal patřil sice k rozhodným stoupcům reformy, ale jen v rámci katolické církve. Ve prospěch této možnosti snad vyznívá i text Hvizdalova listu pražskému vedení Jednoty z 3. března 1920. Hvizdal se obrací na představitele Jednoty v době, kdy již tuto organizaci církevní hierarchie v reakci na založení ČČS zakázala. Přes uvedené skutečnosti je však rousínovský farář ochoten zastávat v ilegální Jednotě funkci důvěrníka křivoklátského vikariátu. Mezi argumenty o nutnosti zachování Jednoty se objevují slova, že „... není myslitelné, aby [se]

tento spolek tak těžce vydobytý k vůli něčímu justamentu musel likvidovat“. Tímto „justamentem“, tj. umíněností, mohl Hvízdal chápat výsledek schůze Klubu reformních kněží 8. ledna 1920, ale třeba i iniciativy konzervativního duchovenstva, směřující ke zničení Jednoty.²⁰⁾

Hvízdalova snaha podpořit Jednotu však zřejmě nedosáhla patřičného efektu. Jeho vyjádření ohledně funkce důvěrníka se totiž stalo poslední známou zmínkou o existenci organizovaného reformního hnutí uvnitř katolické církve na křivoklátském vikariátě. Určitý obraz o situaci Jednoty v této oblasti podává zpráva petrovického kněze Františka Šírka sestavená jen den před Hvízdalovým dopisem. Šírek v ní informuje vedení Jednoty o tom, že z obou křivoklátských sekcí mají zájem na další práci v reformním hnutí pouze dva duchovní. Doporučuje tedy začlenit tyto kněze do rakovnické skupiny. Ani Šírkovy reorganizační úpravy však nezabránilly rozkladu katolického reformního hnutí v křivoklátském vikariátě.²¹⁾

3. Počátky československé církve v Rousínově

S likvidační reformního hnutí se musel Hvízdal těžko smířovat, neboť jen velice zvolna přestával na veřejnosti ventilovat své jednoznačné názory k této otázce. K důkazům patří již zmiňovaný návrh rousínovského kněze z konce října 1920 ohledně české mše. Na rozdíl od vztahu ke změnám v dimenzích římskokatolicismu vystupuje záhy u Hvízdala značně negativní postoj k ČČS. Bez ohledu na možnou angažovanost při založení ČČS s odstupem času tento akt tvrdě odsuzoval.²²⁾ Hvízdalův odpor k nové církvi ale nesdílela většina jeho farníků. Přímé sympatie zdejších obyvatel k ČČS máme sice zaznamenány teprve od podzimu 1920, nicméně tyto projevy se v Rousínově objevují jako první z celého jihozápadního Rakovnícka.

Určitou časovou prodlevu zřejmě způsobila počáteční absence jakýchkoliv propagačních aktivit a s tím spojená malá informovanost o věroučné podstatě nové církve. Ze všech reformních kněží Rakovnícka se totiž začali na ČČS orientovat pouze lišanský duchovní Josef Hlaváček, rakovnický kaplan František Polan a katecheta Václav Liška. Ti navíc jen velice zvolna přetřhávali své vazby s dosavadní církví. Nerozhodný přístup těchto duchovních se pak samozřejmě promítal do možností ČČS ovlivňovat mínění veřejnosti v naší oblasti. Ke změně situace došlo až v polovině roku 1920 v souvislosti s definitivním rozchodem Hlaváčka, Lišky a Polana s katolickou církví a zainteresováním několika rakovnických laiků do misijní činnosti nového křesťanského společenství.²³⁾

Vzrůstající aktivita ČČS v Rakovníku vyvolala zájem obyvatel z okolních vesnic. Mezi ně patřil i rousínovský občan Josef Víšek, který zřejmě podle předchozích pokynů z Rakovníka obcházel 24. října 1920 ve svém bydlišti jednotlivé domácnosti a vyzýval k přestupu do ČČS. Na základě sdělení Hvízdala měl Víšek největší úspěch mezi bezvěrci a „socialistickými katolíky“. Užší kontakt na rakovnické představitele ČČS než v případě Víška můžeme předpokládat u řídicího učitele rousínovské školy Františka Buši a jeho kolegy Františka Zusky. Buša patrně získával v předešlých letech určité informace o vývoji reformního hnutí přímo od Hvízdala. S rousínovským farářem se totiž pravidelně setkával, jelikož Buša zajišťoval při různých bohoslužbách hru na varhany. Prostřednictvím Hvízdala se pak s největší pravděpodobností seznámil s dalšími reformními kněžími a mezi nimi i s budoucími duchovními ČČS. Následně do těchto problémů Buša jistě zainteresoval rovněž Zusku.

První zpráva spojující Bušu a Zusku s novou církví pochází však až z 10. října 1920, kdy doprovázeli lišanského kněze Hlaváčka z tábora lidu ČČS ve Chřívči.²⁴⁾ Ve spolupráci s Víškem se pak Buša se Zuskou rozhodli uspořádat obdobnou akci i v Rousínově. Obrátili se na vedení ČČS v Rakovníku, radu starších, a domluvili na neděli 31. října 1920 účast laických zástupců Josefa Kopeckého, Karla Hybského a kněze Václava Lišky. Podle předběžného plánu měl nejprve v rousínovském kostele sloužit Liška bohoslužbu a následně Hybský s Kopeckým objasnit přítomným ideové základy nové církve. Ačkoliv o úmyslu využít kostel nikdo ze stoupenců ČČS Hvízdala dopředu neinformoval, farář si řadu věcí domyslel. Ve stanovený den proto vykonal mši o něco dříve a kostel následně uzamknul. Organizátoři shromáždění tak museli hledat náhradní prostor. Požádali o pomoc hostinského Aloise Leitnera, potomka bývalého starosty Josefa Leitnera. Na základě zmiňovaných konfliktů samosprávy a fary z konce 19. století nás jistě nepřekvapí, že hostinský ochotně ČČS nabídl k dispozici prostory svého podniku. Přes v jistém smyslu nedůstojné podmínky se akce těšila velkému zájmu místních obyvatel. Sám Liška se podivil entuziasmu, s jakými účastníci zpívali při liturgii husitskou mešní píseň. Rovněž vystoupení laických hostů mělo zanechat u většiny přítomných hluboký dojem. Na shromáždění se přišel podívat i Hvízdal, který však z jeho průběhu nesdílel takové nadšení. Zvláště kriticky hodnotil projev Hybského, poněvadž mluvil „velice neomaleně a tak sprostě, že bylo hned patrné, z jakých elementů se nová církev organizuje“. Rozhodl se na celou situaci ihned reagovat a přihlásil se ke slovu. Hvízdalova řeč ale vzbudila v řadách účastníků bouři nevole. Kontroverzně především působila jeho slova týkající se úlohy Vatikánu při vzniku Československa. Podle rousínovského kněze jsme jen díky přimluvě papeže získali nezávislost. Stejný výsledek měly i Hvízdalovy výroky o dobrovolném návratu Čechů ke katolické církvi po Bílé hoře. Hvízdalova reputace v očích většiny účastníků tak patrně značně poklesla, neboť jeho slib ohledně uspořádání českých bohoslužeb zůstal prakticky bez odezvy. Konání mše v národním jazyce patřilo i přes určité ústupky papeže k odmítnutým reformním požadavkům. Jejich propagace v době zvýšeného tlaku arcibiskupa nebyla samozřejmě konformním činem. Likvidované reformní hnutí však ve svém programu zahrnovalo i nové zhodnocení úlohy církve v českých dějinách. Hvízdalova slova proto zřejmě stoupenci ČČS vnímali jako výroky bezzásadového člověka. Rousínovský farář se ještě před několika měsíci spolu s Liškou hlásil do seskupení rozhodných zastánců změn v církvi, Klubu reformních kněží. Nyní ale obhajoval oficiální kurz Říma a kritizoval svého bývalého kolegu Lišku. Neúspěšnost svého jednání si uvědomoval i sám Hvízdal a později litoval, že vůbec na shromáždění promluvil.²⁵⁾

Zato organizátoři akce mohli být spokojeni, neboť řada rousínovských obyvatel začala přestupovat k ČČS. Již 18. listopadu 1920 odhaduje rakovnický duchovní ČČS František Polan v dopise pražskému vedení církve počet příslušníků nové konfese v Rousínově na 200. Z celkové výše obyvatel vesnice to znamenalo téměř 50%. Kromě nahlášení statistických údajů Polan hodnotí jednoho z iniciátorů rousínovského shromáždění, Bušu. Konkrétně se o zdejší řídicím učitelé vyjadřuje v tom smyslu, že „jest to upřímný našinec, učitel starého kalibru. Jeho paní vyhnal farář Hvízdal z kostela, když se dozvěděl, že přestoupila k naší církvi, jejich dceru sváděl“²⁶⁾.

Polanův výrok o obtěžování Bušovy dcery nemůžeme potvrdit z nezávislých zdrojů. Vzhledem k charakterovým vlastnostem Polana se dá téměř s jistotou odmítnout jeho lživé svědectví v tak choulostivé záležitosti. Větší pravděpodobnost fikce se teoreticky naskýtá

v případě Buši či jeho dcery, kteří při agitaci pro CČS mohli tímto způsobem Hvízdala očer- nit. V neprospěch Bušova charakteru totiž hovoří Hvízdalova zpráva retrospektivně popisuj- ící chování řídicího učitele v době světové války. Buša měl tehdy při arcibiskupově vizitaci líbat zkompromitovanému Huynovi ruce. Uvedením této skutečnosti však rozhodně nechceme snižovat výpovědní hodnotu Polanova dopisu. Rovněž Hvízdalovo svědectví nelze ověřit z nestranných pramenů. Obecně se můžeme domnívat, že by se předešlé oportunní jednání Buši k Huynovi jistě negativně odrazilo při propagační kampani CČS. Koneckonců neznáme ani Hvízdalovo chování v době Huynovy návštěvy obce.²⁷⁾

4. Ustavení místní samosprávy CČS

Bez ohledu na pochybnosti týkající se Bušova jednání v době habsburské monarchie vyvíjel nyní řídicí učitel po úspěšném říjnovém shromáždění další aktivity v oblasti misijní práce CČS. 25. listopadu 1920 informuje rakovnickou radu starších o úmyslu uspořádat bohoslužby s agitační přednáškou i v nedalekém Krakovci. V této souvislosti prosí Buša Rakovník o vyslání vhodných řečníků a kněze, kteří by v neděli 5. prosince přijeli ranním vlakem do Petrovic a odtud pěšky dorazili na Krakovec. V rámci krakovveckého shromáždění chtěl řídicí učitel zorganizovat i ustavení rady starších pro Rousínov.²⁸⁾ Místo konání akce nezvolil Buša náhodou, protože na Krakovci působil před svým odchodem do Kostnice Jan Hus. Na této skutečnosti mohla CČS postavit svou agitační kampaň, zvláště když se zde sympatie k památce kostnického mučedníka posilovaly každoročními Husovými oslavami pořádanými Sokolem. Rakovnické vedení CČS Bušovu iniciativu uvítalo a rozhodlo se na misijní cestu opět vyslat Hybského a Kopeckého. Jen liturgii měl nyní místo Lišky sloužit lišanský duchovní Hlaváček. V určený den pak Buša časně z rána naložil na koňský povoz harmonium a odjel ke Krakovci. Problematičtější cestu zažili Hlaváček s Hybským a s Kopeckým. Vlak z Rakovníka totiž přijel do Petrovic se značným zpožděním, a tak na Krakovec dorazili až dlouho po plánovaném zahájení akce. Zřejmě díky opožděnému začátku již nestačili organizátoři shromáždění přikročit k volbě rady starších. S výjimkou této komplikace však proběhl tábor lidu z hlediska CČS vcelku dobře. S velkým dojetím měli účastníci zpívat při bohoslužbě píseň připomínající Husovu smrt „Hranice vzplála“, kterou na harmo- nium doprovázel Buša. Rovněž proslovy zástupců rakovnické rady starších údajně vzbudily nadšený souhlas. Shromáždění na Krakovci tak patrně ovlivnilo mínění veřejnosti takovým způsobem, jako předešlá akce v Rousínově.²⁹⁾

Zřejmě pod vlivem nových možností v Krakovci se rousínovští představitelé CČS roz- hodli prozatím odložit ustavení rady starších. Volby do církevní samosprávy chtěli s největší pravděpodobností realizovat až po získání několika vhodných zástupců z Krakovce. Rada starších by pak mohla převzít zodpovědnost za řízení náboženského života CČS v obou obcích. Tyto domněnky snad potvrzuje list vedení CČS v Rakovníku z 26. ledna 1921 adre- sovaný Bušovi. Rakovnická rada starších v něm rousínovské stoupence nové konfese vyzývá, aby sami co nejdříve ustavili místní církevní samosprávu a neohlíželi se na situaci v Krakov- ci.³⁰⁾ Buša s dalšími spolupracovníky respektovali přání z Rakovníka a 2. února 1921 na schůzi všech příslušníků CČS z Rousínova zorganizovali volbu rady starších. Vznikla tak první samospráva CČS na celém jihozápadním Rakovnicku, jejíž pravomoc se ale vztahova- la pouze na Rousínov. Předsedou rady se stal Alois Leitner, místopředsedou František Vysko- čil, jednatelem František Buša a pokladníkem Rudolf Spurný. Do samosprávy byli ještě zvo-

leni Karel Koudela, Jan Tor, Jana Ječmínková, Anna Pazáková a Anna Titlbachová. Za náhradníky určilo shromáždění Františka Hlavu, Augusta Ječmínka, Annu Řenčovou a za revizory účtů Václava Vaita a Františka Spurného.

Při prohlížení seznamů členů rady starších nás jistě překvapí některé skutečnosti. Na jedné straně se mezi nejvýznamnějšími funkcionáři objevuje řada osob, s kterými jsme se v rámci organizace akcí ČČS dosud nesetkali. Naopak zde chybí jméno jednoho z prvních propagátorů nové církve Josefa Víška. Důvodem našich pochybností může být skutečná neznalost účasti jednotlivých příslušníků ČČS v misijní práci. Naskýtá se však i varianta, že při výběru vhodných kandidátů hrála větší roli jejich společenská prestiž před vlastní činností v ČČS. Práce v radě starších nebyla samozřejmě nijak honorována, avšak znamenala s rostoucím postavením ČČS určitý kredit mezi obyvateli Rousínova. O členství v církevní samosprávě tak mohli projevit zájem i lidé dosud víceméně chladní k aktivitám nového křesťanského společenství. Ze všech osob v radě starších ale nejvíce pozornosti upoutá jméno Aloise Leitnera. S ohledem na dávné spory faráře Habersbergera s obcí pak přímo symbolicky působí jeho zvolení do předsednické funkce.³¹⁾

Personální obsazení postu předsedy i ostatních funkcí však teoreticky nebylo ještě definitivní, protože ustavení rady starších mělo vstoupit v platnost až po schválení vyššími církevními a státními orgány. Prostřednictvím rakovnické rady starších se tedy žádost o potvrzení existence rousínovské církevní samosprávy předkládá ústředí této konfese³²⁾ a okresní politické správě.³³⁾ Zatímco ze strany vedení ČČS byl souhlas jen formální záležitostí, okresní úřad se k problému postavil rezervovaně. Odmítl uznat volbu rady starších před schválením základní jednotky správní struktury ČČS – náboženské obce. Státní úřady musí nejprve potvrdit samotné pole územní a organizační působnosti rady starších a teprve v návaznosti odsouhlasit ustavení vlastní řídicí instituce.³⁴⁾ Ke schválení náboženské obce však mělo dojít až po prokázání její hmotné soběstačnosti. Konkrétně se jednalo především o finanční zabezpečení duchovního správce a o získání vhodného bohoslužebného prostoru. Uvedená skutečnost souvisí s faktem, že ČČS nedostávala v této době od státu prakticky žádnou finanční podporu. Rousínovští stoupenci nové konfese se proto museli spolehnout jen na vlastní prostředky. Závislost na vnitřních zdrojích se ale samozřejmě projeví na možnostech vytvořit samostatnou náboženskou obec. Rozhodnutí okresní správy tak dostávalo rousínovské představitele ČČS do určitého začarovaného kruhu. Neschválením zdejší rady starších ze strany státu se totiž její existence stala jen vnitřní církevní záležitostí. V budoucnu pak nemohla počítat s žádnými dotacemi. V této souvislosti však musíme podotknout, že na počátku 20. let nebyla státně potvrzena žádná rada starších či náboženská obec na Rakovnicku, a to ani v samotném okresním městě.³⁵⁾ Záleželo proto jen na vlastní aktivitě a vůli každé rady starších překonat nepřívznivou situaci.

5. Agitační práce rousínovských stoupenců nové konfese před sčítáním lidu roku 1921 a reakce římskokatolické církve

Mezi nejdůležitější úkoly vytvořené rousínovské rady starších patřila organizace propagační činnosti. V prvních měsících roku 1921 zaměřili svoji pozornost rousínovští agitátoři vedle vlastní obce a Krakovce i na blízkou Zhoř a Skupou.³⁶⁾ Jejich aktivity však ovlivnily daleko větší oblast a značně znepokojily samotného křivoklátského vikáře Josefa Tichovského. Školáci v relativně vzdálených Pustovětech přinesli Tichovskému protikatolický leták,

kteřý při vyučování v Rousínově rozšiřoval Buša. Leták kritizoval vazby Říma k habsburské monarchii a představoval katolickou církev jako hlavního nepřítele českého lidu. Vikář samozřejmě z donesené písemnosti mnoho radosti neměl a pokusil se její obsah žákům vyvrátit. Podle vikáře neznamená největší hrozbu pro českou společnost Řím, ale světové židovstvo. Především Židé hospodářsky vysávají českého člověka a prostřednictvím sociální demokracie se snaží zničit celý národ. Na jejich likvidačním úsilí se pak aktivně podílí i československá církev.³⁷⁾ Jak zapůsobil vikářův výklad na přítomné školáky nevíme. Celkově se mu však nepodařilo zabránit výrazným konfesijním změnám v některých částech jeho vikariátu.

Argumenty pro nové křesťanské společenství totiž nacházely u mnoha zdejších obyvatel větší váhu než obhajoba katolické církve. Kromě vysvětlování ideové podstaty CČS se rousínovští aktéři misijních cest dotýkali řady problémů vztahujících se k Hvízdalově osobě. Agitátoři prohlašovali, že CČS v případě obsazení místa nejsilnější konfese získá kostel i faru. Obě stavby přece vybudovali občané Rousínova, a proto mají právo s nimi volně disponovat. Na úřad duchovního se pak dosadí nový kněz CČS a věž kostela bude místo kříže zdobit kalich. Hvízdal sám přiznal, že tyto požadavky vyvolaly u značné části rousínovských obyvatel sympatie. Bezděky tak dosvědčil neoblíbenost své osoby. Nás pak navedl na otázku postavení CČS v případě jiné personální situace ve funkci rousínovského duchovního. Nejvíce však na místní občany podle Hvízdala zapůsobilo stanovisko CČS k otázce „svatokupectví“. Nová církev v duchu utrakvistické tradice zrušila povinnost platit za náboženské úkony. Věřící mohli pouze věnovat dobrovolný příspěvek, který se místo knězi odváděl přímo radě starších. Rousínovský duchovní tak vnímal silné pozice CČS v obci jako logickou záležitost, protože zdejší farníci prý tradičně nechtěli platit štolové poplatky. Vedle obsahu jednotlivých argumentů druhé strany si Hvízdal všiml i samotné intenzity propagační činnosti. S nelibostí konstatoval její vzestupnou křivku s blížícím se sčítáním lidu 15. února 1921. Přívrženci CČS nechtěli ponechat nic náhodě, a poslední dny před touto statistickou akcí obcházeli dům od domu s cílem získat své sousedy pro novou církev.³⁸⁾

Výsledky sčítání v Rousínově pak odrážely jejich dlouhodobou aktivitu. Z celkového počtu 418 obyvatel se k nové církvi přihlásilo 297 občanů, zatímco jen 96 zůstalo katolíky. CČS tak získala na svou stranu 71% zdejší populace. Obdobná situace byla i v dalších místech působení rousínovských stoupenců CČS. V Krakovci uvedlo svoji příslušnost k CČS 62% a ve Zhoří 63% občanů. Pouze Skupá, třetí cíl agitátorů, nevykazovala zásadní změny v postavení římskokatolické církve, protože se s ní zde ztotožnilo 71% obyvatel. Necelých 28% příznivců nové konfese zřejmě jen málo splňovalo původní představy rousínovských aktivistů CČS. Na druhé straně tento údaj neznamenal totální prohru a nemohl převážit úspěchy CČS v Rousínově, Krakovci a ve Zhoří.³⁹⁾

Jednoznačný výsledek v těchto lokalitách však nelze interpretovat jen jako zásluhu rousínovských přívrženců nové církve. Vedle iniciativy místních obyvatel zde významnou roli sehrála i rakovnická rada starších. Její misijní aktivity zasáhly právě v období kolem sčítání lidu téměř všechny části jihozápadního Rakovnicka. Za součinnosti s rakovnickými představiteli CČS následně vznikají i místní církevní samosprávy. Postupně se v této oblasti ustavuje 26. února 1921 rada starších pro Velký Újezd, 7. března pro Krakovec a Malinovou, 11. března pro Modřejovice a Kostelík. Po 13. březnu mají svou radu také Slabce. Vytváří se tak

specifický model církevní správy představovaný hustou sítí místních rad starších podřízených okresní radě v Rakovníku. Problémy se státním schvalováním jednotlivých církevních samospráv si však v budoucnu vyžádaly modifikaci tohoto systému.⁴⁰⁾

6. První zdejší veřejné přijímání pod obojí ČČS

Zatímco v jiných obcích jihozápadního Rakovnícka popularita ČČS v souvislosti se zakládáním rad starších roste, v Rousínově dochází podle Hvizdala v době po sčítání lidu k určité stagnaci. Značná část stoupenců ČČS kritizuje rousínovskou radu starších, že není schopna získat pro obec vlastního kněze. Věřící nové konfese tak nemají v plné míře zajištěny všechny církevní úkony jako římskokatolíci. Řada nespokojenců začíná mluvit o návratu do původní církve. Někteří levicovní příslušníci ČČS dokonce uvažují o přerušení vazeb s jakoukoliv konfesí. Zdejší představitelé ČČS si uvědomují vážnost situace a rozhodnou se absenci duchovní správy překlenout alespoň zorganizováním bohoslužeb na některý významný církevní svátek.⁴¹⁾

Po předběžných konzultacích tak na Boží hod velikonoční 27. března 1921 přijel farář Hlaváček. Nejprve se odebral do sousedního Krakovce, kde vykonal smutečný obřad za zemřelou dívkou Antonii Krejzovou. V odpoledních hodinách pak sloužil v Rousínově mši. Rada starších původně chtěla, aby Hlaváček měl liturgii přímo v kostele, a proto se obrátila na Hvizdala s požadavkem o zapůjčení bohoslužebného prostoru. Hvizdal ale žádost odmítl s tím, že přísahal chránit římskokatolický majetek před jinověrci. Postup Hvizdala vnímali sice příslušníci ČČS jako projev náboženské nesnášenlivosti, nicméně jeho rozhodnutí respektovali. Za vhodné místo k pořádání mše nakonec vybrali prostranství před domem Augusta Ječmínka, kde pro tuto akci zřídil majitel nemovitosti oltář. Hvizdal si v této souvislosti posteskl, že minulá léta Ječmínek nikdy nevyhověl jeho žádosti postavit oltář k slavnosti Božího těla. K zajištění bohoslužby ČČS však nyní Ječmínek přistupoval s velkým nasazením. Hvizdala mnoho nepotěšila ani značná účast na liturgii. Přítomnost Hlaváčka zřejmě probudila mezi stoupenci nové konfese opětovný zájem o vlastní církev. Podle Hvizdalových slov se totiž k bohoslužbě dostavilo z Rousínova i z okolních vsí „nesmírně mnoho lidu“. Rovněž zpráva ČČS odhaduje počet účastníků na místní poměry relativně vysoko, a to přibližně na čtyři sta osob. Samotný zájem veřejnosti ale ještě neznamenal úspěch akce. Naštěstí pro ČČS dokázal Hlaváček vyvolat při kázání u věřících vnitřní potřebu jednoznačně se ztotožnit s novou konfesí a hlásit se k ní i přes určité obtíže. Zvlášť velké nadšení projevovali přítomní při první zdejší veřejné večeři Páně ČČS. Hvizdalovi neuniklo, že Hlaváček svátost oltářní vysluhoval pod obojím způsobem každému zájemci, nikoliv jen sobě. Možná právě zde dosud nezvyklý způsob eucharistie ovlivnil rozhodnutí některých rozkolísaných členů ČČS setrvat i nadále v tomto náboženském společenství. Celkově tak Hlaváčkova mše vyzněla jako velký úspěch ČČS. Sám Hvizdal přiznal, že se ČČS podařilo v Rousínově překonat krizovou situaci a zkonsolidovat řady svých stoupenců.⁴²⁾

7. Incident přívrženců ČČS s knězem Hvizdalem při obecní pouti 8. září 1921

Jednoznačný výsledek velikonoční bohoslužby přivedl radu starších na myšlenku uspořádat obdobnou akci i na 8. září 1921, kdy v Rousínově probíhala každoroční obecní pouť věžící se k svátku Narození panny Marie. V tento den sloužil Hvizdal jako obvykle v kostele mši. Věřící pozorně naslouchali farářově kázání o „ctnostech panenské Matky boží – nejlepší vzor pro náš lid“. Zpočátku nic nenasvědčovalo tomu, že by při letošní pouti

měly nastat nějaké komplikace. Určitý neklid však u Hvízdala vyvolávala účast mnoha členů ČČS. Farářovo podezření vzrostlo po skončení liturgie, kdy se prostory kostelní lodě i kůru zcela zaplnily příslušníky nové konfese. Náhle se objevil duchovní ČČS Polan a začal se u vedlejšího oltáře připravovat k bohoslužbě. Hvízdalovi bylo nyní vše jasné, a vyzval proto všechny jinověrce k vyklizení kostela. Poté se obrátil k Polanovi s tím, aby si sebral své věci a odešel. Jednání rousínovského faráře vzbudilo mezi přítomnými stoupenci ČČS bouři nevole. K Hvízdalově osobě sice již dříve necítili žádné sympatie, avšak vykááním přívrženců ČČS z kostela se přeměnil jejich vztah v otevřené nepřátelství. Obdobně jako na prvním shromáždění ČČS 31. října 1920 se i zde Hvízdal střetl s bývalým spolupracovníkem z Klubu reformních kněží. Na rozdíl od pouhé výměny názorů s Liškou se nyní z pohledu ČČS choval v rozporu se samotnými zásadami křesťanské snášenlivosti. Řada rousínovských příslušníků ČČS patrně začala považovat za nepřijatelné, aby ve zdejších kostele vykonával církevní obřady kněz s takovými vlastnostmi. Vyhocené postoje vůči Hvízdalovi mohly posilovat i případné zprávy o sexuálním obtěžování Bušovy dcery. Za těchto okolností pak ustupovala do pozadí skutečnost, že se vlastně členové ČČS nemají co starat o faráře jiného vyznání. Potřeba nápravy z jejich pohledu amorálního stavu tak zastínila všechny ostatní faktory.

Na druhé straně Hvízdalův nekompromisní postup vycházel s největší pravděpodobností z jeho obtížné situace. Jako bývalý stoupenec radikálního proudu reformního hnutí se jistě stal středem pozornosti vyšších církevních orgánů. Přílišná spolupráce s ČČS by samozřejmě znamenala zbytečné problémy. Konečně z pozice římskokatolického kněze musel chránit nedotknutelnost majetku své církve, a to i z důvodu, že snahy příslušníků nové konfese o spoluzívání zdejšího kostela byly skutečně protizákonné. Hvízdal tedy rezolutně stál na svém a nakonec dosáhl odchodu Polana z kostela. Polan zřejmě počítal s předběžnou dohodou místní rady starších s Hvízdalem, a proto ho mohlo jednání rousínovského faráře překvapit. V každém případě nechtěl zbytečně vyvolávat rozbroje, a raději ustoupil. S ním i část přítomných členů ČČS.

Zdaleka však ne všichni. Zbytek stoupenců ČČS vytvořil kolem Hvízdala za hlasitého pokřikování kroužek a začal duchovního pěstmi i holemi bít. Přívrženci nové konfese si podávali kněze jeden po druhém, až Hvízdala vyvlekli z kostela a venku shodili na zem. Neaktivněji si měl při fyzickém napadení faráře počínat podle Hvízdalových slov „známý alkoholik“, 75letý výměnkář Václav Šic. Dále pak Josef Víšek, Alois Tor a Josef Kratochvíl. Obdobných konfliktů se samozřejmě často účastní různá pochybná individua, která však lze jen výjimečně spatřit na bohoslužbách. Žádný člověk milující rvačky nebude za tímto účelem navštěvovat poklidnou náboženskou slavnost. V této souvislosti pak můžeme s největší pravděpodobností odmítnout variantu, že by stoupenci ČČS předem plánovali zmlácení Hvízdala a upozorňovali na tuto skutečnost různé pochybné existence. K napadení Hvízdala došlo spíše na základě momentálního výbuchu emocí lidí, kteří se za jiných okolností snaží spory vyřešit smírem. Svědčí o tom další průběh událostí. Pomlácený Hvízdal se totiž nevzdal a vedlejším vchodem se vrátil do kostela. Nyní již přívrženci ČČS Hvízdala podruhé z kostela nevyhodili, ale sami opustili bohoslužebný prostor. Z největšího návalu hněvu se již vybouřili a patrně pochopili, že touto cestou splnění svých představ nedosáhnou. Navíc Polan právě zahajoval u věže kostela mši pod širým nebem.

Hvízdal se zatím vzpamatovával ze šoku a přemýšlel, jak se má k celé záležitosti postavit. Nakonec se rozhodl podat na aktéry incidentu trestní oznámení. Případem se střídavě zabývaly Okresní soud v Rakovníku a Státní zastupitelství v Praze až do 10. června 1922, kdy bylo několik osob odsouzeno k poměrně mírným trestům. Největší sazbu dostal Václav Šic, a to 8 dní podmíněně. Vzhledem k masovému charakteru napadení zřejmě nechtěly státní orgány tvrdými tresty vyvolávat v Rousínově další nepokoje.⁴³⁾

8. Zhoršující se postavení faráře Hvízdala a jeho odchod z Rousínova

Otevřený konflikt vytvořil v Rousínově poměrně vyhrocenou atmosféru. Mezi Hvízdalem a stoupenci CČS vznikla nepřekonatelná propast a obě strany jistě nevynechaly žádnou příležitost ke vzájemné kritice. Určitou představu nám mohou poskytnout názvy Hvízdalových kázání. Odsouzení CČS, jako nositelky hrubého násilí, patrně provedl při bohoslužbách 16. října 1921, kdy hovořil na téma „Važme si chrámu Božího a nedopouštějme znešvecování jeho od nevěrců a odpadlíků“.⁴⁴⁾ Zhodnocení CČS se téměř s určitostí nevyhnul ani 13. listopadu 1921 při kázání s názvem „Církev katolická, nezdolná a stále vzrůstající“.⁴⁵⁾ Obdobně se Hvízdalovy osoby i samotné římskokatolické církve dotýkali stoupenci nové konfese, ačkoliv pro poznání jejich konkrétních projevů nám chybí písemný materiál.

Podle Hvízdalova tvrzení však zářijové střetnutí CČS značně poškodilo. Rousínovští obyvatelé často zvažovali svoji přítomnost na shromážděních CČS, aby se snad nepřipletli do možných násilností. Ve výsledném efektu tak řada náboženských slavností CČS měla menší návštěvnost než obdobné katolické akce.⁴⁶⁾ Za příklad můžeme uvést průvod k památce všech zesnulých na počátku listopadu 1921⁴⁷⁾ či pouť CČS 10. září 1922. Místní rada starších se usnesla již nepořádat poutní bohoslužbu na den Narození Panny Marie, neboť se jednalo o státem zrušený svátek. Za náhradní termín určila druhou neděli v září. Přesunem akce na den pracovního klidu si zdejší zástupci CČS patrně slibovali větší zájem veřejnosti. Zároveň tímto rozhodnutím mohli sledovat potlačení vlivu mariánského kultu na rousínovské obyvatele. Přes změnu termínu se ale na pouť CČS dostavilo o mnoho méně občanů než minulý rok. Nízkou účast neodvrátila ani předešlá propagační kampaň či přítomnost zde osvědčeného Hlaváčka. Obavy z případných konfliktů ostatně neměli jen místní obyvatelé, ale i státní orgány. V době shromáždění CČS se do Rousínova dostavilo několik četníků ze sousedních Slabec, Týřovic, Pavlíkova a Petrovic. Naštěstí pro Hvízdala i CČS nemuseli nijak zasáhnout.⁴⁸⁾

Pokles návštěvnosti akcí CČS samozřejmě neznamenal zvýšení popularity rousínovského faráře. Po opadnutí určitého strachu se totiž situace opět začala výrazně měnit ve prospěch CČS. Částečný posun se objevuje při pohřbu člena CČS Josefa Patajdl 20. května 1923, kde se sešlo nejen větší množství příslušníků nové konfese, ale i řada katolíků. Ke zlomu pak dochází na slavnosti Božího těla CČS 3. června 1923. Rada starších, ve snaze informovat o shromáždění co nejvíce obyvatel, rozšiřovala po okolních obcích značné množství plakátů. Jejich úsilí nyní konečně přineslo své ovoce. Na plánovanou bohoslužbu se oproti předešlým akcím dostavilo větší množství občanů, přičemž rozhodující část tvořila mládež. Nejvíce překvapující a pro Hvízdala znepokojující byla podle jeho slov „veliká účast katolíků, že skoro všichni se ostentativně účastnili, aby tak dokázali, jak jsou pevní ve víře“. Vedle ironické poznámky ohledně chování rousínovských katolíků se Hvízdal pozastavil i nad zvláštním průběhem shromáždění. Při slavnosti Božího těla se obvykle nejprve slouží mše a po bohoslužbě následuje procesí. Průvod postupně zastavuje u čtyř oltářů, kde se čtou

začátky jednotlivých evangelií. Oltáře se pak vesměs zdobí březovými ratolestmi. Rada starších původně chtěla tento postup oslav dodržet, ale její záměr zkomplikovala majitelka okolních lesů Karolína de Croy. Zakázala totiž svým zaměstnancům poskytnout pro akci ČČS břízy na výzdobu oltářů. Karolína byla rozhodnou katoličkou a s ČČS neměla dobré zkušenosti. V roce 1921 při Husových oslavách schválili na hradě Krakovci, patřícím Croyům, stoupenci ČČS rezoluci kritizující „monarchisticky zbankrotělou šlechtu“. Nařízení Karolíny omezilo možnosti ČČS při získávání doplňkového materiálu pro oltáře na vlastní rezervy. Za těchto podmínek se pak radě starších nepodařilo březové stromky získat, neboť nikdo z rousínovských členů ČČS je nebyl ochoten či schopen v dostatečném množství dodat. Místní představitelé ČČS se tedy nakonec usnesli nebudovat k procesí vůbec žádné oltáře. Při slavnostech Božího těla tak v úvodu sloužil u pomníku padlých rakovnický duchovní ČČS Rudolf Konečný mši. Po bohoslužbě se shromáždění vydalo průvodem kolem jednotlivých částí Rousínova. Vzhledem k chybějícím oltářům se nepočítalo s liturgickými zastávkami, a kněz tak mohl jít bez kalichu, jen se založenými rukama. Nezvyklé procesí vyvolalo Hvízdalovy posměšky o nesmyslnosti celé akce.⁴⁹⁾

Rada starších ale jistě díky vysoké návštěvnosti hodnotila slavnosti Božího Těla úspěšně. Stejná situace se opakovala i na dalších bohoslužbách ČČS. Zdejší katolíci přestávali chodit Hvízdalovi na mše a raději se účastnili shromáždění ČČS. V této souvislosti pak rousínovský farář napsal, že „je nejvíce zarmucující, že ta hrstka katolíků, co na osadě zdejší zůstala, jakoby čím dále tím více ztrácela sebevědomí, jakoby čím dále více chladla a odcizovala se své víře, jakoby se čím dále více chtěla zalíbit a zalichotit odpadlíkům...“. Pokles účastníků při katolických bohoslužbách nelze samozřejmě interpretovat jen jako oportunní jednání či vlažnost ve víře. Spíše se zde projevovala všeobecná neoblíbenost kněze Hvízdalova. Útoky rousínovského duchovního patrně převyšovaly reakce stoupců ČČS. Řadoví katolíci tak mohli být znechuceni nenávisným postojem místního faráře, a vyhledávali otevřenější společenství. Rada starších přes ostrou kritiku Hvízdalova i římskokatolické církve rozhodně nebránila příslušníkům jiných vyznání účastnit se shromáždění ČČS. Na každoroční vánoční nadílce ČČS se tak sešly děti různého přesvědčení z celé vesnice. Hvízdalovy zákazy navštěvovat takové akce farářovo postavení spíše ještě zhoršovaly.⁵⁰⁾

Vzájemné odcizení navíc prohluboval i názorový posun rousínovského faráře. V každodenním střetávání s ČČS se z reformně orientovaného duchovního postupně změnil v nekompromisního zastávce dosavadní katolické věrouky. S jeho předešlými stanovisky asi těžko mohlo souznít Hvízdalovo kázání z 29. června 1923 v Dolanech o významu papežské neomylnosti. Odlišnosti v Hvízdalových postojích samozřejmě obyvatelé vyzorovali a s největší pravděpodobností ohodnotili kněze jako bezzásadového jedince.⁵¹⁾ Hvízdalovu reputaci ostatně nezvyšovaly ani farářovy konflikty nenáboženského charakteru. Stejně jako jeho předchůdce Habersberger se i Hvízdal dostal v září 1922 do střetu s obecním úřadem kvůli ořechům rostoucím v blízkosti kostela. Vzájemné osočování nakonec vyřešila místní samospráva 23. srpna 1923 tím, že sporné stromy vykoupila.⁵²⁾ Případ mohl teoreticky Hvízdal považovat za svůj úspěch, ale celá kauza ve své podstatě přispěla k další izolaci duchovního od okolí. Všeobecná averze vůči zdejšímu knězi nakonec dosáhla takového stadia, že personální změna na postě rousínovského faráře na počátku léta 1924 byla pro Hvízdalova prakticky vysvobozením.⁵³⁾

9. Stabilizace náboženské situace ve druhé polovině 20. let

Odcházející Hvizdal zanechal po sobě rozhárané poměry a naprostý nezájem většiny zdejších katolíků účastnit se církevního života. V důsledku toho se proto nemůžeme divit, že Hvizdalův nástupce Václav Černý dal po několikátýdenní administraci přednost slibnější kariéře v Římě. Nevděčný úděl rousínovského kněze tak nakonec přebírá Ferdinand Brusák. Nový duchovní si zřejmě uvědomoval řadu důvodů krizové situace, a snažil se tedy o vstřícnější vztahy k příslušníkům jiných vyznání. Odlišný postup však přinesl jen dílčí výsledky, neboť i za Brusákova působení zůstává rousínovský kostel při bohoslužbách téměř prázdný. Na druhé straně v příštích letech skutečně dochází k relativnímu zmírnění konfesijního napětí v obci a Brusák získává určitou prestiž mezi místními obyvateli.⁵⁴⁾

Částečné zklidnění situace však zřejmě ovlivnil i průběh událostí uvnitř ČČS v Rousínově. V závěru první poloviny 20. let se totiž rozpadá místní rada starších. Problémy se státním schvalováním jednotlivých rad starších vedly nakonec ke změně systému správní struktury ČČS na Rakovnicku. Místo husté sítě lokálních církevních samospráv podřízené okresní radě starších se prosazuje existence několika na sobě nezávislých rad starších. V reorganizačním procesu proto záleželo na tom, která z místních církevních samospráv převezme řízení náboženského života i pro okolní vesnice. Na jihozápadě Rakovnicka měla teoreticky největší šanci splnit tuto úlohu právě rousínovská rada starších. K jejím přednostem patřily nejdelší doba trvání a zpočátku poměrně rozsáhlá aktivita. Vždyť i kalendář ČČS pro rok 1922 uvádí z celé této oblasti jen radu starších v Rousínově.⁵⁵⁾ Přes uvedené klady ale kolem poloviny 20. let ustupuje rousínovská rada starších do pozadí a organizace náboženského života se zde ujímají představitelé ČČS v sousedním Velkém Újezdě.⁵⁶⁾ Důvody v jistém smyslu překvapujícího vývoje zůstávají neznámy. Rousínovská církevní samospráva totiž po sobě zanechala jen velice málo písemností a nemáme k dispozici ani žádné zápisy z jejích schůzí.⁵⁷⁾ Aktivitu zdejších zástupců ČČS třeba ovlivnilo státní schválení rakovnické náboženské obce 21. ledna 1924 v rozsahu zahrnujícím i Rousínov.⁵⁸⁾ Šlo o dočasné řešení s tím, že na jihozápadě Rakovnicka později státní orgány potvrdí samostatnou náboženskou obec. Z hlediska vnitřního uspořádání ČČS proto státní schválení náboženské obce Rakovník neznamenal omezení pravomocí rousínovských představitelů ČČS. Místní stoupenci ČČS však mohli celou záležitost vnímat odlišně a snížit svůj zájem o další činnost. V každém případě možnost existence Rousínova jako centra regionální správy ČČS ztrácí na realitě. Při vytváření vlastní náboženské obce pro jihozápad Rakovnicka je pak lokalita svěřena pod pravomoc rady starších Velký Újezd.⁵⁹⁾

Pokles iniciativy rousínovských přívrženců ČČS při organizačních aktivitách se však zřejmě neprojevoval v oblasti osobní víry. Svědčí o tom řeč kněze ČČS Emila Halfara na valné hromadě velkoujezdské náboženské obce 14. února 1937, kde několikrát zdůraznil pravidelně vysokou účast rousínovských při bohoslužbách.⁶⁰⁾ Příslušníci ČČS si zde s největší pravděpodobností tedy zachovali pevnější vazby ke své konfesi než jejich katoličtí spoluobčané.

10. Shrnutí

Kontroverzní vztahy rousínovské veřejnosti a místního duchovního výrazným způsobem ovlivnily spolu s postupující sekularizací společností duchovní klima v obci. Zdejší obyvatelé zaujímal stále více chladnější postoj nejen k římskokatolické církvi, ale patrně i ke křesťanství jako takovému. Aktivita československé církve tento trend v určitém směru alespoň pro období první republiky zastavily. Důraz nové církve na husitskou tradici, národnostní

hledisko i respektování moderních vědeckých a společenských poznatků dokázalo opětovně získat zájem místních občanů o náboženské problémy. U jednotlivých rousínovských stoupců ČČS pak individuálně převažoval buď aspekt vnitřní křesťanské víry, nebo jen obdiv k některým stanoviskům ČČS, která se často shodovala s hodnotami tehdejší doby. Vzhledem k dominantnímu postavení ČČS v Rousínově však musíme připustit, že řada obyvatel vstoupila do tohoto křesťanského společenství z čistě oportunních důvodů.

Přes odlišnosti v charakterových vlastnostech a osobní motivaci začali přívrženci ČČS ve výsledném efektu projevovat pro svou konfesi značnou iniciativu. Jejich úsilí však narazilo na odpor zdejších římskokatolíků, především pak kněze Hvízdala. Rozhodně farářovo stanovisko vyvolávalo u příslušníků ČČS výrazné antipatie k jeho osobě již z toho důvodu, že se Hvízdal svého času angažoval v radikálních složkách reformního hnutí katolického duchovenstva. Hvízdalův přístup mohl sice vycházet z upřímného přesvědčení, nicméně převážná část rousínovských obyvatel postupně faráře vnímala jako bezzásadového člověka. Averse stoupců ČČS vůči Hvízdalovi začala narůstat po jeho neúspěšném vystoupení na shromáždění 31. října 1920 a za necelý rok se projevila v přímém fyzickém napadení. Tento incident však bezprostředně vyzněl pro ČČS negativně. Řada členů nové konfese se zalekla vyhocené situace a začala se netečně stavět k aktivitám ČČS.

Dočasný krizový stav ČČS v Rousínově otevíral Hvízdalovi určité možnosti zvrátit pro něho nepříznivé rozložení sil. Hvízdal se teoreticky nemusel k celému střetnutí již vyjadřovat a ukázat se tak jako osobnost projevující zásady křesťanské lásky za všech okolností. V případě Hvízdalova smírného jednání by veřejnost pravděpodobně považovala za hlavního viníka rozbrojů ČČS. Hvízdalova neschopnost přenést se přes osobní pohanu však při jeho rozhodování hrála větší roli a kněz tedy nastoupil s nekompromisní kritikou ČČS. Chování Hvízdala se ve svých důsledcích obrátilo proti němu. Mnozí katolíci byli patrně znechuceni jeho výstupy a začali se od faráře odvracet. Hvízdalův manévrovací prostor se postupně zmenšoval, až zůstal duchovní v obci prakticky osamocen. Všeobecně se tak jevilo jako jediné řešení přeložení Hvízdala z Rousínova. Po jeho odchodu se sice vztahy mezi oběma konfesemi částečně zlepšily, avšak dalším rousínovským kněžím se již nepodařilo zaktivizovat ani zbývající katolíky.

Na závěr je třeba připomenout, že náboženský vývoj v Rousínově musíme vnímat jen jako záležitost místního významu, která prakticky nepřerostla rámec jihozápadního Rakovnícka. Přesto nám poznání konfesijních sporů v této lokalitě dokresluje celkový obraz vlivů celospolečenských změn na život člověka v období po rozpadu habsburské monarchie. Řada všedních událostí tak svědčí o složitých vztazích jednotlivých skupin předmnichovského Československa.

Poznámky:

- ¹⁾ Ke sporům kněze a obecního úřadu před vznikem Československa máme pro nedostatek pramenů jen kusé zprávy. Jediným zdrojem informací o konfliktu kolem církevní školy a ořechů zůstává rousínovská farní kronika, kde však nesmíme ztráčet ze zřetele určitou tendenčnost (*Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 35 – 36.*)
- ²⁾ Josef Leitner poprvé figuruje v zápisech ze schůzí obecní samosprávy jako starosta 27. listopadu 1890 (*SOKa Rakovník, f. Obecní úřad Rousínov, kn. 1, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1888 – 1901, zápis ze schůze 27. listopadu 1890, s. 20.*)
- ³⁾ *Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 36.*
- ⁴⁾ *SOKa Rakovník, f. Obecní úřad Rousínov, kn. 1, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1888 – 1901, zápis ze schůze 27. ledna 1892, s. 28.*
- ⁵⁾ Průběh celé kauzy máme z pohledu Habersbergera zachycen ve farní kronice (*Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 36 – 38.*). Nad protiopatřeními faráře se

- samospráva pozastavila na své schůzi 18. února 1892 (SOkA Rakovník, f. *Obecní úřad Rousínov, kn. 1, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1888 – 1901, zápis ze schůze 18. února 1892, s. 30 – 31.*). V záznamu se objevuje i argumentace obecního úřadu.
- 6) SOkA Rakovník, f. *Obecní úřad Rousínov, kn. 1, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1888 – 1901, zápis ze schůze 23. prosince 1892, s. 35.*
 - 7) Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, *Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 38.* Zničení kostelních schodů zaznamenal Habersberger nejen ve farní kronice, ale i v knize pořádku služeb Božích (SOkA Rakovník, f. *Římskokatolický farní úřad Rousínov, neuspořádáno, Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937, zápis o bohoslužbě 27. března 1892.*).
 - 8) Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, *Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 39 – 41.*
 - 9) Počátky rakovnické Jednoty máme oproti jiným pobočkám relativně dobře zachyceny prostřednictvím zápisu z ustavující schůze (SOkA Rakovník, f. *Římskokatolický farní úřad Lužná, neuspořádáno, Protokoly schůzí vikariátní skupiny rakovnické katolického duchovenstva 1918 – 1919, zápis z ustavující schůze 3. prosince 1918.*).
 - 10) Informace o vzniku novostražské sekce přináší pouze článek z reformního tisku (*Jednota, 1, 1. února 1919, č. 4, s. 35.*).
 - 11) Údaj o založení křivoklátské Jednoty známe jen z informativního přehledu jednotlivých poboček (*Seznam skupin Jednoty katolického duchovenstva československého. Jednota, 1, 1. července 1919, č. 14, s. 133.*).
 - 12) Přesné datum rozdělení neznáme. První zpráva o existenci západokřivoklátské Jednoty se vztahuje k 30. lednu 1919 (*Jednota, 1, 15. března 1919, č. 6 – 7, s. 57.*). Ke vzniku západokřivoklátské sekce došlo tedy mezi 27. 12. 1918 a 30. 1. 1919.
 - 13) Možnost, že by se Hvízdal podílel na činnosti rakovnické Jednoty kvůli nesouhlasu s kroky své pobočky, nelze brát za příliš reálnou. Tato skutečnost by se s ohledem na charakter písemností jistě odrazila v zápisech ze schůzí rakovnické skupiny (SOkA Rakovník, f. *Římskokatolický farní úřad Lužná, neuspořádáno, Protokoly schůzí vikariátní skupiny rakovnické katolického duchovenstva 1918 – 1919, zápisy ze schůzí 20. ledna a 26. února 1919.*).
 - 14) Příspěvek o schůzi zpracoval pro tisk sám Hvízdal (*Hvízdal, A.: Skupina západokřivoklátská. Jednota, 1, 15. listopadu 1919, č. 22 – 23, s. 240.*). Článek je zároveň jediným zdrojem informací o tomto shromáždění.
 - 15) Původní zápis ze schůze rakovnické Jednoty 13. listopadu 1919 se nedochoval, a tak se musíme spokojit pouze s listem Hlaváčka (*Archiv Národního muzea, f. Jednota československého duchovenstva, kart. 1, dopis Hlaváčka z 15. listopadu 1919.*). S průběhem zasedání seznámil vedení organizace i jednatel pobočky, petrovický duchovní František Šírek, který se však o Hvízdalovi nezmiňuje. (*Tamtéž, dopis Šírka z 30. listopadu 1919.*).
 - 16) Z křivoklátského vikariátu se do Klubu reformních kněží přihlásil vedle Hvízdala jen kaplan z Velkého Újezda Josef Kubík. (*ÚAM ČČSH Praha, f. Ohnisko a Klub reformních kněží, sig. All – 49, č. i. 1, Seznam členů Klubu reformních kněží.*).
 - 17) *ÚAM ČČSH Praha, f. Ohnisko a Klub reformních kněží, sig. All – 49, č. i. 1/a – 39, dopis Hvízdala z 19. listopadu 1919.* O Hlaváčkově úloze v Klubu reformních kněží nás vedle Hvízdalova dopisu informuje jen list rakovnického kaplana Františka Polana. (*Tamtéž, sig. All – 49, č. i. 1/a – 18, dopis Polana z 12. prosince 1919.*).
 - 18) Viz pozn. č. 25.
 - 19) Přítomní se pro vytvoření ČČS rozhodli prostřednictvím hlasovacích lístků s kladnou či zápornou odpovědí (*Valný sjezd Klubu reformního duchovenstva. Nová církev. Český zápas, 3, 15. ledna 1920, č. 2, s. 2 – 5.*). Účast Hvízdala na schůzi nelze doložit, protože v prezenční listině se objevují jen hlavní protagonisté akce (*ÚAM ČČSH Praha, sbírka rukopisů – Karel Farský, K – 40/331, materiál k 8. lednu 1920.*).
 - 20) *Archiv Národního muzea, f. Jednota československého duchovenstva, kart. 2, dopis Hvízdala z 3. března 1920.*
 - 21) *Tamtéž, dopis Šírka z 2. března 1920.*
 - 22) Hvízdal svůj kritický pohled na vznik ČČS zapsal do pamětní knihy až po osobních konfliktech se stoupení této konfese (*Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 54.*).
 - 23) Základní informace ke vzniku ČČS v Rakovníku lze získat z článku v musejním věstníku (*Krško, J.: Reformní hnutí katolického duchovenstva a počátky Církve československé v Rakovníku. In: Věstník muzejního spolku královského města Rakovníka a okresu rakovnického, 27, 1999, s. 69 – 78.*).

- 24) Zapojení Buší, Váška a Zusky do práce v ČČS zaznamenává jen rousínovský duchovní (*Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 -1967, s. 55.*)
- 25) Jako k většině událostí z náboženského života v Rousínově se ke shromáždění ČČS 31. října 1920 dochovalo jen velice málo pramenů. Nemáme k dispozici žádné koncepty z Liškova kázání či z přednášek Hybského a Kopeckého. Na druhé straně však o akci existují zprávy autorů různé konfesní orientace. Římskokatolickou stranu zastupuje Hvízďalovo svědectví ve farní kronice (*Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 55.*) a v knize pořádku služeb Božích (*SOka Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, neuspořádáno, Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937, zápis o bohoslužbě 24. října 1920.*). Výpověď kněze především postrádá obsah jeho řeči na táboru lidu a návrh, že vykoná bohoslužby v češtině. Zpráva o akci v místním tisku ČČS naopak vynechala neúspěšný pokus využít pro shromáždění rousínovský kostel (*Rousínov. Husova stráž pod Krakovcem, 1, nedatováno, č. 3, s. 4.*). Absence některých údajů v různých pramenech však nemusí snižovat věrohodnost těchto skutečností. Obě strany spíše nechtěly uvádět některé choulostivé záležitosti. Článek v ústředním tiskovém orgánu ČČS pak průběh shromáždění rozebírá velice stručně (*Z Rousínova u Rakovníka, 4, 20. květen 1921, č. 20, s. 4.*). Stejně jako výše zmiňované zprávy ale zdůrazňuje úspěšnost akce pro ČČS.
- 26) ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sig. AI – 1, č. i. 1/II a20, dopis Polana z 18. listopadu 1920. Krátce po sepsání Polanova dopisu zpřesňuje Buša stav příslušníků pro Rousínov i blízkou Zhoř na 184 (*ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sig. IB2, č. i. 2/IIIC – spisy1921, dopis Buší z 25. listopadu 1920.*). Žádný z údajů však nemůžeme potvrdit z nezávislých zdrojů. V evidenci okresního úřadu jsou konfesní změny pro Rousínov označeny do sčítání lidu 15. února 1920 právě datem této statistické akce (*SOka Rakovník, f. OkÚ Rakovník, kn. 50, Vystoupení z víry v soudním okrese rakovníckém.*). Seznamy příslušníků náboženské obce ČČS Rakovník pak většinou zachycují jen čísla legitimace bez data (*ACČSH Rakovník, f. Duchovní správa, K – 1a, č. i. 23v, Jmenný rejstřík příslušníků ČČS s odkazem na vydané legitimace. Tamtéž, Seznam členů I – III.*). Vzhledem k výsledkům sčítání lidu se ale Bušovo a Polanovo tvrzení zásadním způsobem neodlišuje od reality (*Statistický lexikon v zemi české I. Praha 1923, s. 222.*).
- 27) *Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 55.*
- 28) *ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sig. IB2, č. i. 2/IIIC – spisy1921, dopis Buší z 25. listopadu 1920.*
- 29) Shromáždění stoupenců nové konfese na Krakovci nám z opačných pozic zachycuje Hvízďal (*Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 55 – 56. SOka Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, neuspořádáno, Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937, zápis o bohoslužbě 5. prosince 1920.*) a článek z místního tisku ČČS (*Krakovec. Husova stráž pod Krakovcem, 1, 18. prosinec 1920, č. 4, s. 3.*). Obě strany se při popisu průběhu a výsledků akce v základních údajích od sebe prakticky neliší.
- 30) *ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sig. IB2, č. i. 2/IIIC – spisy1921, dopis rady starších Bušovi z 26. ledna 1921.*
- 31) *ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sig. IB3, č. i. 3/IIIC – spisy1921, oznámení o ustavení rady starších Rousínov z 2. února 1921. Zpráva o vzniku rousínovské rady starších vyšla i v regionálním tisku ČČS (*Rousínov. Husova stráž pod Krakovcem, 1, 12. únor 1921, č. 6, s. 4.*).*
- 32) ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sig. AI – 5, č. i. 10/IIIa14, dopis rakovnícké rady starších ze 14. února 1921. *ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sig. IB3, č. i. 3/IIIC – spisy1921, dopis ústřednímu výboru ČČS ze 14. února 1921.*
- 33) *ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sig. IB3, č. i. 3/IIIC – spisy1921, dopis okresní politické správě ze 17. února 1921.*
- 34) *ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sig. ID2 – 8, č. i. 8/Pol. spr., dopis okresní správy politické z 23. března 1921. Odpověď vedení ČČS se nedochovala, ale vzhledem k další existenci rousínovské rady starších můžeme předpokládat kladné vyřízení žádosti.*
- 35) V celém okrese schválily státní orgány nejprve náboženskou obec v Lišanech 28. května 1923. Rakovníckou pak potvrdily až 21. ledna 1924 (*Schematismus československé církve. Praha 1933, s. 116 a 156.*).
- 36) *Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 56.*
- 37) *SOka Rakovník, Farní kronika Městečko 1787 – 1942, s. 80. První reakci Tichovského na Bušovy aktivity máme zachycenou z počátku ledna 1921 (*SOka Rakovník, f. Děkanský úřad Rakovník, neuspořádáno, dopis Tichovského z 8. ledna 1921.*).*
- 38) *Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967, s. 56 – 57.*
- 39) V uváděných číslech pro Rousínov jsou zahrnuty i výsledky z osady Nová ves. (*Statistický lexikon v zemi české I. Praha 1923, s. 222.*)

- ⁴⁰⁾ Krško, J.: *Husovy oslavy ČČS na Krakovci z historického hlediska. Rakovník 1999*, s. 11.
- ⁴¹⁾ Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, *Farní kronika Rousínov 1840 – 1967*, s. 57.
- ⁴²⁾ Podstatné údaje o shromáždění 27. března 1921 přináší článek z Českého zápasu (*Z Rousínova u Rakovníka*, 4, 20. květen 1921, č. 20, s. 4.) a Hvizdalova výpověď (*Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 -1967*, s. 57.). Obě zprávy se v základních bodech shodují, pouze rousínovská farní kronika mlčí o snaze příslušníků ČČS využít pro akci zdejší kostel. Hvizdal pak uvedl stručnou informaci o mši ČČS ještě v Knize pořádku služeb Božích (*SOka Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, neuspořádáno, Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937, zápis o bohoslužbě 27. března 1921.*). Místní tisk ČČS se o shromáždění zmiňuje jen v tom smyslu, že Hlaváček sloužil na Velikonoce liturgii také v Rousínově (*Náš venkov. Husova stráž pod Krakovcem*, 1, 4. duben 1920, č. 10, s. 4.). Rovněž Hlaváček se ve farní kronice dotýká akce jen okrajově, avšak zdůrazňuje účast Hybského a Kopeckého. Hlaváček patrně spojil rousínovskou bohoslužbu s již zmiňovanou přednáškou na Krakovci 5. prosince 1920, neboť ve výše citovaných pramenech se Hybský a Kopecký neobjevují (*ACČSH Lužná – Lišany, Pamětní kniha náboženské obce ČČS v Lišanech.*)
- ⁴³⁾ Z vyšetřování kauzy a následného soudního přelíčení se bohužel nedochoval žádný materiál. Příklad se řešil jako běžný přestupek, a tak dotyčné spisy patrně podlehy skartaci. S průběhem událostí jsme prakticky seznámeni jen díky Hvizdalovu svědectví ve farní kronice a v Knize pořádku služeb Božích (*SOka Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, neuspořádáno, Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937, zápis o bohoslužbě 8. září 1921. Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967*, s. 58 – 59.). Inzultaci Hvizdala však dokládá i svědectví pamětníka, rousínovského příslušníka ČČSH Vojtěcha Tora. Podle jeho výpovědi se mělo na fyzickém napadení duchovního podílet přes 80 obyvatel (Krško, J.: *Husovy oslavy ČČS na Krakovci z historického hlediska. Rakovník 1999*, s. 43.). Celkově však prameny ČČS o konfliktu z pochopitelných důvodů mlčí. Rovněž Hvizdalův nástupce Ferdinand Brusák se o problémech minulého kněze taktně nezmiňuje. Příkladem je Brusákova odpověď na dotaz okresní správy, zda ČČS používala či dosud využívá místní kostel. Brusák se zmínil jen o neúspěšném pokusu z 8. září 1921 s tím, že Polan i ostatní členové ČČS po Hvizdalově výzvě opustili bohoslužebný prostor (*SOka Rakovník, f. OkÚ Rakovník, presidiální spisy, kart. 3, dopis Brusáka z 26. září 1926.*). Okresní úřad pak zemské správě uvedl mezi církevními objekty využívanými někdy ČČS i rousínovský kostel (*Tamtéž, dopis okresní správy z 30. září 1926.*) Při opisu tohoto listu se chybně přepsalo datum (*ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sig. ID – 2, č. i. 2/III-O, opis dopisu okresní správy z 20. září 1926. ÚAM ČČSH Praha, sbírka rukopisů, K40-1739, rukop. Fousek, F.: Přehled církví československou zabraných kostelů, kaplí a far v zemi České v letech 1920 – 1926, jak byly pořízeny presidiem Zemské správy politické v Praze. Praha 1952*, s. 119.).
- ⁴⁴⁾ *SOka Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, neuspořádáno, Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937, zápis o bohoslužbě 16. října 1921.* Samotné texty Hvizdalových kázání se nedochovaly.
- ⁴⁵⁾ *Tamtéž, zápis o bohoslužbě 13. listopadu 1921.*
- ⁴⁶⁾ Odhad nízké účasti na některých bohoslužbách ČČS máme jen z Hvizdalovy strany. Vzhledem k objektivnímu přístupu rousínovského kněze při hodnocení návštěvnosti a výsledků výše zmiňovaných shromáždění ČČS, můžeme Hvizdalově tvrzení věřit (*Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 – 1967*, s. 60.).
- ⁴⁷⁾ Podle Hvizdalových záznamů se měl průvod ČČS konat 1. listopadu a katolický o den později. *SOka Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, neuspořádáno, Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937, zápisy o bohoslužbách 1. listopadu a 2. listopadu 1921.*
- ⁴⁸⁾ *Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 -1967*, s. 60. Zrušení vazby poutě ČČS na svátek Narození Panny Marie vyvolalo mezi rousínovskými obyvateli diskuzi, na kterou při mši reagoval i Hvizdal. Obsah jeho kázání s názvem „Čím více odpadlíci se rouhají a tupí Matku Boží, Marii Pannu, tím více a srdečněji ji ctíme“ jistě nepřispěl ke zklidnění poměrů (*SOka Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, neuspořádáno, Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937, zápis o bohoslužbě 8. září 1922.*)
- ⁴⁹⁾ S průběhem pohřbu Josefa Patajdl a slavností Božího těla ČČS nás seznamuje jen Hvizdal (*Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, Farní kronika Rousínov 1840 -1967*, s. 60 – 61.). Termín konání oslav Božího Těla ČČS se neshodoval s tradičním katolickým datem. Stanovisko Karolíny de Croy k možnosti poskytnout ČČS brýzy ústně potvrdil 5. září 2000 i její syn Alexis (nar. 1910.). V písemnostech fondu

croyovského velkostatku Slabce uloženého v SOA se však žádný materiál vztahující se k ČČS nenachází. Základní údaje k Husovým oslavám na Krakovci v roce 1921 s textem rezoluce obsahuje monografie: Krško, J.: *Husovy oslavy ČČS na Krakovci z historického hlediska*. Rakovník 1999, s. 11 – 12.

- ⁵⁰⁾ Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, *Farní kronika Rousínov 1840 – 1967*, s. 61 – 62.
- ⁵¹⁾ SOKa Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, *neuspořádáno*, *Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937*, zápis o bohoslužbě 29. června 1923. Obsah kázání se nedochoval, ale Hvízdal se jistě k tomuto dogmatu nestavěl kriticky. V případě nesouhlasu by spíše zvolil jiné téma.
- ⁵²⁾ SOKa Rakovník, f. *Obecní úřad Rousínov, kart. 1, záležitosti hřbitova a kostela*. Další majetkový spor vedl Hvízdal s místní školní radou a se Sokolem o využití farní stodoly (SOKa Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, *neuspořádáno*, *dopis okresní správy z 31. března 1922*. *Tamtéž, opis dopisu Patronátnímu úřadu Slabce z 10. dubna 1922.*).
- ⁵³⁾ Hvízdal se s rousínovskými faráři rozloučil při pondělní bohoslužbě 9. června 1924 (SOKa Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Rousínov, *neuspořádáno*, *Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1884 – 1937*, zápis o bohoslužbě 9. června 1924.). Ve stejný den provedl i poslední zápis v jednacím protokolu (*Tamtéž, Jednací protokol 1910 – 1924, záležitost vyřízená 9. června 1924 čj. 74/1924.*).
- ⁵⁴⁾ Římskokatolický děkanský úřad Rakovník, *Farní kronika Rousínov 1840 – 1967*, s. 62 – 63. Brusákovy kladné charakterové rysy a jistou míru popularity v Rousínově ústně dosvědčil i římskokatolík z Panošího (Velkého) Újezda Václav Sýkora (nar. 1922).
- ⁵⁵⁾ Rousínovská samospráva ČČS se mohla mezi zveřejněné rady starších dostat nikoliv pro svou důležitost, ale třeba jen díky tomu, že včas dodala vydavatelům patřičné podklady. Nedostatek materiálů bohužel znemožňuje zaujmout k problému jasnější stanovisko (*Přehled náboženských obcí církve československé. In: Český zápas – rodinný kalendář církve československé na obyčejný rok 1922. Praha 1921, s. 97.*).
- ⁵⁶⁾ Přibližně ve stejné době jako rousínovská samospráva ČČS zanikají na jihozápadě Rakovnicka i ostatní tyto instituce. Samozřejmě mimo radu starších ve Velkém Újezdě (Krško, J.: *Husovy oslavy ČČS na Krakovci z historického hlediska*. Rakovník 1999, s. 14.).
- ⁵⁷⁾ Z provenience rousínovské rady starších se vedle již citovaného oznámení o vzniku tohoto orgánu (ACČSH Rakovník, f. *Rada starších, sig. IB3, č. i. 3/IIIC – spisy 1921, oznámení o ustavení rady starších Rousínov z 2. února 1921.*) zřejmě dochovaly pouze dvě písemnosti. První je zplnomocnění pro Josefa Truku na shromáždění rad starších Rakovnicka (ACČSH Rakovník, f. *Rada starších, sig. IB5, č. i. 5/IIIC – spisy 1923, průkazka Josefa Truksy z 10. března 1923.*). Druhý dokument se týká žádosti o vyslání řečníka na valnou hromadu zdejších členů ČČS (*Tamtéž, dopis rousínovské rady starších z 15. března 1923.*).
- ⁵⁸⁾ ÚAM ČČSH Praha, f. *Ústřední rada, sig. AV – 21, č. i. 31/VI C – 82, dopis ministerstva školství a národní osvěty z 21. ledna 1924*. ACČSH Rakovník, f. *Rada starších, sig. IC – 1, č. i. 1/IIA – listiny 1920 – 1940, dopis okresní správy z 3. března 1924*. *Tamtéž, sig. IB7, č. i. 7/IIIC – spisy 1924. Schematismus československé církve. Praha 1933, s. 156.*
- ⁵⁹⁾ Zápas o státní schválení velkoujezdské náboženské obce trval až do 22. května 1930, kdy se k záležitosti kladně vyjádřilo ministerstvo školství a národní osvěty (Krško, J.: *Husovy oslavy ČČS na Krakovci z historického hlediska*. Rakovník 1999, s. 14-17. *Srovnej, Schematismus československé církve. Praha 1933, s. 180 – 181.*).
- ⁶⁰⁾ Halfar pozitivně hodnotil především ten fakt, že velkou část návštěvníků rousínovských mší tvořila mládež a muži (Krško, J.: *Husovy oslavy ČČS na Krakovci z historického hlediska*. Rakovník 1999, s. 27-28.).

Seznam zkratk:

ACČSH – Archiv církve československé husitské

ČČS – Církev československá

ČČSH – Církev československá husitská

OkÚ – Okresní úřad

SOA – Státní oblastní archiv

SOKa – Státní okresní archiv

ÚAM – Ústřední archiv a muzeum

HISTORIE POMNÍKU KARLA HAVLÍČKA BOROVSKÉHO V RAKOVNÍKU

Pomníky, stejně jako kašny, morové sloupy a další atributy měst a obcí dotváří jedinečnost míst, kolem kterých se pohybujeme. Většinou je pro jejich zdánlivě samozřejmou existenci nevnímáme až do doby, kdy jsme o jejich přítomnost připraveni. V knize Zdeňka Hojdy a Jiřího Pokorného „Pomníky a zapomínání“ mě zaujal tento citát Roberta Musila: „*Na pomnících je totiž nejnápadnější, že je nevidíme. Stavějí se nepochybně proto, aby je všichni viděli, dokonce aby budily pozornost, ale zároveň jsou něčím proti pozornosti impregnovány, a ta po nich poslušně stéká jako kapky vody po olejovém povlaku a ani na okamžik se to nezastaví.*“ Rád bych se této skutečnosti pokusil vzeprít alespoň nastíněním historie některých rakovnických pomníků. Jako první jsem vybral pomník Karla Havlíčka Borovského.

S myšlenkou postavit v Rakovníku pomník Karla Havlíčka Borovského přišel v roce 1906 zdejší Politický klub strany národně – sociální Havlíček.¹⁾ Klub od počátku předpokládal, že na financování takovéto akce nebude stačit ani podpora dalších spolků, a proto se v žádosti ze dne 9. května 1906 obrátil na městskou radu v Rakovníku s prosbou o finanční podporu zamýšleného projektu.²⁾ Rada se sice usnesla na příspěvku 500 korun, ale z pozdější korespondence je patrné, že peníze spolku poukázány nebyly. Ve snaze navýšit jmění fondu pro postavení pomníku pořádal v Rakovníku Politický klub Havlíček řadu kulturních akcí. Mezi nejvýznamnější patřila slavnost konaná v roce 1921 ke 100. výročí Havlíčkova narození.

Roku 1912 byla poprvé oficiálně nastolena otázka umístění budoucího pomníku. Po poradě se sochařem Karlem Havlíčkem předložil Politický klub Havlíček městské radě v Rakovníku v dopise z 5. března 1913 následující představu: „*Jako nejlepší místo, navrhané odborníkem a akceptované výborem politického klubu Havlíček v Rakovníku, bylo uznáno v sadech, kde stojí t. zv. váza³⁾* (prostor dnešního pomníku T. G. Masaryka). Nejen tuto diskuzi, nýbrž i veškerou snahu o vytvoření pomníku přerušila první světová válka.

Dostatek kapitálu k uskutečnění vytyčeného cíle nashromáždil Komitě pro postavení Havlíčkova pomníku v Rakovníku až počátkem 30. let. V červenci 1932 je městská rada v Rakovníku opět oslovena, aby zvolila a darovala vhodný prostor pro postavení zmiňovaného pomníku. Starosta města Rakovníka Čeněk Vaněček reagoval na tento podnět svoláním komise, která měla 21. července 1932 vyhlédnout pro pomník vhodné umístění. Komise ve složení František Otta, stavební referent, Antonín Hodek, osvětový referent, F. A. Libra, architekt, Josef Fojtík, akademický sochař, Matěj Urban a Antonín Hůlka, zástupci výboru pro postavení pomníku, vybrala pět v úvahu přicházejících míst. První bylo na Husově náměstí, a sice ve středu jeho západního konce přibližně proti domu Číhy nebo Reimanna (čp. 113/l a 115/l). Druhý prostor se nacházel na Sixtově náměstí před budovou okresního soudu s výhledem z ulic Palackého, Československých legií i od urnového háje. Třetí místo, o kterém komise uvažovala, se nalézalo v parku na Masarykově náměstí před nově postavenými domy pro vojenské gážisty (dnes ulice Na Sekyře). Jako předposlední přicházelo v úvahu prostranství mezi sokolovnou a Dělnickým domem, ale jen v případě zbourání Šalamounky (část města za sokolovnou). Pátou alternativou se jevilo ještě místo vzniklé po odstranění

botanické zahrady (rozprostírala se jižně od Staré pošty, čp. 1). Následující den, 22. července 1932, přednesl městské radě Antonín Hodek zprávu komise, doporučující pro pomník variantu západního konce Husova náměstí, a ta byla s podporou starosty také schválena.⁴⁾

Zadání zakázky na vytvoření pomníku bylo na základě předchozích jednání zasláno 30. července téhož roku akademickému sochaři Josefu Fojtíkovi. V dopise stojí: „*Pomník bude sestávat z portrétní postavy ve velikosti asi 280 – 300 cm a z podstavce, k postavě této vhodně komponovaného, rovněž asi 300 cm vysokého. Postava bude provedena z pískovce újezdského nebo bohaneckého, architektura podstavce z pískovce hoříckého.*“⁵⁾ Celková suma je zde sice stanovena na 35 tisíc korun, v závěrečné klauzuli se však objevuje dodatek o jejím možném nepatrném zvýšení, které by bylo sjednáno v dohodě pro případ, že dojde ke změně architektury pomníku. Úmluva dále určila platební podmínky: „*Z honoráře bude složeno při zadání této práce na zakoupení potřebného materiálu a pomůcek Kč 10 000, po vytečkování sochy v kamenu Kč 10 000, doplatek po osazení pomníku v místě určení Kč 15 000.*“⁶⁾

Josef Fojtík vyšel výboru vstříc a už ve druhé polovině roku 1933 dokončoval své dílo v dílně akademického sochaře Otokara Velimského v Praze. Zde sochu spatřil architekt E. Sochor a otevřel znovu problém vhodného umístění pomníku. Po jeho námítce, vznesené při návštěvě v Rakovníku, že je Havlíček pro volný prostor Husova náměstí příliš útlý, apeloval ředitel městských úřadů Jindřich Šubert na Josefa Fojtíka, aby celou záležitost opět přehodnotil.⁷⁾ K dalším argumentům proti dříve uvažovanému místu patřilo tamější velmi neklidné pozadí, a to pro různorodost fasád okolních domů a jejich přeplnění spoustou nevkusných reklamních obchodních tabulí. Po debatách 26. a 27. srpna 1933, kterých se účastnili autor pomníku Josef Fojtík, profesor R. Pucholt, stavitel F. Opatrný a členové výboru spolku Havlíček, došli přítomní k přesvědčení, že bude pro pomník nejvhodnější poklidný kout na Sixtově náměstí před jihovýchodním nárožím budovy okresního soudu a okresního úřadu.⁸⁾ O této možnosti se uvažovalo již dříve. Minulé komisi se ale nelíbilo nevládně vzhlízející prostranství a tuto alternativu zavrhla. Mezitím zde však došlo k provedení úprav terénu, a nebylo už třeba velkých sanačních nákladů. Nový návrh předložil městské radě František Otta 1. září 1933. Radní jej přijali jednomyslně a schválili i úpravu okolí soudu, vypracovanou architektem J. Dienelem. Režii, která měla činit asi 9 000 Kč, hradil městský stavební úřad.⁹⁾ Poté, kdy Okresní soud v Rakovníku sdělil městskému úřadu výnos prezidia vrchního soudu v Praze z 12. září 1933, že nemá námitek proti postavení pomníku Karla Havlíčka Borovského před budovou zdejšího soudu, nebránilo již vztyčení pomníku nic v cestě.¹⁰⁾

Nad odhalením pomníku převzala patronát městská rada a pojala tento akt opravdu velkolepě. Organizátoři připravili slavnost, kterou zahájilo 23. září 1933 uvedení divadelní hry F. F. Šamberka „Karel Havlíček Borovský“. Představení sehrála Divadelní ochotnická jednota Tyl v Rakovníku za režijního vedení L. Miksche v sále Dělnického domu v Rakovníku.¹¹⁾ 24. září následoval před 10. hodinou dopolední průvod od sokolovny k zahalenému Havlíčkovu pomníku. O několik dní později o tom v Rakovnických novinách František Markup napsal: „*Průvod zahajuje početná skupina členů cyklist. klubu ‚Rako‘ v dresích a s koly a četa skautů Ymky. Následuje družina členů městské rady, zástupců úřadů a škol se slavnostními hosty, spisovat. prof. Aloisem Žipkem z Prahy a tvůrcem pomníku sochařem Josefem Fojtíkem, jakož i delegace pěšího pluku 9., K. Havlíčka Borovského z Mostu. Na to za sokolskou hudbou pochodují ve spořádaném sledu početné krojované delegace Tělocvičné*

jednoty ‚Sokol‘, Dělnické tělocvičné jednoty, Čsl. obce legionářské, Sboru dobrovolných hasičů, Národní gardy, společenstva řezníků a Jednoty čs. střelců. Jen tato část průvodu stačí zaplnit téměř celý střed náměstí, avšak větší jeho část tvoří další řady účastníků, členů politických organizací, obč. jednoty ‚Palacký‘, zábav. spolku ‚Kroužek‘, Vzáj. se podp. dělnického spolku a kromě nich i množství občanstva, jež se široce rozlévá jako mohutný závěr průvodu.⁽¹²⁾ Počet zúčastněných, odhadovaný na 4 000 až 5 000 osob, dokládá vsutku velký zájem veřejnosti. Vlastní slavnostní akt začal mužský sbor rakovnického Pěvecko – hudebního spolku Vítězslav Novák, řízený sbormistrem lékárníkem B. Hamplem, Smetanovým sborem „Sláva Tobě“. Prvním řečníkem, který mluvil z červeno – modro – bílé tribuny, byl předseda Komitétu pro postavení pomníku Matěj Urban. Ten ve svém krátkém projevu nastínil nejen počátky, ale i mnohaletou činnost tohoto výboru. Poté měl hlavní projev profesor Alois Žipek. V řeči plně prvorepublikového vlastenectví zde hovořil o osobnosti Karla Havlíčka Borovského, kterého označil za vůdce národa. Neopomenul však také zdůraznit Havlíčkův výrok, že každý našinec musí být nejprve přičinlivým, pracovitým, čestným a vzdělaným člověkem, a pak se teprve může považovat za vlastence. Po závěrečných slovech Aloise Žipka strhly dvě dívky u paty pomníku ze sochy bílou roušku a před přítomnými se objevila Havlíčkova postava v působivé velikosti a krásě. Následně z tribuny promlouval major E. Beránek, zástupce mosteckého vojenského pluku Karla Havlíčka Borovského. Ke konci vlastního aktu poděkoval Matěj Urban některým významným osobnostem, korporacím a uměleckým ústavům a odevzdal pomník do péče města Rakovníka. V závěru akce ještě starosta města Čeněk Vaněček mimo jiné vyzdvihl dlouholetou práci Komitétu pro postavení pomníku a ocenil zdařilost díla Josefa Fojtíka. Při přebírání Havlíčkovy sochy do správy města ujistil Komitét, že všichni zdejší občané budou pomník uctívat a chránit. Projevil víru, že se lidé u tohoto pomníku vždy shromáždí ve vážných chvílích našeho státu, aby zde načerpali sílu a odhodlání k novým bojům za ušlechtilé ideály lidství. Program u pomníku zakončila skladba „Svoji k svému“ v provedení mužského sboru Pěvecko – hudebního spolku Vítězslav Novák a národní hymny.⁽¹³⁾ Celou slavnost dovršil odpolední promenádní koncert v městských sadech.

Zajímavé dílo mohli obdivovat návštěvníci a obyvatelé Rakovníka 10 let. Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava dne 16. března 1939 přišly pro symboly našeho národního vědomí těžké chvíle. Pomníky českých vlastenců se staly trnem v oku nejen Němcům, ale i horlivým kolaborantům. Je však s podivem, jak dlouho Havlíčkův pomník u soudní budovy vydržel. Zatímco sochy T. G. Masaryka a M. R. Štefánika byly nemilosrdně odstraněny již v roce 1940, pozoroval Havlíček dění kolem až do září 1943. Tehdy ho nařídil ihned odstranit generální splnomocněnec pro stavby v protektorátu Dr. Rukwied, který se zde 15. září 1943 účastnil slavnostního zahájení provozu vodovodu. Novým působištěm sochy se stala zahrada Petrovcovy vily, kde tehdy sídlil městský archiv.⁽¹⁴⁾ Tady pomník zůstal až do konce 50. let. Pravděpodobně by zde, jak píše František Markup, „ležel naznak, zarostlý travou a vydán vši nepohodě“ ještě déle, nebýt právě Markup, který inicioval jeho znovupostavení ve svém článku „Co nás v Rakovnici netěší“, otištěném ve středočeském listu Svoboda v roce 1958.⁽¹⁵⁾ Socha Karla Havlíčka Borovského byla 23. září 1959 za asistence předsedy MNV Františka Loužeckého, jeho náměstka Jana Svobody a stavitele V. Volrába znovu převezena a usazena na své předchozí místo. Celou událost vylíčil František Markup ve své stati „Havlíček opět stojí“ v kolektivizačních novinách „Boj o novou vesnici“.⁽¹⁶⁾ Pomník, který

během let ztmavil, doznal při svém návratu ještě jednu podstatnou změnu. Ze tří pískovcových kvádrů se na původní místo vrátily jen dva. Třetí kvádr převezli aktéři na dvorek kame-nictví, kde došlo k jeho použití pro jiný účel. Přemístění přežila socha bez vážné úhony a kolemjdoucí ji mohou u budovy okresního soudu obdivovat dodnes.

Poznámky:

- 1) V návrhu pamětního listu z roku 1959, vloženém do pomníku K. Havlíčka Borovského, je pro vznik Komitétu pro postavení pomníku uváděn rok 1898, který však nelze dostupnými prameny doložit (SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno.).
- 2) SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno.
- 3) Tamtéž.
- 4) SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno, Zápisy městské rady 1932–1933.
- 5) SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno.
- 6) Tamtéž.
- 7) Tamtéž.
- 8) Tamtéž.
- 9) SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno, Zápisy městské rady 1932–1933.
- 10) SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno.
- 11) Tamtéž.
- 12) Rakovnické noviny, roč. 4, 1933, č. 39, s. 1–2.
- 13) Tamtéž.
- 14) OM Rakovník, f. Jan Renner – správce muzea, č. inv. 156, č. přír. 44/85, s. 105.
- 15) Svoboda, roč. 6 (67), 1958, č. 90, str. 2.
- 16) Boj o novou vesnici, roč. 9, 1959, č. 37–38, s. 4.

Seznam zkratk:

AMR – Archiv města Rakovníka

OM – Okresní muzeum

SOkA – Státní okresní archiv

Socha Karla Havlíčka Borovského se 23. září 1959 vrací na své místo (SOKA Rakovník)

HISTORIK FRANTIŠEK VACEK

K našemu regionu patří osobnost katolického kněze Františka Vacka, jehož *Dějiny města Nového Strašecí*, vydané v letech 1930-35,¹⁾ jsou jedinou odbornou monografií vztahující se k minulosti této obce. Vackovo letošní 60. výročí úmrtí poskytuje vhodnou příležitost k zamyšlení nad životem a dílem tohoto historika, který se zařadil mezi badatele celozemského významu.²⁾

František Vacek se narodil 8. října 1858 v Chrudimi jako syn tamějšího měšťana Fr. Vacka a o mnoho let mladší Antonie, rozené Tůmové.³⁾ V rodném městě absolvoval vyšší gymnázium a po maturitě (1877)⁴⁾ začal studovat teologickou fakultu pražské univerzity. Ve druhém ročníku (1878/79) pobýval na univerzitě ve Vídni a bohoslovecká studia dokončil v Praze roku 1881, kdy byl také vysvěcen na katolického kněze.⁵⁾ Další léta strávil kaplanováním v Aši, Velvarech, na Smíchově a v Bubenči. Na počátku 80. let již publikoval některé své historické práce, navíc se pokusil o beletristickou tvorbu. Studoval písemné prameny, týkající se mj. uvedených působišť, a publikoval řadu místopisných statí a prací z církevních dějin.⁶⁾ Výběr témat a způsob jejich zpracování tak zpočátku ovlivnilo Vackovo teologické zaměření.

Na podzim 1890 se Vacek objevuje jako posluchač historie na filozofické fakultě pražské české univerzity, kam docházel tři semestry.⁷⁾ Navštěvoval tu přednášky historiků Josefa Emlera, Antonína Rezka či Jaroslava Golla. Mezi jeho mladší spolužáky patřil například Josef Pekař nebo Josef Šusta, kteří se později stali vůdčími osobnostmi generace Gollových žáků. K této skupině se Vacek nezařadil, naopak s později dostal do odborného sporu s Pekařem.⁸⁾ Další studia přerušil a v dubnu 1892 přijal místo učitele náboženství na gymnáziu ve Sláném. Zde se zapojil do činnosti muzejního spolku a začal publikovat v nově vzniklém Slánském obzoru.⁹⁾ V srpnu 1894 byl přeložen na místo učitele státního reálného a vyššího gymnázia v Praze v Křemencově ulici. Po celou dobu svého tamějšího působení navštěvoval pražské archivy a knihovny a sepisoval své nejobsáhlejší texty. Byl jmenován středoškolským profesorem, získal titul školního a konzistoriálního rady a stal se čestným členem České zemědělské akademie. Učitelství mu brzy začalo překážet v historické práci, a tak se v roce 1913 zbavil školy a nastoupil do výslužby.¹⁰⁾ Poté se přestěhoval do Nového Strašecí. Zemřel 20. dubna 1940 ve vile čp. 94, která dosud stojí na okraji Pecínova, a pochován je na novostrašeckém hřbitově.¹¹⁾

Vackovo historické dílo lze rozdělit do několika okruhů. Jde o místopisné a regionální práce, české církevní dějiny, středověké legendy, a především o starší české sociální, hospodářské a právní dějiny. Jak jsme uvedli, s církevní historií a místopisem započal již za studií na teologické fakultě. Tato témata rozvíjel v období svého kaplanování, kdy publikoval několik článků v *Blahověstu*, *Sborníku historickém* či v *Methodu*.¹²⁾ Samostatně vydal například drobnou práci *Holešovice a Bubny před třemi sty lety*.¹³⁾ Toto období vrcholí vydáním dvou větších publikací, jednak *Paměti královského města Velvar*, jednak prvního dílu *Církevních dějin českých*¹⁴⁾, ve kterých zpracoval počátky křesťanství na našem území do smrti sv. Vojtěcha (konec 10. stol.). Původně zamýšlel pokračovat v dalších dílech, avšak podle soudobých názorů podlehl přílišné sebekritice, neboť si byl vědom nedostatečné vědecké

průpravy. Kniha také nepřinesla předpokládaný ohlas v odborných kruzích a dobové recenze poukazují na potíže s odbytím.¹⁵⁾ Vacek se zřejmě proto rozhodl doplnit si erudici studiem historie. Usíloval o to být přísně věcný a vycházet pouze z podložených pramenů. Filozofickou fakultu po roce a půl opustil a ve Slaném začal zpracovávat dějiny tohoto města, které publikoval ve Slánském obzoru.¹⁶⁾

Po příchodu do Prahy v roce 1892 se mohl pustit do systematického bádání ve zdejších archivech, s nimiž měl už zkušenosti z dřívějších let. Zde dovedl k vrcholu své místopisné studie, a to především velmi obsáhlou prací *Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí*.¹⁷⁾ Na základě původních pramenů pražského městského archivu tu sestavil v podrobné monografii dějiny okolních osad a starých vinic až do své současnosti. V záměru dále pokračoval drobnějšími statěmi, v nichž se zabýval historií Vyšehradu, Olšan, vinic na území Královských Vinohrad nebo dějinami Letenské pláně.¹⁸⁾

Zároveň Vacek otevřel nové téma, které propracovával od přelomu století až do konce života. Jedná se o středověké společenské, hospodářské a právní dějiny. Zpočátku studoval společnost starých Slovanů, později dobu počátků křesťanství v Čechách a dospěl do vrcholného středověku. Po několika přípravných textech vydal soubornou práci s názvem *Sociální dějiny české doby starší*¹⁹⁾, kde čtenáře postupně seznámil s jednotlivými vrstvami obyvatelstva na našem území do 14. století. Zpracoval zde výsledky vlastního výzkumu, zaměřeného na stav a proměnu společnosti za příchodu křesťanství. I když autor opomíjel srovnání svých závěrů s dobovými publikovanými poznatky, pouze částečně uváděl kritické poznámky a nezhodnotil hlavní prameny, přinesl řadu nových informací především o životě duchovenstva, právním postavení cizích kupců a o vývoji obchodu.

Po zevrubném studiu raně středověké společnosti mohl zasáhnout do sporu o Kristiánovu legendu. Tu přední Gollův žák Josef Pekař podrobným rozbohem, provedeným na základě moderních metod, zařadil do konce 10. století (Nejstarší kronika česká, 1902-3), a vyvrátil tak názory Josefa Dobrovského, že jde o padělek z 1. poloviny 14. století. Vacek na studii svého někdejšího spolužáka reagoval analýzou středověkých legend, v níž se pokusil popřít některé Pekařovy argumenty. Snažil se doložit tvrzení, že Kristiánova legenda byla sepsána na konci 13. nebo na počátku 14. století, ač připouštěl, že některé části pocházejí ze století 12.²⁰⁾ Pekařovy názory vyvolaly ostrou a nekonečnou debatu v českém dějepiscectví a je třeba poznamenat, že současné bádání mu dává za pravdu.²¹⁾ Vacek lpěl na psaných pramenech a upjatě se snažil doložit předem postavená tvrzení, což ho zbavovalo komplexního pohledu na situaci, a zůstával tím na pozici dílčích námitek. Pekař se vedle rozboru jednotlivých legend pokusil zasadit písemné zprávy do kontextu doby a vmyslet se do situace a psychologie prostředí nejranějších českých dějin. Ač Vackovi nelze upřít četné dobré postřehy, Pekařovy vývody, založené na široce pojaté argumentaci, se mu vyvrátit nepodařilo.

V posledním období svého života, které strávil na odpočinku v Novém Strašecí, zpracovával Vacek staročeské agrární dějiny, zaměřené na hospodářské a právní poměry venkova. Protože odešel z Prahy, kam mohl dojíždět pouze zřídka, nebylo možné pokračovat v dějinách pražského okolí. Pro své nové studie používal sebraný materiál z dřívějších let, který doplňoval jen při občasných návštěvách hlavního města. Začal publikovat v Časopisu pro dějiny venkova, kde se postupně zabýval českou vsí před kolonizací, knížecím velkostatkem 10. – 12. století, tzv. vnitřní a vnější kolonizací, soudnictvím či sociální strukturou poddanského obyvatelstva a jeho vztahy k vrchnosti. Navíc neopomenul funkci a práva měst. Tyto

statě tvoří dohromady celek obsahující „systematický výklad k sociálním dějinám poddanského obyvatelstva“ až po rok 1620.²²⁾ Jedná se především o texty: *Práva veské obce v 15. století*, *K agrárním dějinám českým staré doby*, *Emfyteuse v Čechách ve XIII. a XIV. století* a *Selský stav v Čechách v letech 1419-1620*. Volně pak navazují pozdní Vackovy studie nazvané *Dějiny církevního desátku v Čechách a na Moravě*, kde podal vývoj desátku od raného středověku po jeho zrušení v 19. století, a *K dějinám selské roboty v Čechách do r. 1680*.²³⁾ Zde zase vyloučil vznik, druhy a vývoj roboty od počátku poddanství. Zemědělský historik Václav Černý proto o Vackovi napsal, že se stal „agrárním historikem, historikem staročeské společnosti, staročeského zemědělství, staročeského venkova, poddaných i vrchností, od nejstarších dob až do začátku 17. století“.²⁴⁾ Všechny Vackovy texty jsou popisné, velmi bohatě dokumentované fakty, které jsou systematicky řazeny a slouží autorovi k četným vývodům či k doložení vlastních hypotéz.

Své bohaté zkušenosti poté Vacek využil při zpracování *Dějin města Nového Strašecí*. Pročítal tamější městský archiv a získané informace doplňoval výpisy z Archivu Národního muzea a Archivu země české v Praze. Studoval katastry a pozemkové knihy, podle dochovaných zpráv vlastnil velkou sbírku opisů z různých archivů domácích a cizích.²⁵⁾ Jeho faktograficky bohaté dějiny tohoto města (490 stran) obsahují v časovém pořádku cenné informace týkající se zejména popisu obce, obyvatel, jednotlivých domů s jejich vlastníky a dalších staveb. Svou tradiční metodou se Vacek držel především písemných záznamů a pokusil se uspořádat jednotlivá fakta bez širší argumentace. Bohužel i zde podal kritické poznámky jen zčásti a opět chybí rozbor pramenů. Kniha je složena ze sedmi kapitol, které chronologicky dělí text na jednotlivá období. Toto základní členění také jako jediné napomáhá orientaci v textu, neboť kniha postrádá pomocný aparát, ať už marginálie nebo jmenný a věcný rejstřík.

Vacek začal novostrašecké dějiny publikovat v roce 1929 ve Vlastivědném sborníku školního okresu slánského, ale brzy od záměru upustil, s ohledem na dětský ráz časopisu. Vydání celé knihy se poté ujal učitel František Soukup, redaktor uvedeného sborníku. Soukup také sehnal peníze a sám doplatil 5000 Kč. Podle jeho sdělení,²⁶⁾ které se shoduje se zápisy městské rady, město slibovalo finanční podporu, avšak nakonec žádanou subvenci odmítlo uhradit a poskytl pouze papír. Obecní zastupitelstvo aspoň 22. února 1935 jednohlasně přijalo návrh starostova náměstka Eduarda Rosývače na jmenování Františka Vacka „čestným měšťanem zdejší obce“. Vacek, který nechtěl zveřejnit své autorství a za dílo nedostal ani haléř, poděkoval obci za tuto poctu a věnoval jí 1000 Kč pro chudé.²⁷⁾

Hlavní přínos celoživotního díla Františka Vacka pro poznání českých dějin spočívá v místopisu původního okolí Prahy (mimo jiné z důvodu značného poškození pražského městského archivu na konci druhé světové války), a zejména v monografických rozbořech venkovské společnosti, kterou autor podává s ohledem na vrchnost a řády měst. Vacek patří mezi současníky generace Gollových žáků, s níž se neztotožnil. Důraz dával na konkrétní události, které čerpal pozitivisticky z písemných pramenů a jimiž dokládal svá tvrzení. Nepřilíš zdařený pokus jeho raného tvůrčího období sepsat naše církevní dějiny patrně ztroskotal jednak na nedostatečné metodické průpravě, jednak na katolickém vzdělání a kněžském postavení, což ovlivnilo jak styl líčení, tak i přijetí této práce českou veřejností. Vacek dále přispěl k povznesení studia regionálních dějin na odbornou úroveň a jeho dlouhodobý pobyt v Novém Strašecí je v tomto ohledu pro město mezním přínosem.

Poznámky:

- ¹⁾ Vacek, F.: Dějiny města Nového Strašecí. Vyd. F. Soukup 1930, 490 s.
- ²⁾ Prameny ke studiu života a díla F. Vacka jsou velmi kusé a roztroušené po fondech (a archivech), které se vztahují především k místům a institucím, kde tento historik působil. Hlubší poznání znemožňuje i ta skutečnost, že nebyla objevena Vackova pozůstalost, která podle některých svědectví byla rozsáhlá a v mnohých ohledech cenná. Také literatury o jeho životě a díle není mnoho. Jde především o tyto statě:
 - Černý, V.: Profesor František Vacek. Věstník Čs. akademie zemědělské, roč. 7, 1931, č. 4, s. 399-401.
 - Vojtíšek, V.: K sedmdesátinám profesora Františka Vacka. Věstník čs. Zemědělského muzea, roč. 1, 1928, s. 397-405.
 - Vojtíšek, V.: 80 let profesora Františka Vacka. ČDV, roč. 25, 1938, č. 3, s. 129-132.Při studiu této osobnosti je tedy třeba vycházet především z rozsáhlého publikovaného díla F. Vacka. My jsme použili prameny a literaturu, kterou bylo v krátkém čase zatím možno prostudovat. V současné době probíhá stahování Vackovy korespondence adresované pražským historikům, uložené v příslušných pozůstalostech, po které se pátrá například v Archivu AV ČR, Archivu hl. m. Prahy nebo v Národním zemědělském muzeu v Praze. Nemalý přínos také znamená dochovaná soukromá korespondence (bohužel víceméně zdvořilostní) zasláná Vackovi a pocházející z pozůstalosti Vackovy hospodyně F. Čáslavské (v majetku Č. Hercla, Rakovník).
- ³⁾ SOA Zámorsk, f. Matriky, Chrudim – město 1857 – 1862, inv. č. 966 N.
- ⁴⁾ SOkA Chrudim, f. Gymnázium Josefa Ressla, neuspořádáno, č. příř. 39/96.
- ⁵⁾ Archiv UK Praha, f. Katalogy posluchačů pražské univerzity 1752–1882 (1892), kart. č. 27.
- ⁶⁾ Jedná se například o tyto publikované texty:
 - Farní osada Velvarská. II. Nabdín. Method, roč. 14, 1888, s. 22-23.
 - Kostely, cirkve a chrámy v Čechách. Method, roč. 16, 1890, s. 91-94, 115-118, roč. 17, 1891, s. 5-9, 15-18, 29-32, 43-48, 69-74, 87-90, 100-103, 114-117, 126-128, roč. 18, 1892, s. 7-11, 15-19, 41-46, 52-55, 65-68, 76-79, 99-103, 112-115, 136-139, roč. 19, 1893, s. 7-10, 18-21, 53-56, 67-70, 88-91, 118-119, 126-129, 136-138, roč. 20, 1894, s. 15-16, 57-59, 103-106.
 - Nábín a Bratkovice. Sborník historický, roč. 2, 1884, s. 112-120, 175-184.
 - O nejstarších stavbách chrámových na Moravě a v Čechách. Obzor, roč. 14, 1891, s. 65-68, 81-84, 97-99, 113-115.
 - Poměry církevní v jižních Čechách za války 30leté. Sborník historický, roč. 4, 1886, s. 1-6, 85-93, 142-149, 215-222, 257-264.
 - Vznik a krátké dějiny diecéze litomyšlské. Blahověst, roč. 30, 1880, s. 199-203, 219-220, 234-235, 252-253, 267-268, 280-281, 297-299, 315-317, 331-332, 345-347, 359-361, 377-379.
 - Za soumraku kalicha. Blahověst, roč. 34, 1884, s. 12-14, 29-31, 46-47, 75-76, 93-94, 108-109, 123-125, 156-157, 188-189, 221-222, 493-494, 509-510, 525-527, 541-542, 554-557, 569-572.
 - Život a působení duchovenstva farního. Blahověst, roč. 34, 1884, s. 505-507, 521-523, 566-569.
- ⁷⁾ Archiv UK Praha, f. Katalogy posluchačů FF 1890-1892, bez sign.
- ⁸⁾ Spor o Kristiánovu legendu – viz níže.
- ⁹⁾ Gymnázium Slaný, protokoly porad 1893-1894, neuspořádáno.
 - Slánský obzor 1893-1895. Zde Vacek na konci století publikoval tyto texty:
 - Hradiště Slánské hory. roč. 1, 1893, s. 91-92.
 - Město Slaný do r. 1350. roč. 1, 1893, s. 1 – 9.
 - Rada velvarská slánským v l. 1622 až 1631. roč. 2, 1894, s. 22-28.
 - Rozvoj města Slaného v době předhusitské. roč. 4, 1896, s. 3-15.
 - Slánští ve válkách husitských. roč. 1, 1893, s. 14-20.
 - Slánští v táboře kališnickém. roč. 2, 1894, s. 3-11.
 - Slaný za krále Jiřího z Poděbrad. roč. 3, 1895, s. 3-10.Další statě tu Vacek otiskl na konci 30. let.
- ¹⁰⁾ Výroční zprávy gymnázia v Křemencově ulici v Praze 1895 – 1913.

Fond bývalého gymnázia v Křemencově ulici je uložen v Archivu hl. m. Prahy a není přístupný badatelské veřejnosti.
- ¹¹⁾ Okolnosti, důvody a rok příchodu F. Vacka do Nového Strašecí jsou mlhavé a lze je zatím interpretovat pouze z torzovitých pramenů. Ve stručnosti můžeme uvést jen tolik, že Vacek se přistěhoval do N. Strašecí s největší pravděpodobností v 1. polovině roku 1914, kdy si tu postavil dům čp. 94 společně s Františkou Čáslavskou. Čáslavská žila s Vackem již v Praze (patně mu posluhovala) a vlastnila pozemek na okraji

Pecínova, kde byl dům postaven. Vacek s ním počítal jako s letním bytem, avšak za první světové války přišel o pražský byt a byl nucen zůstat v N. Strašecí do konce života. Veškerý majetek byl psán na F. Čáslavskou. Podle svědectví V. Vojtíška usiloval Vacek celý život o to, aby mohl bádat v pražských archívech (proto se předčasně zbavil učitelství) a nezdá se, že by byl s trvalým pobytem v Novém Strašecí spokojen (Katastrální úřad Rakovník, Pozemková kniha; V. Vojtíšek, K sedmdesátinám..., 80 let profesora...).

- ¹²⁾ Viz pozn. č. 6.
- ¹³⁾ Holešovice a Bubny před třemi sty lety. Praha, vlastní náklad 1887, 20 s.
- ¹⁴⁾ Paměti královského města Velvar. Praha, vlastní náklad 1884, 392 s.
Církevní dějiny české I. Praha, náklad E. Beaufort 1890, 512 s.
- ¹⁵⁾ Vojtíšek, K sedmdesátinám...
R.: Církevní dějiny české. Obzor literární pro poučení a zábavu, roč. 14, 1891, č. 3, s. 47-48.
- ¹⁶⁾ Viz pozn. č. 9.
- ¹⁷⁾ Dějiny Bubence, Dejvic, Šárky a okolí. Sborník příspěvků k dějinám města Prahy, sv. 2, 1911, s. 47-512, sv. 4, 1923, s. 1-592.
- ¹⁸⁾ Dějiny Letenské stráně v Praze. ČSPSČ, roč. 35, 1927, s. 79-87, 120-135, 161-171.
– Dějiny vinic na území nynějších Král. Vinohradů od počátku XV. století do r. 1526. Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy, sv. 8, 1938, s. 79-227.
– Královský Vyšehrad v 15. a 16. století. Sborník Historického kroužku, roč. 17, 1916, s. 113-132, 161-177.
– Náš Vyšehrad v letech 1420-1529. Nový obzor, roč. 14, 1914; Sborník historického kroužku, roč. 17, s. 113-177.
– Ves Olšany u staré Prahy. ČSPSČ, roč. 43, 1935, s. 13-22, 72-77, 103-110.
– Vyšehrad v době knížecí. Method, roč. 30, č. 3-4.
- ¹⁹⁾ Sociální dějiny české doby starší. Praha, V. Kotrba 1905-6, 520 s.
- ²⁰⁾ Legenda Kristianova. Hlídky, roč. 20, 1903, s. 433-438, 513-517, 594-599, 667, 674, 737-743, 809-814, 902-907, roč. 21, 1904, s. 9-15, 92-98, 164-170, 239-244, 314-321, 401-407, 485-491, 573-578, 662-667, 753-738, 815-820, 889-895, roč. 22, 1905, s. 102-107, 223-228, 295-301, 367-373.
Legenda Kristianova, prameny její a čas sepsání. Časopis Českého musea, roč. 77, 1903, s. 72-85, 395-405, 487-492, roč. 78, 1904, s. 65-86.
- ²¹⁾ Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců. Praha, Lidové noviny 1997. Autor se ve své práci zabývá mj. některými Vackovými vývody.
- ²²⁾ Kutnar, F.: František Vacek. In: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví. 2. vyd., Praha, Lidové noviny 1997, s. 563-564.
- ²³⁾ Dějiny církevního desátku v Čechách a na Moravě. ČDV, roč. 22, 1935, s. 1-14.
– Emfyteuse v Čechách ve XIII. – XIV. století. ČDV, roč. 6, 1919, s. 67-68, 130-144, 174-188, roč. 7, 1920, s. 1-17, 41-61, 112-155, roč. 8, 1921, s. 17-42, 65-91, 113-137, 177 202, roč. 9, 1922, s. 1-24.
– K agrárním dějinám českým staré doby. Agrární archiv (ČDV), roč. 4, 1917, s. 16-32, 88-106, 145-167, 224-247, roč. 5, 1918, s. 15-39, 80-103, 151-175, roč. 6, 1919, s. 1-27, 67-78, 131-144, 174-188.
– K dějinám selské roboty v Čechách do roku 1618. ČDV, roč. 23, 1936, s. 1-10, 57-69.
– Práva veské obce v 15. století. Agrární archiv, roč. 3, 1916, s. 23-45.
– Selský stav v Čechách 1419-1620. ČSPSČ, roč. 14, 1927, s. 5-16, 81-93, 153-168, 241-256, roč. 15, 1928, s. 1-24, 112-138, 274-286, roč. 17, 1930, s. 1-22, 81-109, 145-163.
– Soudnictví v Čechách, městské a vrchnostní, až do 15. století. ČDV, roč. 9, 1922, s. 65-82, 129-151, 177 197, roč. 10, 1923, s. 19-42, 79-100, 136-161, roč. 11, 1924, s. 3-6, 81-105, 152-197, roč. 12, 1925, s. 14-37, 81-103, 133-158, 213-249.
- ²⁴⁾ Černý, Profesor František Vacek.
- ²⁵⁾ Vojtíšek, Osmdesát let...
- ²⁶⁾ Městské muzeum N. Strašecí, pozůstalost F. Soukupa, neuspořádáno.
Drobný fond obsahuje dva dopisy Soukupa (z 17. 6. 1957 a 16. 12. 1957), ve kterých líčí okolnosti vydání Dějin.
- ²⁷⁾ SOKa Rakovník, f. Archiv města N. Strašecí, neuspořádáno, Zápisy městské rady 1933-1937.

Seznam zkratk:

ČDV – Časopis pro dějiny venkova

ČSPSČ – Časopis Společnosti přátel starožitností českých

SOA – Státní oblastní archiv

SOKa – Státní okresní archiv

SOUPIS FONDŮ STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU RAKOVNÍK

Zpracovaný soupis fondů uložených v archivu má poskytnout širší badatelské veřejnosti základní informace o archivním materiálu Státního okresního archivu Rakovník.

Předkládaný soupis je zpracován k 30. listopadu 2000.

I. POLITICKÁ SPRÁVA

a) okresní úřady

1. Nové Strašecí	1855–1861	N
2. Rakovník	1850–1945	IS

b)

3. Expozitura OÚ Slaný v Novém Strašecí	1878–1957	I
--	-----------	---

II. STÁTNÍ FINANČNÍ SPRÁVA

a) berní správy

4. Rakovník	1905–1952	I
-------------	-----------	---

b) berní úřady

5. Jesenice	1929–1936	N
6. Křivoklát	–	N
7. Nové Strašecí	1899–1950	IS
8. Rakovník	1896–1952	I

c) důchodkové kontrolní úřady

9. Rakovník	1929–1948	N
-------------	-----------	---

d) okresní finanční správa

10. Rakovník	1962–1983	IS
--------------	-----------	----

III. SOUDNÍ SPRÁVA

a) okresní soudy

11. Jesenice	1857–1946	I
12. Křivoklát	1850–1897	I
13. Nové Strašecí	1850–1904	I
14. Rakovník	1850–1978	I

c) prokuratura

18. Nové Strašecí	1949–1960	N
19. Rakovník	1949–1969	N

b) notářství

15. Křivoklát	1860–1924	I
16. Nové Strašecí	1858–1939	I
17. Rakovník	1879–1917	I

IV. OKRESNÍ SAMOSPRÁVA

a) okresní zastupitelstvo

20. Křivoklát	1865–1929	I
21. Nové Strašecí	1865–1928	I
22. Rakovník	1865–1928	I

V. MÍSTNÍ SAMOSPRÁVA

a) archivy měst (městeček)

23. Čistá	1611–1950	IS
24. Jesenice	1799–1945	N
25. Nové Strašecí	–	N
26. Rakovník	1380–1945	N

b) archivy obcí

27. Bdín	1901–1951	IS
28. Bránov	1873–1951	IS
29. Břežany	1841–1952	IS
30. Bukov	1908–1946	IS
31. Častonice	1866–1943	IS
32. Hokov	1903–1945	I
33. Hořesedly	1787–1945	IS
34. Hořovičky	1897–1949	IS
35. Hostokryje	1851–1952	IS
36. Hracholusky	1827–1939	IS
37. Hřebečnický	1850–1950	IS
38. Hředle	1770–1951	IS
39. Hvozd	1834–1954	IS
40. Chlum	1882–1944	IS
41. Chotěšov	1933–1938	IS
42. Chrášťany	1800–1951	IS
43. Janov	1861–1959	IS
44. Kalivody	1854–1867	IS
45. Kalubice	1792–1868	IS
46. Karlova Ves	1827–1948	IS
47. Kněževes	1595–1951	IS
48. Kolečov	1802–1948	SI
49. Kolečovice	1810–1945	IS
50. Kostelík	1926–1954	IS
51. Kounov	1904–1944	IS
52. Krakov	1862–1948	IS
53. Krakovec	1850–1964	IS
54. Kroučová	1865–1944	IS
55. Krupá	1839–1967	IS
56. Krušovice	1809–1947	IS
57. Krty	1867–1944	IS
58. Křivoklát	1851–1961	SI
59. Lány	1867–1958	IS
60. Lašovice	1853–1953	IS
61. Lhota pod Džbánem	1868–1949	IS
62. Lišany	1850–1955	I

63. Lodenice	1896–1955	IS
64. Lubná	1871–1957	IS
65. Lužná	1737–1951	SI
66. Malinová	1823–1943	IS
67. Městečko	1853–1939	IS
68. Milíčov	1872–1949	IS
69. Milostín	1876–1945	IS
70. Milý	1881–1946	IS
71. Modřejevce	1849–1949	IS
72. Mšec	1862–1949	IS
73. Mšecké Žehrovice	1852–1945	IS
74. Moutějovice	1770–1952	IS
75. Nesuchyně	1841–1954	IS
76. Nezabudice	1830–1946	IS
77. Nová Ves	1924–1952	IS
78. Novosedly	1865–1953	IS
79. Nový Dům	1862–1905	SI
80. Nouzov	1850–1954	IS
81. Olešná	1792–1949	IS
82. Oráčov	1946–1972	IS
83. Panoší Újezd	1824–1949	SI
84. Pavlíkov	1848–1945	N
85. Petrovice	1751–1961	IS
86. Pochvalov	1902–1948	IS
87. Přerubence	1943–1945	IS
88. Příčina	1846–1943	IS
89. Přílepy	1851–1954	IS
90. Pšovlky	1867–1947	IS
91. Pustověty	1845–1945	IS
92. Račice	1831–1945	IS
93. Rousínov	1841–1946	IS
94. Roztoky	1868–1950	IS
95. Ruda	1891–1970	IS
96. Rynholec	1863–1946	IS
97. Ryšín	1859–1951	IS
98. Řeřichy	1902–1938	IS
99. Řevničov	1822–1948	SI
100. Senec	1860–1958	IS
101. Senomaty	1549–1945	IS
102. Skřivaň	1886–1953	IS
103. Skryje	1836–1953	I
104. Skupá	1841–1951	IS

105. Slabce	1822–1951	IS	118. Václavy	1854–1947	IS
106. Smilovice	1854–1947	IS	119. Veclov	1857–1945	IS
107. Srbeč	1850–1950	IS	120. Velká Buková	1805–1948	IS
108. Svinářov	1890–1949	IS	121. Velká Chmelištná	1841–1946	SI
109. Svojetín	1797–1945	IS	122. Všesulov	1834–1950	IS
110. Sýkořice	1793–1945	IS	123. Všetaty	1825–1953	IS
111. Šanov	1778–1945	IS	124. Zavidov	1774–1960	IS
112. Šípy	1873–1949	IS	125. Zbečno	1826–1960	IS
113. Švihov	1866–1944	IS	126. Zdeslav	1882–1945	IS
114. Třtice	1900–1953	IS	127. Zderaz	1920–1943	N
115. Tytry	1886–1950	IS			
116. Újez			c) stavovské úřady		
nad Zbečnem	1797–1945	IS	128. Děkov	1939–1945	I
117. Újezdec	1820–1966	IS	129. Kolečovice	1939–1945	I
			130. Velká Chmelištná	1939–1945	I

VI. NÁRODNÍ VÝBORY

a) okresní národní výbory

131. Expozitura ONV Slaný v Novém Strašecí	1921–1955	IS
132. Nové Strašecí	1939–1960	I
133. Rakovník	1918	I
134. Rakovník	1945–1976	IS

b) městské národní výbory

135. Nové Strašecí	1943–1980	IS
136. Rakovník	–	N

c) místní národní výbory

137. Bdín	1945–1968	IS
138. Bránov	1946–1992	IS
139. Břežany	1941–1973	IS
140. Bukov	1945–1957	IS
141. Čistá	1945–1993	IS
142. Děkov	1945–1980	IS
143. Drahouš	1964–1976	IS
144. Hokov	1945–1957	I
145. Hořesedly	1955–1992	IS
146. Hořovičky	1945–1993	IS
147. Hostokryje	1948–1976	IS
148. Hracholusky	1951–1973	IS
149. Hřebečnický	1941–1993	IS
150. Hředle	1940–1992	IS
151. Hvozď	1906–1979	IS
152. Chlum	1949–1979	IS
153. Chotěšov	1946–1975	IS
154. Chrášťany	1946–1994	IS

155. Janov	1945–1979	IS
156. Jesenice	1945–1993	IS
157. Kalivody	1944–1987	IS
158. Kalubice	1958–1976	IS
159. Karlova Ves	1946–1976	IS
160. Klečetná	1954–1958	IS
161. Kněževés	1945–1990	IS
162. Kolečov	1945–1992	I
163. Kolečovice	1945–1991	IS
164. Kostelík	1946–1954	IS
165. Kounov	1945–1992	IS
166. Krakov	1946–1969	IS
167. Krakovec	1945–1995	IS
168. Kroučová	1946–1992	IS
169. Krupá	1945–1994	IS
170. Krušovice	1945–1993	IS
171. Krty	1945–1973	IS
172. Křivoklát	1945–1994	I
173. Lány	1945–1993	IS
174. Lašovice	1945–1993	IS
175. Lišany	1945–1994	I
176. Lodenice	1945–1972	IS
177. Lubná	1945–1985	IS
178. Lužná	1945–1992	SI
179. Malinová	1946–1980	IS
180. Městečko	1947–1990	IS
181. Milíčov	1945–1954	IS
182. Milostín	1946–1990	IS

183. Milý	1945–1979	IS	213. Senec	1946–1990	IS
184. Modřejovice	1946–1979	IS	214. Senomaty	1945–1994	IS
185. Mšec	1945–1994	IS	215. Skřivavň	1947–1976	IS
186. Mšecké Žehrovice	1945–1993	IS	216. Skryje	1945–1994	I
186. Mutějovice	1945–1993	IS	217. Skupá	1943–1980	IS
187. Nesuchyně	1946–1990	IS	218. Slabce	1945–1985	IS
188. Nezabudice	1948–1976	IS	219. Smilovice	1944–1969	IS
189. Nová Ves	1945–1972	IS	220. Srbeč	1946–1988	IS
190. Novosedly	1946–1968	IS	221. Svinařov	1945–1980	IS
191. Nový Dům	1950–1990	I	222. Svojetín	1945–1991	IS
192. Nouzov	1947–1949	IS	223. Sýkořice	1946–1991	IS
193. Olešná	1946–1986	IS	224. Šanov	1945–1992	IS
194. Oráčov	1946–1972	IS	225. Šípy	1946–1973	IS
195. Panoší Újezd	1945–1990	I	226. Švihov	1945–1965	IS
196. Pavlíkov	1945–1995	IS	227. Třeboc	1953–1990	IS
197. Petrovice	1942–1991	IS	228. Třitice	1883–1995	IS
198. Pochvátlov	1954–1990	IS	229. Týřovice	1950–1974	IS
199. Přerubnice	1945–1980	IS	230. Tytry	1945–1980	IS
200. Příčina	1945–1992	IS	231. Újezd		
201. Přílepy	1946–1990	IS	nad Zbečnem	1947–1975	IS
202. Pšovlky	1946–1982	IS	232. Újezdec	1946–1976	IS
203. Pustověty	1959–1977	IS	233. Václavy	1945–1973	IS
204. Račice	1945–1974	IS	234. Velká Buková	1945–1992	IS
205. Rousínov	1946–1980	IS	235. Velká Chmelištná	1945–1979	I
206. Roztoky	1945–1974	IS	236. Všesulov	1941–1973	IS
207. Ruda	1945–1993	IS	237. Všetaty	1945–1994	IS
208. Rynholec	1945–1990	IS	238. Zavidov	1945–1988	IS
209. Ryšín	1947–1965	IS	239. Zbečno	1945–1990	IS
210. Řeřichy	1945–1968	IS	240. Zdeslav	1945–1974	IS
211. Řevničov	1945–1971	SI	241. Ždár	1946–1975	IS
212. Řevničov	1957–1993	IS			

VII. OBECNÍ ÚŘADY PO ROCE 1990

a) obecní úřady

242. Hořesedly	1991–1996	IS	247. Mšecké Žehrovice	1991–1992	IS
243. Kolečovice	1990–1995	IS	248. Petrovice	1991–1994	IS
244. Kroučová	1992–1996	IS	249. Rynholec	1990–1999	IS
245. Lány	1991–1996	IS	250. Svojetín	1991–1993	IS
246. Lišany	1991–1994	IS	251. Šanov	1991–1994	IS
			252. Všetaty	1991	IS

Seznam zkratk:

I – inventář

N – nezpracováno

IS – inventární soupis

Rakovnický historický sborník I/2000

*Vydal: Státní okresní archiv Rakovník ve spolupráci s Okresním úřadem Rakovník
Autoři: Jan Černý, Jan Krško, Renata Mayerová, Alena Nachtmannová, Luboš Smitka
Sazba: Lokša PrePress Rakovník. Tisk: Tuček tiskárna Rakovník.*

Náklad 500 výtisků.

NEPRODEJNÉ

1. S. Rochus	5. Rath. hausz.
2. S. Trinitatis	6. Luisen Thor.
3. S. J. K. Thor.	7. Pfarr Kirch & Park
4. Das Meist Thor	8. Panger Thor.

